

Valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko

VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2022:49

vn.fi

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Valtioneuvoston julkaisu 2022:49

Valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko

Valtioneuvosto, Helsinki 2022

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvosto

Sosiaali- ja terveysministeriö

CC BY-NC-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-383-590-0

ISSN pdf: 2490-0966

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2022

Valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko

Valtioneuvoston julkaisu 2022:49

Julkaisija Valtioneuvosto

Yhteisötekijä Sosiaali- ja terveysministeriö

Kieli Suomi

Sivumäärä

74

Tiivistelmä

Selonteossa linjataan valtioneuvoston sukupuolten tasa-arvopoliittikkaa asettamalla Suomen pitkän ajan kansalliset ja kansainväliset tasa-arvotavoitteet. Selonteko rakentuu seitsemän strategisen tavoitteen varaan. Toimintaympäristömuutoksilla on sukupuoli- ja tasa-arvovaikutuksia. Asetetut tavoitteet perustuvat tasa-arvon tilannekuvaan ja tulevaisuuden tasa-arvokysymysten ennakointiin.

Selonteossa korostetaan julkisen vallan vastuuta sukupuolten tasa-arvon toteutumisen turvaamisessa. Lähtökohtana on sukupuolen moninaisuus ja se, että ihmisen asemaan yhteiskunnassa vaikuttaa sukupuolen rinnalla myös moni muu tekijä. Tasa-arvokysymykset koskevat ihmisen koko elämänsä ja kaikkea yhteiskunnan toimintaa. Siten tasa-arvopoliittikka läpileikkaa useita politiikan- ja hallinnonaloja.

Sukupuolistunutta väkivaltaa, valtaa, yhteiskunnallista osallistumista, taloudellista tasa-arvoa, hyvinvointi-, terveys- ja turvallisuuskysymyksiä sekä hoivavastuun, koulutuksen ja työmarkkinoiden sukupuolen mukaista jakautumista käsitellään selonteossa ilmiöpohjaisesti. Lisäksi täsmennetään Suomen roolia tasa-arvon ja ihmisoikeuksien edistäjänä EU- ja kansainvälisillä areenoilla sekä käsitellään lainsäädännön, viranomaistoiminnan ja palveluiden kehittämistarpeita.

Kokonaisuudessaan selonteko edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa.

Asiasanat Tasa-arvo, tasa-arvopoliittikka, perusoikeudet, ihmisoikeudet, syrjintä, sukupuolen moninaisuus

ISBN PDF 978-952-383-590-0

ISSN PDF

2490-0966

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-590-0>

Statsrådets redogörelse om jämställdhetspolitiken

Statsrådets publikationer 2022:49

Utgivare	Statsrådet		
Utarbetad av	Social- och hälsovårdsministeriet		
Språk	Finska	Sidantal	74

Referat

I redogörelsen fastställs statsrådets jämställdhetspolitik genom att ställa upp Finlands långsiktiga nationella och internationella jämställdhetsmål. Redogörelsen bygger på sju strategiska mål. Förändringar i omvärlden får konsekvenser för jämställdhet och jämlikhet. Målen utgår från en bild av jämställdhetens nuläge och från en prognos om framtida jämställdhetsfrågor.

Redogörelsen betonar den offentliga maktens ansvar för att jämställdheten förverkligas. Utgångspunkten är en mångfald av kön och att individens samhällsställning även påverkas av många andra faktorer utöver kön. Jämställdhetsfrågor berör allas liv och all verksamhet i samhället. Därmed genomsyrar jämställdhetspolitiken många områden inom politik och förvaltning.

I redogörelsen behandlas temavis frågor som gäller könsrelaterat våld, makt, samhällsengagemang, ekonomisk jämställdhet, välfärd, hälso- och sjukvård, säkerhet samt vårdansvar, utbildning och könsuppdelning på arbetsmarknaden. Därtill specificeras Finlands roll för att främja jämställdhet och mänskliga rättigheter på EU-arenor och internationellt samt behandlas behovet att utveckla lagstiftningen samt myndigheternas verksamhet och tjänster.

Som helhet bidrar redogörelsen till att de grundläggande och mänskliga rättigheterna tillgodoses i Finland.

Nyckelord Jämställdhet, jämställdhetspolitik, grundläggande fri- och rättigheter, mänskliga rättigheter, diskriminering, mångfald

ISBN PDF 978-952-383-590-0 **ISSN PDF** 2490-0966

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-590-0>

Government Report on Gender Equality Policy

Publications of the Finnish Government 2022:49

Publisher	Finnish Government		
Group author	Ministry of Social Affairs and Health		
Language	Finnish	Pages	74

Abstract

This report outlines the Government's gender equality policy by setting long-term national and international objectives for gender equality for Finland. The report is built on seven strategic objectives. Changes in the operating environment have an impact on gender and thus on equality. The objectives set are based on an assessment of the current state of gender equality and the anticipation of future issues.

The report emphasises the responsibility of public authorities in ensuring the realisation of gender equality. The notion of gender diversity is the starting point for the report, as well as the fact that a person's status in society is shaped not only by gender but also by many other intersecting factors. Issues related to gender equality concern all stages of life and activities of society. This means that gender equality policy cuts through many policy areas and administrative branches.

The report discusses gender-based violence, power, political and societal participation, economic equality, wellbeing, health and safety issues, the gender segregation of care responsibilities, education and the labour market from a phenomenon-based perspective. It also elaborates on Finland's role as a promoter of equality and human rights in EU and international arenas. Furthermore, the report addresses needs to develop legislation, services and functions of the public administration.

As a whole, the report advances the realisation of fundamental and human rights in Finland.

Keywords Gender equality, gender equality policy, fundamental rights, human rights, discrimination, gender diversity

ISBN PDF 978-952-383-590-0 **ISSN PDF** 2490-0966

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-590-0>

Sisältö

Johdanto	7
1 Tasa-arvoinen ja syrjimätön Suomi	10
2 Sukupuolistuneesta väkivallasta vapaa Suomi	21
3 Tasa-arvoisten osallistumismahdollisuuksien Suomi	31
4 Taloudellisen tasa-arvon Suomi	36
5 Tasa-arvoisesti hyvinvoiva Suomi	46
6 Tasa-arvoisen työnjaon ja koulutuksen Suomi	55
7 Tasa-arvoa kansainvälisesti edistävä Suomi	65
Katse eteenpäin	71
Suomen kansalliset ja kansainväliset tasa-arvopoliittiset tavoitteet	74

Johdanto

Tasa-arvoisen, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävä yhteiskunnan rakentaminen edellyttää päämäärätietoista tasa-arvopoliittikkaa. Tämä valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko viitoittaa Suomen kansallista ja kansainvälistä sukupuolten tasa-arvopoliittikkaa 2020-luvun loppuun saakka.

Suomi pyrkii tasa-arvon kärkimaaksi sekä sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestäväksi yhteiskunnaksi. Suomi on sitoutunut Yhdistyneiden kansakuntien kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamiseen vuoteen 2030 mennessä. Selonteossa asetetaan Suomen pitkän ajan tasa-arvopoliittiset tavoitteet. Ne tukevat läpileikkaavasti Agenda 2030 toimintaohjelman tavoitetta sukupuolten tasa-arvon toteutumisesta¹.

Sukupuolten tasa-arvo on perus- ja ihmisoikeus, joka kuuluu jokaiselle. Keskeisessä asemassa tasa-arvon turvaamisessa ovat Suomen perustuslaki, kansainväliset tasa-arvo- ja ihmisoikeusveloitteet sekä Euroopan unionin perustana olevat sopimukset ja muu lainsäädäntö.

Tasa-arvopoliittikkaa ohjaa käsitys jokaisen yhtäläisistä perus- ja ihmisoikeuksista, arvosta ja osallisuudesta yhteiskunnan jäsenenä riippumatta sukupuolesta, sukupuoli-identiteetistä, sukupuolen ilmaisusta tai kehon fyysisistä sukupuolitatuista piirteistä. Tasa-arvopoliittikan yleisenä tavoitteena on, että sukupuoli tai muu yksilön taustaan liittyvä asia ei määritä hänen asemaansa tai mahdollisuuksiaan yhteiskunnassa. Tavoitteena on, että valta jakautuu tasapuolisesti, ja että resurssit ja yhteiskunnan tuottama hyvinvointi jakautuvat ja hyödyttävät tasaveroisesti kaikkia sukupuolia.

Suomessa on edelleen sukupuoleen perustuvaa rakenteellista eriarvoisuutta ja sitkeitä tasa-arvo-ongelmia, joiden kitkeminen vaatii päämääräistä työtä myös jatkossa. Naisten ja tyttöjen asemassa ja oikeuksien toteutumisessa on edelleen huomattavia puutteita. Tämä näkyy tavoitteiden asettelussa.

Tasa-arvon edistämistä hidastaa esimerkiksi syväälle juurtunut perinne sukupuolten työnjaosta. Yhteiskunnan perustoiminnot, kuten koulutus, työmarkkinat, talouselämän ylin

¹ Yhdistyneiden kansakuntien huippukokous hyväksyi syyskuussa 2015 toimintaohjelman *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*, joka sisältää 17 kestävä kehityksen tavoitetta ja 169 alatavoitetta. Niin kutsutun Agenda 2030 -toimintaohjelman tavoite 5 koskee sukupuolten tasa-arvoa.

johto sekä yksityinen ja julkinen hoiva jakautuvat voimakkaasti sukupuolen mukaan, mikä kertoo vahvoina elävistä sukupuolille asetetuista ja omaksutuista odotuksista.

Kaksijakoinen, biologiseen sukupuoleen perustuva sukupuolikäsitys läpäisee edelleen yhteiskunnan toimintoja. Se on kuitenkin riittämätön. Selonteon lähtökohtina ovat sukupuolen moninaisuus² ja käsitys sukupuolesta sosiaalisena rakennelmana: yhteiskunnassa sukupuoleen liitetään odotuksia ja merkityksiä, jotka vaikuttavat yksilöiden kokemuksiin, valintoihin ja mahdollisuuksiin.

Intersektionaalisuudella viitataan siihen, että ihmisen asema muodostuu monen tekijän yhteisvaikutuksesta. Tasa-arvopolitiikassa on enenevässä määrin otettu huomioon sukupuolen lisäksi myös muut ihmisen asemaan ja mahdollisuuksiin yhteiskunnassa vaikuttavat erot ja luokittelut, kuten esimerkiksi ikä, vammaisuus, etninen tausta ja sosioekonominen asema. Tämä on tulevaisuuden tasa-arvopolitiikan ja siten myös tämän selonteon läpileikkaava periaate.

Historian ensimmäinen tasa-arvoselonteko annettiin eduskunnalle vuonna 2010³. Toimintaympäristössä on vuosikymmenen aikana tapahtunut merkittäviä muutoksia. Esimerkiksi digitalisaatio on kiihtynyt ja työn murros on hämärtänyt palkkatyön ja yrittäjyyden rajoja. Lisäksi Suomen väestö ikääntyy, mikä voi haastaa huoltosuhdetta. Lakia naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta on uudistettu. Nykyisin niin kutsuttu tasa-arvolaki kattaa sukupuolen moninaisuuden ja sisältää sukupuolivähemmistöjen syrjintäsuojan.

Kansainvälisessä toimintaympäristössä ilmastonmuutokseen liittyvät kysymykset ja muutoliike ovat voimistuneet. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ihmisten asemaa ja oikeuksia tuetaan aiempaa laajemmin. Samalla seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä on tehty näkyvämmäksi. Toisaalta yhteiskunnallinen polarisaatiokehitys on voimistunut. Naisten ja tyttöjen oikeuksia sekä kansainvälistä ihmisoikeussopimusjärjestelmää on alettu haastaa. Niin kutsuttu anti-gender-liikehdintä kiistää ihmisoikeuksien universaaliuden ja pyrkii heikentämään jo saavutettua tasa-arvoa.

On tärkeää aika ajoin arvioida tasa-arvopolitiikan suuntaa. Toimintaympäristön ja yhteiskunnan muuttuminen nostaa esiin uudenlaisia tasa-arvokysymyksiä eikä niiden ennakointi aina ole mahdollista. Esimerkiksi terveydellisillä, taloudellisilla ja sotilaallisilla

² *Sukupuolen moninaisuudella* viitataan siihen, että sukupuolia eivät ole ainoastaan mies ja nainen, vaan henkilö voi olla molempia yhtä aikaa, jotain siltä väliltä tai jotakin muuta. Kaikilla ihmisillä ei ole sukupuoli-identiteettiä. Joidenkin ihmisten sukupuoli-identiteetti voi olla sukupuoleettomuus.

³ Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:8.

kriiseillä on tasa-arvovaikutuksia: ne voivat syventää eriarvoisuutta ja vaikeuttaa haavoituvassa asemassa olevien tilannetta.

Suomen hallitukset ovat jo usean vuosikymmenen ajan asettaneet hallituskauden tavoitteita ja toimenpiteitä sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi. Varsinaiset kansalliset pitkän ajan tasa-arvopoliittiset tavoitteet ovat kuitenkin toistaiseksi puuttuneet. Kuluvan hallituskauden tasa-arvotoimet on määritelty pääosin hallitusohjelmassa 2019–2023 ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa 2020–2023⁴. Toimenpidelinjausten sijaan tämä tasa-arvopoliittinen selonteko tarjoaa pitkän linjan tavoitekehyksen. Tulevat hallitukset määrittelevät toimenpiteensä siitä, miten kullakin hallituskaudella toimitaan, jotta varmistetaan pitkän ajan tasa-arvotavoitteiden saavuttaminen. Lisäksi ne ovat avainasemassa päättäessään resursseista.

Asetetut tavoitteet edellyttävät perusteluja, miksi juuri ne ovat kansallisina tavoitteina tarpeen. Siksi selonteossa painopiste on enemmän haasteiden kuin edistysaskelien kuvauksessa. Kussakin julkaisun luvussa esitellään ja perustellaan yksi seitsemästä tavoitteesta. Jokaista tavoitetta on täsmennetty tavoitetilan kuvauksella, jota voi ajatella osatavoitteina. Samalla teema-alueeseen luodaan painotettu tilannekuva, kuvataan joitakin toimintaympäristön muutoksia ja niiden mahdollisia tasa-arvovaikutuksia sekä tehdään nostoja siitä, mitä asetettuun tavoitteeseen pääseminen Suomelta vähintään edellyttää. Tavoitteet on rakennettu ilmiöpohjaisesti ja tiettyjä teemoja on voitu käsitellä useammassa kuin yhdessä luvussa.

Selontekoa on valmisteltu koronapandemian poikkeuksellisissa oloissa. Valmistelu on tehty avoimuudesta ja osallisuudesta tinkimättä. Runsas sata eri tahoa tai kansalaista on antanut selonteon evästyksiksi lausuntonsa siitä, mitä selonteon tulisi sisältää ja millaisia tasa-arvopoliittisia tavoitteita siinä tulisi asettaa. Valmistelua on tukenut asiantuntijoista ja ministeriöiden virkakunnasta koostuva työryhmä⁵. Selontekoa on käsitelty ministeri Thomas Blomqvistin johdolla tasa-arvoasioihin keskittyneessä valtiosihteeriryhmässä. Valmistelun koordinointi on ollut sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla.

4 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisu 2019:31;

Suomi tasa-arvon kärkimaaksi. Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2020:35.

5 Asettamispäätös: Valtioneuvoston tasa-arvopoliittista selontekoa valmistelevan työryhmän asettaminen 25.11.2020.VN/22132/2020-STM-13.

1 Tasa-arvoinen ja syrjimätön Suomi

TAVOITE 1

Suomi on kaikessa toiminnassaan tasa-arvoinen ja sukupuolisyrynnästä vapaa yhteiskunta

Tavoitetilä

Sukupuolten tasa-arvo on kansallinen, eri politiikka-aloja läpileikkaava prioriteetti, jonka tilaa seurataan. Lainsäädäntö, politiikkatoimet ja palvelut tukevat sukupuolten tasa-arvoa ja ihmisoikeuksien täysimääräistä toteutumista. Suomessa jokainen voi turvallisesti ilmaista sukupuoltaan ilman pelkoa syrjinnästä.

Suomen valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden, yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Tasa-arvosta ja yhdenvertaisesta kohtelusta säädetään perustuslain lisäksi Euroopan unionin sopimuksissa ja lainsäädännössä sekä määrätään Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen⁶.

Suomea sitovat useat kansainväliset sopimukset, jotka sisältävät kirjauksia tasa-arvosta ja syrjimättömyydestä. Sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta erityisen keskeisiä ovat Yhdistyneiden kansakuntien Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimuksen (CEDAW) velvoitteet ja Kansainvälisen työjärjestö ILO:n työelämän ja -markkinoiden tasa-arvoa koskevat yleissopimukset⁷.

⁶ Ihmisoikeudet ovat kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin perustuvia, Suomea valtiona sitovia normeja, jotka Suomi on sitoutunut panemaan täytäntöön siten, että jokainen voi nauttia niiden tarjoamaa suojaa.

Perusoikeudet ovat puolestaan perustuslakiin kirjattuja oikeuksia. Perusoikeuksien tulkintaa ohjaavat kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Valtion on edistettävä sukupuolten tasa-arvoa myös yksityisten henkilöiden välisissä suhteissa.

⁷ Kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimus nro 100: Samanarvoisesta työstä miehille ja naisille maksettava sama palkka (1951), ja yleissopimus nro 111: Työmarkkinoilla ja ammatin harjoittamisen yhteydessä tapahtuva syrjintä (1958).

Lisäksi Suomi on sitoutunut YK:n Pekingin toimintaohjelman⁸ toimeenpanoon ja kestävän kehityksen Agenda 2030 -toimintaohjelman tavoitteiden saavuttamiseen sekä kotimaassa että kansainvälisessä yhteistyössä⁹.

Suomi pyrkii tasa-arvon kärkimaaksi, mikä edellyttää sitä, että Suomi tekee kaikkensa sitoumustensa täyttämiseksi ja sukupuolisyrijinnän ehkäisemiseksi. Se edellyttää myös ripeyttä ihmisoikeussopimusten valvontaelinten ratkaisujen ja suositusten täytäntöönpanossa¹⁰. Ihmisoikeussopimuksien tunnettavuutta, valvontajärjestelmien seuranta ja saatujen suosituksen täytäntöönpanoa koskevaa tiedonkeruuta olisi parannettava.¹¹

Syrjintäkiellot ja tasa-arvon edistämissäännökset

Perustuslaissa on syrjinnän kieltä sekä velvoite edistää sukupuolten tasa-arvoa erityisesti palkkauksessa ja muista palvelussuhteen ehdoista määrättäessä¹². Työsyrjintä on säädetty rikoslaissa rangaistavaksi teoksi¹³.

Sukupuolisyrijinnästä ja tasa-arvon edistämisestä säädetään naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetussa laissa, niin kutsutussa tasa-arvolaisissa¹⁴. Laki sisältää tasa-arvon edistämissäännösten lisäksi syrjinnän kielloja. Syrjintäkiellot koskevat kaikkea yhteiskunnallista toimintaa ja elämänaloja¹⁵.

Syrjinnällä tarkoitetaan yksilön tai ihmisryhmän systemaattista torjuntaa tai asettamista muita huonompaan asemaan ilman hyväksyttävää syytä¹⁶. Tasa-arvolain mukaan sekä välitön että välillinen syrjintä on kielletty. Välitöntä sukupuoleen perustuvaa syrjintää on miehen ja naisen asettaminen eri asemaan sukupuolen perusteella ja raskaudesta tai

8 Naisten asemaa käsittelevässä maailmankonferenssissa 15. syyskuuta 1995 hyväksytty julistus ja toimintaohjelma.

9 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Yhdistyneet kansakunnat (YK), Yleiskokouksen päätöslauselma 25. syyskuuta 2015;

Katso myös: Voluntary National Review Finland 2020, Report on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development. Publications of the Prime Minister's Office 2020:8.

10 Suomi on saanut moitteita hitaasta täytäntöönpanosta.

11 Viljanen, J. & Seppä, T. & Järvinen, P. & Keskilampi, N. (2022): Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimusten kansallinen täytäntöönpano ja seuranta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:17.

12 Perustuslaki (731/1999) 6 §.

13 Rikoslaki (39/1889) 47 luku 3 §.

14 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986).

15 Lakia naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) ei sovelleta uskonnonharjoitukseen liittyvään toimintaan, yksityiselämän piiriin kuuluviin suhteisiin eikä tietyiltä osin eduskunnan toimintaan, joka liittyy kansanedustajan edustajatoimen hoitamiseen.

16 Syrjintä on kiellettyä riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen. Kaikki erilaiseen asemaan asettaminen ei ole lainsäädännön kieltämää syrjintää.

synnytyksestä johtuvasta syystä. Lisäksi eri asemaan asettaminen sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella on tasa-arvolain kieltämää välitöntä syrjintää¹⁷. Myös seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä ovat syrjintää.

Välillinen syrjintä tarkoittaa tilannetta, jossa neutraalilta vaikuttava säännös, peruste tai käytäntö johtaa tosiasiallisesti epäedulliseen asemaan sukupuolen perusteella. Lisäksi henkilön eri asemaan asettaminen vanhemmuuden tai perhehuoltovelvollisuuden perusteella on välillistä syrjintää.¹⁸

Moniperusteisella syrjinnällä tarkoitetaan syrjinnän kohteeksi joutumista kahden tai useamman eri ominaisuuden, eli syrjintäperusteen, perusteella.

Tasa-arvon edistämismääräykset koskevat viranomaisia, koulutuksen järjestäjiä ja muita koulutusta tai opetusta järjestäviä yhteisöjä sekä työnantajia.

Jokaisen työnantajan tulee työelämässä edistää sukupuolten tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Työnantajan on laadittava erityisesti palkkausta ja muita palvelussuhteen ehtoja koskeva tasa-arvosuunnitelma, jos työnantajan palvelussuhteessa on säännöllisesti vähintään 30 työntekijää¹⁹. Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää palkkakartoituksen naisten ja miesten tehtävien luokituksista, palkoista ja palkkaeroista. Työpaikkojen tasa-arvosuunnitelmassa ja erityisesti palkkakartoituksissa on edelleen puutteita²⁰.

Viranomaisen tulee edistää tasa-arvoa kahdessa ominaisuudessa: työnantajana ja viranomaisena. Työnantajana viranomaisen edistää henkilöstönsä tasa-arvoa, ja viranomaisena varsinaisessa toiminnassaan ja palveluissa. Erityisesti viranomaisia veloitetaan muuttamaan olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista. Tasa-arvo tulee ottaa huomioon palveluiden saatavuudessa ja tarjonnassa. Siitä, kuinka laajasti toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu viranomaisissa toteutuu, ei toistaiseksi ole kattavaa tietoa²¹.

17 *Seksuaalinen suuntautuminen* kiellettyä syrjintäperusteena on yhdenvertaisuuslaissa.

18 Menettely ei kuitenkaan ole syrjintää, jos sillä pyritään hyväksyttävään tavoitteeseen ja valittuja keinoja on pidettävä aiheellisina ja tarpeellisina tähän tavoitteeseen nähden (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) 7 §).

19 Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää selvitys työpaikan tasa-arvotilanteesta ja sen osana erittely naisten ja miesten sijoittumisesta eri tehtäviin sekä koko henkilöstöä koskeva palkkakartointi naisten ja miesten tehtävien luokituksista, palkoista ja palkkaeroista (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) 6 a §).

20 Attila, H. & Koskinen, H. (2020): Työpaikkojen tasa-arvosuunnitelmat ja palkkakartointitukset 2020. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:33.

21 Vuodesta 2021 alkaen on kerätty tietoa toiminnallisen tasa-arvosuunnittelun yleisyydestä kunnissa (TEA-viisari.fi, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL). Valtionhallinnossa toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma on lähes kaikilla ministeriöillä.

Viranomaisten ja koulutuksen järjestäjien on huolehdittava siitä, että sukupuolilla on tasa-arvoiset mahdollisuudet koulutukseen ja että opetus, tutkimus ja oppiaineistot tukevat sukupuolten tasa-arvoa²². Kaikilla koulutusta järjestävillä oppilaitoksilla tulee olla toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma²³. Monien peruskoulujen, toisen asteen oppilaitosten, vapaan sivistystyön oppilaitosten ja korkeakoulujen tasa-arvosuunnitelmat eivät välttämättä täytä tasa-arvolain vaatimuksia²⁴. Tarvitaan lisää tietoa ja tukea tasa-arvoa edistävään ja syrjintää ehkäisevään työhön.

Ensimmäisen tasa-arvoselonteon hyväksymisen yhteydessä vuonna 2010 eduskunta edellytti tasa-arvotyön voimavarojen lisäämistä²⁵. Tasa-arvolakia on uudistettu vuosina 2005, 2015 ja 2016. Vuoden 2015 uudistus laajensi ja täsmensi sukupuolisyrynnän käsitettä. Samalla sukupuolivähemmistöjen syrjintäsuoja sisällytettiin tasa-arvolakiin. Myös suunnitteluvollisuuden piiriin kuuluvien oppilaitosten joukkoa on laajennettu.

Tasa-arvolain valvontajärjestelmä on kaksiportainen: lain noudattamista valvovat tasa-arvovaltuutettu sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta.²⁶ Tasa-arvovaltuutetun itsenäisyyttä ja riippumattomuutta on vahvistettu²⁷. Tasa-arvovaltuutetun tehtäviin on myös lisätty sovinnon edistäminen²⁸. Tasa-arvolain edistämismääräyksiä ja syrjintäkieltoja valvovan viranomaisen, tasa-arvovaltuutetun resurssit ovat riittämättömät suhteessa tehtäviin. Resurssivajaus näkyy erityisesti tasa-arvolaisissa säädettyjen tasa-arvosuunnitteluvuorokausien valvonnan vähäisyytenä.²⁹

Yleisesti perus- ja ihmisoikeusongelmien tunnistamisessa, niihin puuttumisessa ja raportoinnissa sekä haavoittuvien väestöryhmien asemassa on Suomessa yhä puutteita³⁰.

22 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) 5 §.

23 Niin kutsuttu *toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma* sisältää toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi oppilaitoksen kaikessa toiminnassa. Velvoite suunnitelman laatimiseen koskee kaikkia koulutusta järjestäviä oppilaitoksia, myös yksityisiä koulutusta järjestäviä organisaatioita.

Lakiin naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) ja yhdenvertaisuuslakiin (1325/2014) valmistellaan parhaillaan muutoksia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitteluvuorokausien ulottamiseksi varhaiskasvatukseen.

24 Tanhua, I. (2020): Selvitys korkeakoulujen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2020:20;

Mikkola, A. (2019): Tasa-arvosuunnitelmien seuranta 2019. Perusopetuksen oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2020:23;

Ikävalko, E. (2014): Tasa-arvosuunnitelmien seuranta 2013. Lukioiden, ammatillisten oppilaitosten ja vapaan sivistystyön oppilaitosten tasa-arvosuunnittelu. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2014:6.

25 Eduskunnan kirjelmä 51/2010 vp.

26 Laki tasa-arvovaltuutetusta (1328/2014);
Laki yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnasta (1327/2014).

27 Valtuutetun itsenäisyys ja riippumattomuus todetaan nimenomaisesti vuonna 2015 voimaan tullessa tasa-arvovaltuutetusta annetussa laissa (1328/2014).

28 Laki tasa-arvovaltuutetusta annetun lain muuttamisesta (916/2016).

29 Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018. K 22/2018 vp.;
Lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle valtioneuvoston julkisen talouden suunnitelmaa vuosille 2022–2025 koskevasta selonteosta (VNS 3/2021 vp), TAS 280/2021.

30 Oikeusministeriön lausunto liittyen valtioneuvoston tasa-arvopoliittiseen selontekoon 29.1.2021. VN/22132/2020-OM-128.

Suomella on valtiona vastuu purkaa syrjiviä rakenteita ja varmistaa syrjinnän uhreille riittävät oikeussuojakeinot. Olisi esimerkiksi varmistettava siitä, että tasa-arvo-, yhdenvertaisuus- ja työsuojeluviranomaisilla on riittävä toimivalta sekä resurssit puuttua syrjintään ja taata kansalaisten oikeusturvan toteutumisen³¹.

Lainsäädännön kehittäminen

Suomalaisessa työelämässä on vakavia tasa-arvo-ongelmia, jotka liittyvät muun muassa sukupuolten työmarkkina-asemaan, raskauteen ja perhevapaisiin, työsuhteiden laatuun, palkkaukseen, työuriin ja -oloihin sekä sukupuoleen perustuvaan syrjintään. Tasa-arvolaki on keskeinen väline tasa-arvon edistämässä ja sukupuoleen perustuvaan syrjintään puuttumisessa. Tasa-arvolain tarkoituksena on parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Syrjinnän kieltoja tulee toteuttaa tehokkaasti.³² Eri sukupuolisyrjinnän, muun muassa palkkasyrjinnän, kokemukset työelämässä ovat naisilla yleisempiä kuin miehillä³³. Raskauteen ja vanhemmuuteen, kuten perhevapaiden käyttämiseen, liittyvä syrjintä on edelleen merkittävä tasa-arvo-ongelma Suomessa³⁴. Kuitenkin tasa-arvolakiin perustuvia riitoja viedään tuomioistuimeen varsin vähän.

Tasa-arvolaisissa on kolmenlaisia säännöksiä: tasa-arvon edistämissäännökset, syrjinnän kiellot sekä oikeussuojaa ja valvontaa koskevat säännökset. Laki on ollut voimassa jo varsin pitkään, ja sitä on täydennetty ja uudistettu useaan otteeseen. On syytä kattavasti selvittää ja arvioida tasa-arvolain kokonaisuuden toimivuutta. Arvion perusteella tulisi valmistella tasa-arvolain kokonaisuudistus kattaen tasa-arvon edistämisen, syrjinnän, oikeussuojan ja valvonnan. Tarvitaan myös tasa-arvolain toimivuuden systemaattista seurantaa ja tehokasta lain valvontaa.

31 Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivalta ei kata työelämän syrjintätapauksia, mikä on omiaan kaventamaan oikeussuojaa henkilöille, jotka kokevat syrjintää työelämässä seksuaalisen suuntautumisensa perusteella.

Seksuaalinen suuntautuminen on yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014), ei laissa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986), kielletty syrjintäperuste. Seksuaalisen suuntautumisen perusteella koettu työsyryntä tulee vain harvoin viranomaisten tietoon.

32 Suomen perustuslaki (731/1999) 22 §.

33 Palkka-avoimuuden lisääminen tasa-arvolaisissa. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2021:27;

Pietiläinen, M. & Viitasalo, N. & Lipiäinen, L. & Ojala, S. & Leinonen, M. & Otonkorpi-Lehtoranta, K. & Jokinen, E. & Korvajärvi, P. & Nätti, J. (2018): Työssä koettu syrjintä ja myöhempi työura. Loppuraportti. Työsuojelurahaston tutkimushanke 2015–2017. Tampereen yliopisto, Työelämän tutkimuskeskus, Työraportteja 97/2018.

34 On huomioitava, että vain osa koetusta syrjinnästä tulee viranomaisen tietoon. Merkittävä osa tasa-arvovaltuutetulle tulevista työsyryntään liittyvistä yhteydenotoista koskee syrjintäpäilyjä raskauden tai perhevapaiden perusteella (Tasa-arvovaltuutetun vuosikertomus 2020. Tasa-arvoajulkaisu 2021:1).

Katso myös: Kanninen, O. & Virkola, T. & Lilja, E. & Rask, S. (2022): Tavoitteena syrjimätön työelämä. Työsyryntään nykytila ja keinoja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Valtioneuvoston kanslia.

Tasa-arvosuunnitelmia ja palkkakartoituksia koskevaa sääntelyä tulisi täsmentää ja selkiyttää niin, että sukupuoleen perustuvat palkkaerot voitaisiin havaita ja niihin voitaisiin puuttua.

Syrjintäkieltojen täytäntöönpano edellyttää myös tehokkaita oikeussuojakeinoja. Sukupuolisyrjintää kokeneen oikeusturvassa on edelleen joiltakin osin puutteita ja sen parantamista olisi jatkettava. Esimerkiksi palkkasyrjintää epäilevällä on monenlaisia esteitä nostaa mahdollista syrjintää esille, jotka liittyvät muun muassa tiedonsaantioikeuksiin palkoista. Tietojen saannin ja prosessin moniportaisuus voi nostaa syrjintää epäilevän kynnystä aloittaa selvitysprosessia.

Sukupuolten tasa-arvoa edistetään tasa-arvolain lisäksi myös muussa lainsäädännössä. Työelämälainsäädäntöä kehitettäessä, liittyen esimerkiksi itsensä työllistämiseen, alustatalouteen, vuokratyöhön ja vaihtelevaan työaikaan, tulisi sukupuolinäkökulma ottaa huomioon. Olisi myös arvioitava, kuinka raskaus syrjintäsuoja voi nykyisestä vahvistaa. Ylipäätään valmisteltaessa sellaista lainsäädäntöä, jonka vaikutukset tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen ovat merkittäviä, olisi sukupuolivaikutukset otettava erityisesti huomioon.

Tasa-arvokysymykset koskettavat yhteiskunnan kaikkea toimintaa ja alueita. Suomen olisi varmistuttava siitä, että eri säädökset eivät lähtökohtaisesti aseta ihmisiä sukupuolen perusteella eri asemaan, ja että lainsäädäntö tukee tasa-arvoa. Sukupuolinäkökulma ja sukupuolivaikutusten arviointi eivät toistaiseksi ole juurtuneet osaksi säädösvalmistelua³⁵. Vuonna 2020 annetuista hallituksen esityksistä 15 prosentissa kuvataan sääntelyn sukupuolivaikutuksia. Koronapandemian vuoksi osa säädösvalmistelusta oli tehtävä kiireellä, mutta merkkejä sukupuolivaikutusten arvioinnin vähentymisestä entisestään on ollut jo vuodesta 2017 lähtien.³⁶ Jos osana säädösvalmistelua ei tehdä sukupuolten vaikutusarviointia, on lainvalmisteluviranomaisen vaikeaa täyttää tasa-arvolain edellytyksiä.

Yleisesti olemassa olevia käytäntöjä, rakenteita ja lainsäädäntöä olisi avoimesti arvioitava. Esimerkiksi tasa-arvolaisissa asevelvollisuuden säätämistä ainoastaan miehille ei pidetä sukupuolisyrjintänä. Asevelvollisuuslainsäädäntö asettaa oikeudellisille sukupuolille³⁷

35 Uusi säädösehdotusten vaikutusten arvioinnin ohje on valmisteilla (Hankenumero OM076:00/2020).

36 Vuonna 2020 annettiin yhteensä 220 hallituksen esitystä. Niistä 38:ssa oli arvioitu sukupuolivaikutuksia tai kuvattu muutoin sääntelyn kohdentumista tai nykytilaa sukupuolen mukaan. Vaikutusarviointien laatu oli vaihteleva (Ahola, H. (2021): Sukupuolivaikutusten arviointi hallituksen esityksissä 2020. HE-seuranta 2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, julkaisematon työpäperi; Sukupuolivaikutusten tarkastelu vähentynyt hallituksen esityksissä viime vuosina, THL 17.6.2021).

Hallituksen esityksen laatimisohejeet (HELO) on opas, jota käytetään valmisteltaessa hallituksen esityksiä ministeriöissä. Vuonna 2019 uudistetuissa ohjeissa suositeltiin keskittymään keskeisiin vaikutuslajeihin, mikä saattoi vähentää sukupuolivaikutusten arviointeja.

37 *Oikeudellinen sukupuoli* tarkoittaa väestörekisterissä olevaa sukupuolimerkintää. Suomessa tunnustetaan tällä hetkellä kaksi oikeudellista sukupuolta: nainen ja mies.

erilaiset velvoitteet, eikä huomioi sukupuolen moninaisuutta. Lisäksi asepalveluskäytännöt kohtelevat kaikkia rekisteröidyn sukupuolen mukaisesti, jolloin henkilö voi tulla kohdelluksi sukupuolikokemuksensa vastaisesti. Nykyinen asevelvollisuusjärjestelmä heijastaa perinteistä käsitystä sukupuolten työnjaosta ja rakentuu ajatukselle sukupuolten erilaisesta sopivuudesta eri tehtäviin.

Sukupuolen moninaisuus

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen asema on muuttunut viime vuosikymmenten aikana. Vaade sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta on asettanut uuden haasteen viranomaistoiminnalle ja palveluille. Monissa hallinnon rakenteissa ja palveluissa lähtökohdana on edelleen kaksi sukupuolta. On välttämätöntä varmistaa, että viranomais-, sosiaali- ja terveyspalveluissa ja niiden järjestämisessä otetaan huomioon sukupuolen moninaisuus, eikä ihmisiä tarpeettomasti määritetä ja jaotella sukupuolen perusteella.

Henkilötunnus sisältää tiedon oikeudellisesta sukupuolesta, joka on nainen tai mies. Järjestelmä ei tällä hetkellä mahdollista muiden sukupuoli-identiteettien tai kokemusten huomioon ottamista. Henkilötunnusta käytetään monissa toiminnoissa, joissa ihminen on tarpeen yksilöidä. Tällöin sukupuolitietoa käsitellään laajemmin eri palveluissa ja hallinnossa kuin siihen olisi tosiasiallista tarvetta. Tilanne voi altistaa erityisesti sukupuolivähemmistöihin kuuluvia sukupuoleen perustuvalla syrjinnällä.³⁸ Erilaisten sukupuolittavien hallintokäytäntöjen tarpeellisuutta olisi arvioitava.

Sukupuolen vahvistaminen merkitsee henkilön kokeman sukupuoli-identiteetin oikeudellista tunnustamista. Oikeudellisen sukupuolensa vahvistaneiden henkilöiden lukumäärä on 2010-luvulla moninkertaistunut.³⁹ Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen kehittämässä ihmisarvon loukkaamattomuus ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen tulee olla ensisijaisia päämääriä. Lainsäädäntöä sukupuolen vahvistamisesta ollaan parhaillaan uudistamassa siten, että se vahvistaisi itsemääräämisoikeuden toteutumista.

38 Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain sekä eräiden muiden lakien muuttamisesta (Lausuntopyyntö 10.01.2022, Valtionvarainministeriö, VN/25041/2020). Luonnos on osa vuonna 2017 käynnistynyttä henkilötunnusjärjestelmän uudistamisen valmistelua.

39 Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi. Translainsäädännön uudistamisen valmistelutyöryhmä 31.1.2020. Valtioneuvosto.

Tasa-arvoa vahvistava hallinto

Lähes kaikki yhteiskunnalliset päätökset ja palvelut vaikuttavat suoraan tai välillisesti sukupuolten tasa-arvoon. Esimerkiksi toimien, joilla pyritään siirtymään hiilineutraaliin yhteiskuntaan, vaikutukset kohdistuvat sekä kuluttajiin että tuotantoon⁴⁰. Miehillä on kuluttajina keskimäärin korkeampi hiilijalanjälki kuin naisilla⁴¹, siten hiilenkäytön hillintätoimet kohdistunevat heihin naisia voimakkaammin. Hiilineutraalisuustoimia on kuitenkin mahdollista suunnitella niin, että hillinnän lisäksi lisätään myös tasa-arvoa.⁴²

Suomessa tasa-arvoa on edistetty lainsäädäntöä kehittämällä, tiettyihin kysymyksiin kohdistuvilla erityistoimenpiteillä sekä pyrkimällä muutokseen läpäisevästi eri politiikka-alueilla. Viimeisessä on pyritty viemään sukupuolinäkökulma ja sukupuolivaikutusten arviointi osaksi kaikkea päätöksentekoa ja sen valmistelua – käytännössä osaksi ministeriöissä ja hallinnonaloilla tehtävää lainvalmistelua, talousarvioin valmistelua, tulosohjausta, uudistushankkeita ja -ohjelmia sekä tiedonkeruuta. Onnistuessaan sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen⁴³ parantaa hallinnon laatua ja vaikuttavuutta.

Kaikkien viranomaisten on edistettävä sukupuolten tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä luotava sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan tasa-arvon toteutuminen valmistelussa ja päätöksenteossa⁴⁴. Viranomaisia koskeva tasa-arvon edistämisvelvoite koskee hallinnon kaikkia tasoja ja toimintaa: asioiden valmistelusta päätöksentekoon ja seurantaan. Laki ei kuitenkaan edellytä viranomaiselta varsinaista tasa-arvosuunnitelma-asiakirjaa.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiselle on valtion keskushallinnossa luotu perustaa viimeisten kahden vuosikymmenen aikana⁴⁵. Siitä huolimatta sitä ei kaikilta osin ole vakiinnutettu osaksi hallinnon valmistelu- ja päätöksentekoprosesseja⁴⁶. Toimintavastuu

40 Hiilineutraalisuustointien sukupuolivaikutuksia on käsitelty tässä selonteossa tavoitteen 6 yhteydessä liittyen eri aloihin ja työllisyyteen.

41 Kanyama, A. C. & Nässén, J. & Benders, R. (2021): Shifting expenditure on food, holidays, and furnishings could lower greenhouse gas emissions by almost 40%. *Journal of Industrial Ecology* 2021:25, s. 1602–1616.

42 Paavola, J.-M. & Kinnunen, A. & Tanhua, I. & Rautiainen, T. (2021): Ilmasto- ja energiastrategian sukupuolivaikutusten arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriö.

43 *Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen* tarkoittaa, että sukupuolinäkökulma ja tasa-arvon edistämisen tavoite sisällytetään kaikkeen viranomaisvalmisteluun ja päätöksentekoon. Tästä viranomaisen velvollisuudesta käytetään myös termiä *toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu* erotuksena työnantajan henkilöstöä koskevasta tasa-arvosuunnittelusta.

44 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) 4 §.

45 Kaikissa ministeriöissä on laadittu toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma ja valtavirtaistamisen toteutumisen tukena toimivat ministeriökohtaiset toiminnalliset tasa-arvotyöryhmät. Valtioneuvoston yhteinen toiminnallisten tasa-arvotyöryhmien verkosto kokoaa yhteen ministeriöiden tasa-arvotyöryhmien edustajat.

46 Ministeriöiden toiminnallisten tasa-arvotyöryhmien vaikutusmahdollisuudet organisaatioidensa toimintaan vaihtelevat.

on pitkälti jäänyt yksittäisille virkahenkilöille⁴⁷ aikana, jolloin valtionhallintoa on kokonaisuudessaan tehostettu. Onnistuakseen valtavirtaistaminen edellyttää hallinnonalakohtaisia tasa-arvotavoitteita sekä tuekseen valtioneuvoston sitoumusta, riittäviä resursseja ja strategista ohjausta.

Valtion budjetin laatimisohteet edellyttävät ministeriöiltä yhteenvetoa toimista, joilla on merkitystä sukupuolten tasa-arvolle. Käytännön toimeenpanossa on puutteita, eikä yhteenvetojen⁴⁸ perusteella pystytä arvioimaan valtion budjetin sukupuolivaikutuksia kattavasti⁴⁹. Ilman kattavaa sukupuolitietoista budjetointia on vaikea varmistua taloudellisen tasa-arvon toteutumisesta. Julkisia rahoitus- ja tukipäätöksiä tehtäessä olisi nykyistä laajemmin mahdollista edellyttää, että julkista tukea saavat edistävät sukupuolten tasa-arvoa. Menettelyä tulisi soveltuvin osin vahvistaa osana kaikkea valtionavustustoimintaa.

Hallitus on sitoutunut sukupuolten tasa-arvon edistämiseen talousarvioprosessissa ja kaikissa keskeisissä uudistuksissa. Koronapandemian vaikutukset ovat kohdistuneet sukupuoliin eri tavoin⁵⁰. Siitä huolimatta päätökset kriisin hoito- ja elpymistoimista on tehty pitkälti ilman sukupuolinäkökulmaa.⁵¹ On pidettävä huolta siitä, ettei eriarvoistavia tai sitä uusintavia rakenteita syntyisi. Julkisten varojen kohdentamisessa ja kriisin jälkihoidossa on tärkeää ottaa huomioon kriisin sukupuolivaikutukset sekä arvioida toteutettavien toimien sukupuoli- ja tasa-arvovaikutuksia.

Sukupuolten tasa-arvon tavoitteita tulisi keskushallinnon lisäksi sisällyttää myös alueelliseen ja paikalliseen hallintoon ja strategioihin, ja tasa-arvotyölle tulisi turvata riittävät kansalliset ja alueelliset koordinaatio- ja asiantuntijaresurssit. Poliittisen ja virkahenkilöstön johdon tuki varmistavat sen, että toimintaan sitoudutaan hallinnon kaikilla tasoilla ja että se on vaikuttavaa. Lisäksi viranomaisen tasa-arvosuunnittelun laatua tulisi aktiivisesti ja systemaattisesti seurata.

47 Elomäki, A. (2014): Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen Suomen valtionhallinnossa 2004–2014, Sosiaali- ja terveysministeriö.

48 Valtiovarainministeriö ohjeistaa ministeriöitä laatimaan talousarvioesitykseensä yhteenvedon sukupuolten tasa-arvoon vaikuttavista talousarvioesitykseen sisällytetyistä toimista. Tämä yhteenvetokappale sisällytetään hallinnonalan talousarvioesitykseen.

49 Sukupuolten tasa-arvo ja vuoden 2021 talousarvioesitys. Asiantuntijalausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle 6.10.2020 koskien hallituksen esitystä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021 (HE 146/2020 vp), Annamari Asikainen, Sosiaali- ja terveysministeriö.

50 Miten korona on vaikuttanut tasa-arvoon? Tilastokeskus, Uutisia 11.5.2021; Hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistaminen koronakriisin aikana ja sen jälkeen. Sosiaali- ja terveysministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön asettama ryhmä. Valtioneuvoston julkaisu 2020:19.

51 Mesiäislehto, M. & Elomäki, A. & Närvi, J. & Simanainen, M. & Sutela, H. & Räsänen, T. (2022): The gendered impacts of the Covid-19 crisis in Finland and the effectiveness of the policy responses. Finnish institute for health and welfare, THL. Discussion paper nro 02/2022.

Aluetason päätöksenteossa, aluehallinnossa ja sen uudistuksissa tasa-arvon edistämistä ei tähän mennessä ole konkreettisesti vastuutettu. Viranomaisen velvollisuus edistää suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti sukupuolten tasa-arvoa koskee myös hyvinvointialueita. On tärkeää varmistaa, että tasa-arvon edistämisen vastuut ja rakenteet sisällytetään varhaisessa vaiheessa hyvinvointialueiden toimintaan. Aluehallintoviranomaiset ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset ovat tehneet toiminnallisia tasa-arvosuunnitelmia tai raportoineet tasa-arvotoimistaan ohjaavalle ministeriölle, mutta toimintatapa ei vielä ole vakiintunut eikä kattava.

Kunnilla on tärkeä rooli perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamisessa Suomessa. Käyttäessään valtaa, jakaessaan resursseja ja tarjotessaan palveluja kunnat huolehtivat tosiasiallisen tasa-arvon toteutumisesta. Sukupuolten tasa-arvo tukee kuntien elinvoimaa ja kestävää taloutta.

Tietoon perustuva päätöksenteko

Yhteiskunnallisen päätöksenteon, talousarvioiden, vaikutusarviointien ja palvelujen kehittämisen olisi perustuttava oikea-aikaiseen ja sukupuolen mukaan eriteltyyn tietoon. Tämä edellyttää sitä, että sukupuolen mukaan eritelty tieto⁵² saatetaan osaksi säännöllistä tietotuotantoa sekä kansallisella että alue- ja kuntatasolla. Rinnalle tarvitaan myös entistä vankempaa ja pitkäjänteistä tasa-arvotiedon tuotantoa ja analyysiä, jotka palvelevat eri politiikka-alueiden toimien vaikuttavuuden seurantaa, tasa-arvolainsäädännön valvontaa sekä syrjinnän ehkäisyä.

Ihmisoikeuksien ja tasa-arvon edistämismuutosten tehokas toimeenpano palveluissa, viranomaisissa, oppilaitoksissa ja työelämässä edellyttävät tukea. Tasa-arvoa edistävien käytäntöjen kehittämiseksi tarvitaan vahvaa tietopohjaa. Lisäksi tulisi analysoida sukupuolittuneita käytäntöjä, jotka hidastavat tasa-arvon toteutumista.

Tasa-arvopolitiikkaa tukeva julkinen tietopalvelu on viime vuosina jonkin verran vahvistunut, ja myönteinen kehitys tulee taata myös tulevaisuudessa. Tasa-arvoa ja sukupuolta koskeva tutkimus omana oppiaineenaan korkeakouluissa ja osana muita tieteenaloja on onnistuneen tasa-arvopolitiikan kannalta välttämätöntä.

52 Virallisiin rekistereihin perustuva tieto kattaa tiedon oikeudellisesta sukupuolesta, joka on lainsäädännön mukaan mies tai nainen. Rekistereihin perustuva tieto ei siten mahdollista eriteltyä tietoa kaikista sukupuolista. Sukupuolen moninaisuuden laaja-alaisempi huomioiminen on sen sijaan mahdollista esimerkiksi kyselyihin perustuvassa tiedonkeruussa ja laadullisessa tutkimuksessa.

Rekistereihin perustuvan tutkimuksen raportoinnissa on hyvä huomioida se, etteivät viralliset sukupuolet aina vastaa henkilöiden kokemusta.

Kestävän kehityksen tavoitteiden periaatteena on, että kaikki ihmiset taustasta riippumatta pidetään mukana kehityksessä. Periaatteen toteutuminen vaatii, että eri väestöryhmät huomioidaan tiedontuotannossa nykyistä paremmin⁵³. Moniperusteisen syrjinnän paikantamiseksi ja erityistoimien kohdentamiseksi olisi tärkeää vahvistaa erilaisten tekijöiden, kuten esimerkiksi sosioekonomisen aseman ja sukupuolen yhteisvaikutuksen, tarkastelua ja tutkimusta.

Virallisissa rekistereissä on käytössä kaksijakoinen sukupuolijärjestelmä. Julkinen tiedonkeruu voi siten olla puutteellista erityisesti koskien sukupuolivähemmistöjen asemaa⁵⁴. Esimerkiksi terveyteen ja hyvinvointiin liittyvän tiedonkeruun yhteydessä olisi tärkeää lisäksi kartoittaa sukupuolivähemmistöjen tilannetta⁵⁵. Viime vuosina tiedonkeruuta on kuitenkin alettu asteittain kehittää.⁵⁶ Sukupuolen moninaisuuden tunnistavaan tiedonkeruuseen liittyy erilaisia haasteita ja mahdollisuuksia. Aiheesta tarvitaan erillistutkimusta ja selvityksiä.

Sukupuolten tasa-arvo on tavoitteena asetettava yhdeksi kansalliseksi prioriteetiksi, joka läpileikkaa eri politiikka-alueet, yhteiskunnalliset uudistukset sekä säädösvalmistelun ja muut avainprosessit⁵⁷. Suomen on varmistuttava siitä, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on hallinnonalat ja -tasot kattavaa ja vaikuttavaa toimintaa, sillä sen avulla voidaan parantaa suomalaisen päätöksenteon ja hallinnon laatua, edistää tasa-arvon ja ihmisoikeuksien toteutumista ja vähentää sukupuoleen perustuvaa syrjintää.

53 YK:n kestävän kehityksen tavoitteet ja syrjinnän seuranta. Policy Brief 3, Syrjintä Suomessa, Oikeusministeriö 2020.

54 Suomi on saanut useilta kansainvälisiltä ihmisoikeussopimusten valvontaelimiltä suosituksia koskien väestöryhmäkohtaisen tiedon keräämisen lisäämistä.

55 Lehtonen, J. (2021): Asiantuntijalausunto sukupuolen moninaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle 5.2.2021.

56 Lehtonen, J. (2019): Kun kaksijakoinen sukupuolijajattelu murtuu – sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus tasa-arvobarometrissa. Teoksessa: Teräsaho, M. & Närvi, J. (toim.) (2017): Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon. Analyyssejä tasa-arvobarometrasta 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, THL, Raportti 6/2019, s. 136–157.

57 Ministeriöissä avainprosesseja ovat esimerkiksi säädösvalmistelu, budjetointi ja tulosohejaus.

2 Sukupuolistuneesta väkivallasta vapaa Suomi

TAVOITE 2

Suomessa jokainen voi elää ilman sukupuolistunutta väkivaltaa tai väkivallan uhkaa eikä kenenkään oikeutta vapauteen ja koskemattomuuteen loukata

Tavoitetila

Naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta, mukaan lukien seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä, ovat kaikissa muodoissaan vähentyneet merkittävästi eikä sukupuolistuneen väkivallan uhrina kuole tai menetä terveyttään kukaan. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa tunnistetaan sukupuolistuneena väkivaltana ja sitä torjutaan tehokkaasti. Väkivallan uhrin saavat apua ja tekijät ohjataan tukipalveluihin. Yhteiskunta tarjoaa erityistä suojaa haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille henkilökohtaisen koskemattomuuden varmistamiseksi.

Jokaisen oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen sekä yksityisissä että julkisissa tiloissa tai työtehtävissä on jakamaton⁵⁸. Kansainväliset ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat kiinnittäneet erityistä huomiota naisiin kohdistuvan väkivallan laajuuteen ja vakavuuteen Suomessa: naisista lähes kolmannes on kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa tai molempia nykyisen tai entisen kumppaninsa taholta täytettyään 15 vuotta⁵⁹. Sukupuolistunut väkivalta on Suomessa merkittävä ongelma, joka loukkaa uhrin perus- ja ihmisoikeuksia. CEDAW-sopimuksen vakiintuneen tulkinnan mukaan sukupuolistunut väkivalta on kielletty myös sukupuoleen perustavana

58 Suomen perustuslaki (731/1999) antaa vahvan suojan jokaisen ihmisarvolle ja koskemattomuudelle. Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen eikä ketään saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

59 FRA, European Union Agency for Fundamental Rights 2014: Violence against women: An EU-wide survey. Main results.

Tilastokeskus kerää parhaillaan tuoretta tietoa sukupuolistuneen väkivallan kokemuksista Suomessa. Tulokset ovat saatavilla vuonna 2022.

syryntänä⁶⁰. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on vahvistanut valtion velvollisuudeksi toimia henkilön suojelemiseksi, jos se on tietoinen väkivallan riskistä⁶¹.

Sukupuolistunut väkivalta kohdistuu henkilöön hänen sukupuolensa, sukupuoli-identiteetin tai sen ilmaisun vuoksi. Se voi ilmetä fyysisenä, henkisenä, taloudellisena, digitaalisena tai seksuaaliväkivaltana, mutta myös häirintänä, vihapuheena⁶², vainoamisena, kunniaan liittyvänä väkivaltana⁶³, pakkoavioliittona tai sen kaltaisina suhteina tai seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavana väkivaltana, sukuelinten silpomisena, prostituutiona ja ihmiskauppana.

Naiseen kohdistuva väkivalta poikkeaa tyypillisesti mieheen kohdistuvasta: se perustuu yleensä kohteena olevan sukupuoleen ja on usein seksuaalisesti väritynyttä. Verrattuna naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, miesten kokemassa väkivallassa teko tapahtuu todennäköisemmin julkisessa tilassa ja tekijänä on usein tuntematon tai puolittutu henkilö. Naisien kokemassa väkivallassa tekijä on useimmiten nykyinen tai entinen kumppani.⁶⁴ Viranomaisten tietoon tulleiden raiskausrikosepäilyjen tekijöistä valtaosa on miehiä ja uhreista valtaosa on naisia⁶⁵.

Sukupuolistunut väkivalta rakentuu yhteiskunnan väkivaltakulttuurille, valtarakenteille sekä sukupuoleen ja sukupuolten rooleihin liittyville odotuksille⁶⁶. Se rakentuu epätaasa-arvon perinteelle, jossa naiseutta ja mieheyttä on arvotettu eri tavoin. Poikien ja miesten liikkumatila sukupuolen ilmaisussa on ahdas. Esimerkiksi viihteeseen, peleihin ja osin urheiluun sisältyvä väkivalta on usein sidottu osaksi mieheyttä, valtakulttuuria ja

60 YK:n Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimuksen (CEDAW) General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19. Katso erityisesti kohta 21, jonka mukaan "gender-based violence against women constitutes discrimination against women under article 1 and therefore engages all obligations under the Convention".

61 Tämä on ollut vakiintunut käytäntö vuonna 2009 tehdystä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisusta *Opuz v. Turkey* (App. No. 33401/02, 9.6.2009) alkaen. Velvollisuus tarkoittaa myös sitä, että valtion tulee huolehtia uhrien oikeusturvasta rikoslainsäädännöllä, siviilioikeudellisin oikeuskeinoin ja vahingonkorvausta koskevalla sääntelyllä. (Alaattinoğlu, D. & Kainulainen, H. & Niemi, J. (2020): Raiskausrikosten eteneminen rikosprosessissa. Turun yliopisto, Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2020.)

62 *Vihapuheella* tarkoitetaan tässä kaikkea sellaista viestintää, jolla levitetään, lietsotaan, edistetään tai oikeutetaan vihaa perustuen esimerkiksi yksilön tai ryhmän jäsenten sukupuoleen tai etniseen taustaan.

63 *Kunniaan liittyvällä väkivallalla* viitataan väkivaltaan, jossa esimerkiksi perhe, suku tai jokin muu yhteisö kontrolloi yksilöä. Muun muassa yhteisöstä ulossulkeminen, liikkumisen rajoittaminen, avioliittoon pakottaminen ja naisten tai tyttöjen sukuelinten silpominen ovat kunniaan liittyvän väkivallan muotoja. (Kunniaan liittyvä väkivalta. Terveys ja hyvinvoinnin laitos, THL, 2022; Erilaisia rikoksia: Kunniaan liittyvä väkivalta. Rikosuhripäivystys.) Ilmiötä voidaan kutsua myös *häpeäväkivallaksi*.

64 Kansallinen rikosuhritutkimus 2019. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Helsingin yliopisto.

65 Tietoa tukee kyselytutkimusten tulokset (Rikollisuustilanne 2019: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 42/2020. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti).

66 Lidman, S. (2015): Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia. Gaudeamus.

arkielämää. Myös asevelvollisuus on heijastanut yhteiskunnan sukupuolille asettamia erilaisia odotuksia koskiessaan lähtökohtaisesti väestön kaikkia juridisia miehiä, ei naisia.

Sukupuolistunut väkivalta loukkaa sen kohteeksi joutuneen henkilön ihmisarvoa. Fyysisten ja psyykkisten seurausten lisäksi väkivalta heikentää uhrin elämänlaatua ja työ- ja toimintakykyä. On myös huomattava, että väkivalta voi vammauttaa pysyvästi ja johtaa kuolemaan. Lapsuudessa koetulla väkivallalla tai sen todistamisella on vakavia ja usein pitkäaikaisia seurauksia lapsen kehitykseen ja elämään. Lasten tai nuorten väkivalta ei muodosta tästä poikkeusta. Väkivaltakokemukset voivat kumuloitua ylisukupolvisena väkivallalle altistumisena tai väkivallan käyttönä⁶⁷. Inhimillisen kärsimyksen lisäksi väkivallasta aiheutuu huomattavia välittömiä ja välillisiä kustannuksia yhteiskunnalle.

Sukupuolistuneeseen väkivaltaan liittyy vahva vaikenemisen kulttuuri. Koronapandemiaan liittyneet rajoitukset ovat lisänneet sosiaalista eristäytymistä. Ne ovat syventäneet haavoittuvassa asemassa olevien sekä jo ennen epidemiaa sosiaalisesti vaikeassa asemassa olevien ryhmien kuormitusta. Pandemian on pitkittyneine rajoitustoimineen arvioitu lisänneen väkivaltaan liittyvää avuntarvetta⁶⁸. On tärkeää, että pandemian kumulatiivisia vaikutuksia seurataan ja niiden korjaamiseen varaudutaan.

Haavoittuva asema ja erityinen suojelun tarve

Haavoittuva asema voi altistaa väkivallalle. Väkivallalle haavoittuvassa asemassa voivat olla muun muassa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, taloudellisesti tai hoivasuhteessa riippuvaisessa asemassa olevat, ihmiskaupan uhrit, seksiteollisuudessa toimivat, kansainvälistä suojelua hakevat henkilöt, lapset, asunnottomat, vammaiset tai toimintakyvyttään rajoittuneet henkilöt, ikääntyneet sekä etnisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt. Esimerkiksi vammaisten naisten riski kokea seksuaaliväkivaltaa tai fyysistä tai psyykkistä

67 Brown, S. M. & Rhoades G. K. & Marti, C. N. ym. (2021): The Co-Occurrence of Child Maltreatment and Intimate Partner Violence in Families: Effects on Children's Externalizing Behavior Problems. *Child Maltreatment*, 2020 Jan 13; Chan K. L. & Chen Q. & Chen, M. (2021): Prevalence and Correlates of the Co-Occurrence of Family Violence: A Meta-Analysis on Family Polyvictimization. *Trauma, Violence, & Abuse* 22, s. 289–305; Dawson, M. & Piscitelli, A. (2021): Risk Factors in Domestic Homicides: Identifying Common Clusters in the Canadian Context, *Journal of Interpersonal Violence* 2021, Vol. 36(1–2), s. 781–792.

68 Kestilä, L & Härmä, V. & Rissanen, P. (toim.) (2020): Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Raportti 2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL; Hietämäki, J. & Kaittila, A. & Tuominen, J. & Vuorenmaa, M. & Husso, M. & Peltonen, J. & Karhinen-Soppi, A. (2021): Lähisuhdeväkivalta koronapandemian aikana vauvaperheiden vanhemmilla ja Nollalinjan auttavan puhelimen keskusteluissa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL.

kaltoinkohtelua on korkeampi kuin ei-vammaisten naisten⁶⁹. Maahanmuuttajataustaiset naiset kokevat väkivaltaa valtaväestön naisia enemmän, mutta koettu väkivalta, mukaan lukien kunniaan liittyvä väkivalta, jää usein piiloon ja uhrin palvelujen ulkopuolelle⁷⁰.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuva seksuaalinen häirintä ja ahdistelu on varsin yleistä Suomessa⁷¹. Häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua on perusopetuksen 8. ja 9. luokan tytöistä kokenut lähes joka toinen ja pojista reilu kymmenes edeltävien kahdentoista kuukauden aikana. Seksuaaliväkivaltaa on saman ikäryhmän tytöistä kokenut kolmetoista ja pojista viisi prosenttia. Tyttöjen seksuaaliväkivallan kokemukset ovat lisääntyneet merkittävästi viimeisten kahden vuoden aikana.⁷² Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret joutuvat muita useammin häirinnän kohteeksi. Heidän kokemansa vihapuhe ja häirintä voivat ilmetä juuri sukupuoli-identiteetin halventamisena.⁷³

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa seksuaalista kaltoinkohtelua voi olla myös seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvää vihjailu, houkuttelu seksuaaliseen tekoon⁷⁴ tai vastikkeen antaminen seksuaalisesta teosta. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevien rikosilmoitusten määrä on pitkällä aikavälillä merkittävästi kasvanut⁷⁵. Aikuisen toimesta tapahtuva lapsen houkuttelu ja valmistelu seksuaaliseen tarkoitukseen on ongelma, joka näyttäisi pandemian aikana digitaalisessa maailmassa lisääntyneen⁷⁶. Erityisen haavoittuvassa asemassa

69 Vammaisten henkilöiden kokemana lähisuhteiden väkivalta ja palvelujen saatavuus. Määrällinen ja laadullinen tarkastelu. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:24;

Piispa, M. (toim.) (2013): Uskalla olla, uskalla puhua – vammaisen naisen ja väkivalta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

70 Onko Suomi maailman turvallisimaa maata kaikille? Turvallisuuden toteutuminen eri sukupuolten ja väestöryhmien kannalta. KPMG 25.5.2018.

71 Väkivallaton lapsuus. Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27.

72 Tieto koskee kouluterveyskyselyyn vastanneita 8.- ja 9.-luokkalaisten koululaisia (Kouluterveyskysely 2021. Kouluterveyskyselyn tulospalvelu: thl.fi/kouluterveyskysely/tulokset. Aikasarjat 2006–2021).

73 Jokela, S. & Luopa, P. & Hyvärinen, A. & Ruuska, T. & Martelin, T. & Klemetti, R. (2020): Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL; European Union Agency for Fundamental Rights (2020): EU-LGBTI II. A long way to go for LGBTI equality. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020;

”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä”. Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 7/2016.

74 Niin kutsuttu *grooming*.

75 Danielsson, P. Fagerlund, M. & Malin, T. (2020): Seksuaalirikokset. Teoksessa: Danielsson, P. (toim.): Rikollisuustilanne 2019: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 42/2020. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti;

Ellonen, N. & Fagerlund, M. & Haapakangas, K. (2019): Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten ilmoitukset kasvussa, uhrin kokemukset eivät. Tieto & trendit 17.4.2019, Tilastokeskus.

76 Grooming lasten silmin – Selvitys lasten ja nuorten kokemasta groomingista netissä. Pelastakaa lapset 2021; Europol (3.4.2020): Catching the virus cybercrime, disinformation and the COVID-19 pandemic.

ovat muun muassa lastensuojelun piiriin kuuluvat sekä alaikäisinä turvapaikanhakijoina Suomeen tulleet nuoret⁷⁷.

Ihmiskaupassa on kysymys yksilön vapautteen kohdistuvasta rikoksesta, jossa tekijä käyttää hyväksi uhrin riippuvaista asemaa, turvatonta tilaa tai muita kontrolloikeinoja kuten väkivaltaa tai sen uhkaa saadakseen uhrin hyväksikäytön kohteeksi⁷⁸. Ihmiskauppa voi kohdistua myös lapsiin ja nuoriin⁷⁹, ja sitä voi tapahtua läheisissä tai vallan väärinkäyttöä sisältävissä ihmissuhteissa Suomen rajojen sisällä. Kysymys on tyypillisesti piilorikollisuudesta, josta vain osa tulee viranomaisen tietoon. Seksuualliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa on vahvasti sukupuolistunut ilmiö. Naisiin ja tyttöihin se tyypillisesti kohdistuu heidän sukupuolensa vuoksi.⁸⁰

Valtiolla on velvollisuus suojella ihmiskaupan uhreja. Globaali seksiteollisuus ja kaupallisen seksin kysyntä luovat markkinoita seksuaaliseen hyväksikäyttöön tähtäävälle ihmiskaupalle. Kansainväliset sopimukset ja suositukset sekä EU-lainsäädäntö edellyttävät Suomelta toimenpiteitä ihmiskauppaa aiheuttavan kysynnän vähentämiseksi⁸¹. Ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja avunsaantia pyritään parhaillaan parantamaan ja rikosvastuun toteutumista tehostamaan⁸². On välttämätöntä, että ihmiskauppa tunnistetaan yhtenä sukupuolistuneen väkivallan muotona.

77 On olemassa viitteitä siitä, että seksuaalisen häirinnän kokemukset ovat yleisempiä ulkomaalaistaustaisilla, kotinsa ulkopuolelle sijoitetuilla, toimintarajoitteisilla sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla (Laitinen, K. & Lahtinen, M. & Haanpää, S. & Järvinen, J. & Granskog, P. & Turunen-Zwinger, S. (2020): Opas seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. Opetushallitus, Oppaat ja käsikirjat 2020:4a; Väkivallaton lapsuus. Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27).

78 Suomessa ihmiskauppa on kriminalisoitu rikoslain 25 luvun 3 ja 3a §:ssä.

79 Kervinen, E. & Ollus, N. (2019): Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. Euroopan kriminaalipoliitiikan instituutti, HEUNI.

80 Euroopan unionin ihmiskauppastrategia (2021) The EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings 2021–2025;

General recommendation No. 38 (2020) on trafficking in women and girls in the context of global migration. Committee on the Elimination of Discrimination against Women. CEDAW/C/GC/38.

81 Euroopan unionin ihmiskauppastrategia (2021) The EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings 2021–2025; General recommendation No. 38 (2020) on trafficking in women and girls in the context of global migration. Committee on the Elimination of Discrimination against Women. CEDAW/C/GC/38; Yhdistyneiden kansakuntien ihmiskauppaa koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja, 9 artikla; Direktiivi 2011/36/EU ihmiskaupan ehkäisemisestä ja sen uhrien suojelemisesta, 18. artikla.

82 Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa on useita kirjauksia, joilla tehostetaan ihmiskaupan vastausta työtä. Valtioneuvoston periaatepäätöksenä hyväksyttiin toukokuussa 2021 ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma (Suomi torjuu ihmiskauppaa. Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:15).

Kasvavan siirtolaisuuden myötä haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden hyväksikäyttö lisääntyy. Uhrien oikeuksien toteutuminen ja avun saaminen edellyttävät ihmis-kaupan ja pakkoavioliittojen ilmitulon varmistamista. Ne edellyttävät myös sitä, että sukupuolistunut väkivalta ja uhrien erityinen suojelutarve otetaan entistä vahvemmin huomioon maahanmuutto- ja turvapaikkaprosessissa ja -politiikassa sekä rikosoikeusprosessissa⁸³. On tärkeää myös lisätä ymmärrystä siitä, että sukupuolten väliset valtasuhteet tai sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöasema voivat olla yksi pako- tai muuttomatkan aikana haavoittuvuutta lisäävä tekijä.

Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä

Naisista 39 prosenttia ja miehistä 17 prosenttia on kokenut seksuaalista häirintää. Seksuaalinen häirintä kohdistuu erityisesti alle 35-vuotiaisiin naisiin, joista yli puolet on sitä kokenut.⁸⁴ Häirintään ja ahdisteluun liittyy usein valta-aseman väärinkäyttöä, toisinaan myös rasismia⁸⁵. Kysymyksessä ei ole uusi ongelma, joskin kansainvälinen #metoo-liike teki seksuaalisen häirinnän ja ahdistelun uudella tavalla näkyväksi myös Suomessa.

Seksuaalista häirintää työpaikalla on kokenut lähes joka viides nainen ja neljä prosenttia miehistä⁸⁶. Työturvallisuuslaki kieltää häirinnän⁸⁷. Työssä koettu häirintä, väkivalta tai niiden uhka kohdistuu erityisesti naisiin. Fyysisen väkivallan tai sen uhan kokemukset työssä ovat lisääntyneet 2010-luvulla naisilla ja erityisesti sosiaali- ja terveys- sekä opetusalailla.⁸⁸ Väkivalta ja häirintä ovat työturvallisuuskysymyksiä, jotka loukkaavat työntekijän tai opiskelijan koskemattomuuden. Väkivallan ja häirinnän torjuntaa globaalilla tasolla tulee vahvistamaan Kansainvälisen työjärjestö ILO:n vuonna 2019 hyväksymä väkivaltaa ja häirintää työssä koskeva yleissopimus⁸⁹.

83 Eurooppalaisessa tarkastelussa on havaittu, että turvapaikka- ja rikosoikeusjärjestelmät eivät tarjoa riittävää suojaa turvapaikkaa hakeville, väkivaltaa kokeneille naisille (Lilja, I. & Kervinen, E. & Lietonen, A. & Ollus, N. & Viuhko, M. & Jokinen, A. (2020): Unseen Victims. Why Refugee Women Victims of Gender-Based Violence Do Not Receive Assistance in the EU. The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, HEUNI).

84 Tieto koskee kokemuksia kyselyhetkeä edeltävien kahden vuoden aikana (Tasa-arvobarometri 2017. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 8/2018).

85 Selvitys afrikkalaistaustaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020.

86 Tieto ei rajaudu esimerkiksi kyselyä edeltäviin kahteen vuoteen vaan koskee vastaajien kokemuksia missä tahansa työuran kohtaa (Sutela, H. & Pärnänen, A. & Keyriläinen, M. (2019): Digiajan työelämä – Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2018. Suomen virallinen tilasto (SVT), Tilastokeskus).

87 Työturvallisuuslaki (738/2002).

88 Naisista 32 prosenttia ja miehistä 13 prosenttia on kokenut työssään väkivaltaa tai sen uhkaa (Sutela, H. & Pärnänen, A. & Keyriläinen, M. (2019): Digiajan työelämä – Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2018. Tilastokeskus).

89 Kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimus nro 190: C190 – Violence and Harassment Convention, 2019. Yleissopimuksen tarkoituksena on taata jokaiselle oikeus väkivallasta ja häirinnästä vapaaseen työelämään.

Seksuaalinen sekä sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva häirintä ovat tasa-arvolain kieltämää syrjintää⁹⁰. Työnantajan, oppilaitoksen, etujärjestön tai tavaroiden ja palvelujen tarjoajan on ryhdyttävä toimiin esille tulleen seksuaalisen tai sukupuoleen perustuvan häirinnän poistamiseksi⁹¹.

Digitaalinen väkivalta ja häirintä ovat lisääntyneet ja ne kohdistuvat hälyttävissä määrin nuoriin naisiin⁹². Naisten kohtaama vihapuhe on usein seksuaalisoitua. Sitä kohdistetaan muun muassa poliittisesti toimiviin naisiin pyrkimyksenä vaikeuttaa heidän toimintaansa.⁹³ Digitaalisessa väkivallassa yhdistyvät usein sukupuoleen kohdistuva viha ja rasismi⁹⁴, ja erityisen alttiita häirinnälle ovat vähemmistöihin kuuluvat ihmiset. Digitaalisen väkivallan torjunta edellyttää naisvihan, sukupuolistuneen väkivallan sekä rodullistamisen⁹⁵ yhteyden tunnistamista.

Digitalisaatio on tarjonnut uusia välineitä myös lähisuhdeväkivallalle ja vainolle⁹⁶. Vainolle altistuminen voi tarkoittaa laajamittaista yksityisyyden loukkausta. Se voi rajoittaa merkittävästi vainon kohteena olevan toimintatilaa ja merkitä vakavaa hyvinvointi- ja turvallisuusriskiä. Vaino on tunnistettava sukupuolistuneen väkivallan muodoksi, joka voi jatkua tai ilmetä parisuhteen päättymisen jälkeen.

90 On hyvä huomioida, että ahdistelu – koskettelemalla tehty, seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavaa teko – säädettiin rikoslaisissa rangaistavaksi vuonna 2014. Tämän selonteon valmisteluvaiheessa rikoslain uudistusesitys (Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaiksi lainsäädännöksi, HE 13/2022 vp) on käsiteltävänä eduskunnassa, ja se sisältää seksuaalisen ahdistelun rangaistavuuden laajentamisen myös muihin kuin koskettelutekoihin.

91 Työnantajan velvolluuksista puuttua häirintään on säädetty laissa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986), työturvallisuuslaissa (23.8.2002/738) ja yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014).

92 Kohvakka, R. & Saarenmaa, K. (2021): Vihapuhe, nettikiusaaminen ja häirintä koskettaa erityisesti nuoria. Tieto & trendit 9.3.2021, Tilastokeskus.

93 Saresma, T., Pöyhtäri, R., Kosonen, H., Haara, P., & Knuutila, A. (2020): Poliittisten toimijoiden kokema vihapuhe sukupuolittuneena poliittisena väkivaltana. Sukupuolentutkimus, 33(4), s. 18–38.

94 Saharan eteläpuoleisesta Afrikasta tulleisiin ihmisiin kohdistuva vihamotivoitunut häirintä on Suomessa selvästi yleisempää kuin muualla Euroopassa (FRA, European Union Agency for Fundamental Rights (2017): Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Main results. European Union Agency for Fundamental Rights. Luxembourg: Publications Office of the European Union).

95 *Rodullistamisella* tarkoitetaan yksilön tai ryhmän etnisen taustan, uskonnon tai ihonvärin vuoksi tehtyjä oletuksia tai ennakkoluuloja (Yhdenvertaisuusvaltuutettu).

96 *Lähisuhdeväkivallalla* tarkoitetaan väkivaltaa, jonka tekijä ja kohde ovat tai ovat olleet keskenään läheisessä suhteessa (Väkivaltakäsitteiden sanasto. Terveystieteiden tutkimuskeskus, THL, Työpaperi 1/2020).

Vainolla tarkoitetaan toistuvaa uhkaamista, seuraamista, tarkkailemista ja yhteydenottamista, mikä aiheuttaa sen kohteena olevassa pelkoa ja ahdistusta.

Lomba, N. & Navarra, C. & Fernandes, M. (2021): Combating gender based violence: Cyber violence. European Added Value Unit, Directorate-General for Parliamentary Research Services (EPRS);

Hakkarainen, L. (2019): Digitaalinen väkivalta parisuhteessa ja sen jälkeen – Opas väkivallan kokijalle, ammattilaiselle ja läheiselle. Naisten Linja Suomessa ry.;

Henry, N. & Powell, A. (2015): Embodied Harms: Gender, Shame, and Technology-Facilitated Sexual Violence. *Violence Against Women* 2015, Vol. 21(6), s. 758–779.

Väkivallan vähentämisen edellytyksiä

Suomessa on 2010-luvulta lähtien onnistuttu luomaan pysyvää pohjaa kansalliselle poik-kihallinnolliselle lähisuhdeväkivallan ehkäisyydelle. Valmisteilla on useita toimia ja sää-döshankkeita, joiden tavoitteena on ehkäistä väkivaltaa ja parantaa väkivaltarikoksen uhrin asemaa. Sukupuolistuneen väkivallan kitkeminen ja haavoittuvassa asemassa ole-vien koskemattomuuden turvaaminen vaativat Suomelta pitkäjänteisiä toimia ja merkittä-vää resursointia myös jatkossa. Tämä tarkoittaa lainsäädännön toimivuuden arviointia sekä pysyviä rakenteita väkivallan ehkäisyyn ja torjumiseen kunnissa, yhteistoiminta- ja hyvin-vointialueilla. Se edellyttää myös väkivallan tekijöille suunnattujen tukipalveluiden kehit-tämistä ja lisäämistä.

Turvakotipaikkojen ja seksuaalista väkivaltaa kokeneille suunnattujen palvelujen suh-teen viime vuosien kehitys on ollut myönteistä⁹⁷, mutta väkivallan uhrien tukipalvelui-den yhdenvertaista saatavuutta tulee edelleen parantaa Istanbulin sopimuksen edellyttä-mällä tavalla. Haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien korkeampi riski kokea väkivaltaa tulee ottaa huomioon parantamalla turvallisuutta palveluissa sekä lisäämällä ehkäiseviä ja erityistarpeet huomioivia palveluja. Tarvitaan myös tietoa: toistaiseksi Suomesta puuttuu säännöllinen sukupuolistuneen väkivallan, mukaan lukien seksuaalisen väkivallan, ylei-syyttä koskeva seurantatieto.

Lähisuhdeväkivallassa on usein kyse toistuvasta ja eskaloituvasta väkivallasta, vakavasta ihmisoikeusloukkauksesta, jonka uhreista merkittävä osa ei ole palveluiden piirissä tai yhteydessä oikeusjärjestelmään⁹⁸. Suomen on varmistuttava siitä, että viranomaiset tun-nistavat sukupuolistuneen väkivallan kaikissa muodoissaan, ja että sitä ehkäistään ja sii-hen puututaan eri palveluissa koulutus-, sosiaali- ja terveystieteiden rikosentorjuntaan. Eri alojen toimijoilla tulee olla tarvittava osaaminen, selkeät roolit ja riittävät resurssit.

Suomen on lisäksi varmistettava uhrin oikeuksien täysimääräinen toteutuminen, ja kehi-tettävä esitutkinta- ja rikosprosessin sekä rikosseuraamusalan viranomaisten osaamista.

97 Turvakotilain (2014/1354) myötä rahoitusvastuu turvakotipalveluista siirtyi valtiolle. Vuodesta 2015 alkaen turvakotien määrä on Suomessa kasvanut 19 turvakodista 29 turvakotiin. Samalla perhepaikkojen määrä on lähes kaksinkertaistunut ja turvakodeissa on yhteensä 211 perhepaikkaa (2021). (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, THL, 2020; Hietämäki, J. & Kaipainen, S. & Koivula, T. & Nipuli, S. & Peltonen, J. (2020): Arvio turvakotien perhepaikkojen riittävästä määrästä ja kustannuksista. Työpaperi 44/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, THL.)

Perhekotipaikkojen määrää on tarkoitus lisätä 24 paikalla vuoden 2022 aikana. Myös esteettömyyttä tullaan parantamaan.

Ensimmäinen Seri-tukikeskus seksuaaliväkivallan uhreille avattiin Helsinkiin HUS:n Naistenklinikalle vuonna 2017. Sittemmin Seri-tukikeskukset on perustettu kaikkiin yliopistollisiin sairaaloihin ja muihin sairaaloihin, yhteensä 14 paikkakunnalle.

98 FRA, European Union Agency for Fundamental Rights 2014: Violence against women: An EU-wide survey. Main results.

Rikosprosessin pitkä kesto on Suomessa merkittävä ongelma sekä aikuisiin että lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten käsittelyssä⁹⁹.

Sovittelun ja vaihtoehtoisten riidanratkaisumenetelmien käyttö kunniaan liittyvän väkivallan ja lähisuhdeväkivaltarikoksen yhteydessä voivat olla ristiriidassa tässä asetetun tavoitteen 2 kanssa. Väkipallassa on kysymys henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta, virallisen syytteen alaisista teosta, ei esimerkiksi riita- tai hakemusasiasta, joiden vaihtoehtoiseen ratkaisemiseen sovittelua tyypillisesti käytetään. Sovittelun lopputulos voi vaikuttaa syyteharkintaan ja merkitä syyttämättäjättämispäätöstä¹⁰⁰. Lähisuhdeväkivalta on viranomaisen tietoon tullessa tyypillisesti jatkunut pitkään eivätkä uhri ja tekijä sovitteli-joina ole tasaveroisessa asemassa.¹⁰¹

Tavoitteeseen 2 pääseminen edellyttää kansainvälisten ihmisoikeussopimusten, mukaan lukien Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksien kuten Istanbulin sopimuksen ja Lanzaroten sopimuksen¹⁰², täysimääräistä toimeenpanoa sekä ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamista yksityisten välisten suhteiden lisäksi yhteisöissä. On tunnistettava uskonnollisissa ja suljetuissa yhteisöissä mahdollisesti esiintyvää kontrollia ja haitallisia käytäntöjä, ja varmistettava jokaisen itsemääräämisoikeuden toteutuminen seksuaali- ja lisääntymisterveyteen ja -oikeuksiin liittyvissä päätöksissä. Tämä koskee myös Suomessa pitkään vaikuttaneita yhteisöjä. Uskonnon, kulttuurin tai ideologian tulkinta ei anna vapautta loukata toisen ihmisen oikeuksia ja vapauksia.

Sukupuolistuneen väkivallan riskiin voi tulevaisuudessa vaikuttaa myös voimistuva eriarvoistuminen, huono-osaisuuden kasautuminen sekä miesten välisten hyvinvointi- ja sosioekonomisten erojen kasvaminen. Pysyvien muutosten aikaansaamiseksi tasa-arvopoliitiikan on myös purettava suomalaista väkivaltakulttuuria ja ahtaita sukupuolirooleja ja -odotuksia.

99 Fagerlund, M. & Toivonen, V.-M. (2021): Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:3.

100 Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelu – Nykytila ja kehittämisehdotukset. Lähisuhdeväkivallan sovittelun selvitystyöryhmä. Työpaperi 2/2019, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL.

101 Qvist, T. (2019): Parisuhdeväkivallan sovittelu Suomessa. Lapin yliopisto, Acta electronica Universitatis Lapponiensis 253.

102 Suomea sitoo Euroopan neuvoston yleissopimus (Lanzaroten sopimus) lasten suojelemisesta seksuaalista riis-toa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (2007), joka tuli Suomen osalta voimaan 1.10.2011 (SopS 87/2011). Lanzaroten sopimuksen ensimmäinen kansallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025 on juuri laadittu (Lanzaroten sopimus. Kansallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2022:8).

Suomea sitoo myös niin kutsuttu Istanbulin sopimus: Euroopan neuvoston naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty yleissopimus tuli voimaan Suomessa 1.8.2015 (SopS 53/2015). Istanbulin sopimuksen ensimmäinen kansallinen toimeenpanosuunnitelma laadittiin vuosille 2018–2021. Vuosia 2022–2025 koskeva toimeenpanosuunnitelma on valmistunut (Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2022:7).

Yhteiskunnallisessa keskustelussa sukupuoleen liittyvää häirintää olisi käsiteltävä ei ainoastaan syrjintänä vaan myös vakavana työhyvinvointia ja –turvallisuutta uhkaavana ilmiönä. On välttämätöntä, että digitaalinen ympäristö tunnistetaan sukupuolistuneen väkivallan kasvavana toimintaympäristönä ja siihen liittyviä palveluja kehitetään riittävällä rahoituksella.

Suomen on tehostettava toimiaan haavoittuvassa asemassa olevien koskemattomuuden turvaamiseksi. Tämä merkitsee lasten ja nuorten välisen väkivallan systemaattista ehkäisyä sekä huolestuttavassa määrin lisääntyneen lapsiin ja nuoriin kohdistuvan seksuaalisen häirinnän ja kaltoinkohtelun torjuntaa.

3 Tasa-arvoisten osallistumismahdollisuuksien Suomi

TAVOITE 3

Suomessa kaikilla on sukupuolesta riippumatta yhtäläiset osallistumismahdollisuudet sekä valta vaikuttaa omaan elämäänsä ja yhteiskuntaan

Tavoitetila

Valta yhteiskunnassa, politiikassa ja taloudessa jakautuu tasapuolisesti sukupuolten kesken. Kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Sukupuoleen perustuva syrjintä tai vihapuhe eivät rajoita kenenkään ilmaisuvapautta ja osallistumista yhteiskunnan toimintaan.

Suomalainen yhteiskuntajärjestys rakentuu demokratian, oikeusvaltion sekä perus- ja ihmisoikeuksien muodostamalle arvopohjalle. Tämä merkitsee sitä, että kaikilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon, nousta johtopaikoille ja vaikuttaa yhteiskunnallisten ongelmien nostamiseen politiikan esityslistalle.

Kansalais- ja poliittiset oikeudet turvaavat yksilön oikeutta osallistua yhteiskunnalliseen ja poliittiseen toimintaan. Julkisen vallan tehtävänä on edistää ihmisten osallistumismahdollisuuksia. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistaminen on tärkeä osa vahvaa tasa-arvopolitiikkaa ja demokraattista järjestelmää. Sukupuolten tasa-arvon on oltava yhtenä keskeisenä tavoitteena kaikessa demokratiapolitiikassa ja kansalaisten osallisuutta vahvistavassa toiminnassa.

Tasa-arvo osana demokratiaa

Naisten ja miesten edustus on tasapuolistunut edustuksellisessa päätöksenteossa sekä sellaisissa julkisissa toimielimissä, joita koskee tasa-arvolain kiintiösäännös¹⁰³. Kiintiösäännös on edistänyt merkittävästi sukupuolten tasapuolista edustusta kunnanhallituksissa ja kunnallisissa lautakunnissa sekä valtionhallinnon valmistelemissa toimielimissä¹⁰⁴. Sen sijaan taloudellisessa päätöksenteossa valta jakautuu edelleen epätasaisesti, ja esimerkiksi naisten osuus yritysten toimitusjohtajista ja johtoryhmän jäsenistä on kasvanut varsin hitaasti. Sukupuolten tasapuolinen edustus edellyttää jatkossakin aktiivista ja päämäärätietoista toimintaa¹⁰⁵.

Perinteisesti naiset ovat äänestäneet tasapuolisesti sekä nais- että miesehdokkaista, ja enemmistö miesäänestäjistä on antanut äänensä miesehdokkaalle. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa tilanne muuttui: naisehdokkaiden saama tuki kasvoi sekä nais- että miesäänestäjien keskuudessa. Tämän seurauksena naisten osuus kansanedustajista nousi 47 prosenttiin.¹⁰⁶ Vuoden 2021 kuntavaaleissa naisten osuus kunnanvaltuutetuista nousi ensimmäistä kertaa 40 prosenttiin¹⁰⁷. Suomen ensimmäisissä aluevaaleissa tammikuussa 2022 naisten osuus aluevaltuutetuista oli 53 prosenttia¹⁰⁸.

Yhteiskunnallisessa osallistumisessa on suuria sosioekonomisia ja alueellisia eroja¹⁰⁹. Suomalaista demokratiaa haastavat yhteiskunnallisen osallistumisen eriarvoistuminen sekä äänestysaktiivisuuden aleneminen¹¹⁰. Edustuksellisuutta vähentää myös se, että valitut ovat usein hyväosaisempia kuin äänestäjät keskimäärin ja esimerkiksi muunkieliset

103 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) 4 a §.

104 Kuntapolitiikan tasa-arvokysymyksiä. Sukupuolten tasa-arvo Suomen kunnissa 2017–2021. Sosiaali- ja terveysministeriö, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, TANE-julkaisuja (2021) 19.

105 Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa 2020–2023 on toimenpiteitä sukupuolten tasapuolisen edustuksen edistämiseksi pörssiyritysten ja valtio-omisteisten yhtiöiden hallituksissa. Lisäksi EU-tasolla on vireillä direktiiviehdotus sukupuolten tasapuolisen edustuksen lisäämiseksi suurten pörssiyritysten johtotehtävissä.

106 Vaalien ehdokasasettelu heijastuu valittujen sukupuolijakaumaan.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Eduskuntavaalit. Ehdokkaat ja valitut 2019, 1. Ehdokkaiden ja eduskuntaan valittujen tausta-analyysi eduskuntavaaleissa 2019. Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022];

Pikkala, S. (2020): Naiset eduskuntavaaleissa ja sukupuolen merkitys äänestämässä. Teoksessa: Poliittikan ilmastonmuutos Eduskuntavaalitutkimus 2019. Oikeusministeriön julkaisu, selvityksiä ja ohjeita 5/2020, s. 80–102.

107 Suomen virallinen tilasto (SVT): Kunnallisvaalit 2021, 1. Ehdokkaiden ja valittujen tausta-analyysi kuntavaaleissa 2021. Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022].

108 Suomen virallinen tilasto SVT: Aluevaalit. Valitut ikäryhmittäin sukupuolen ja puolueen mukaan aluevaaleissa, 2022. Tilastokeskus. 16.3.2022. [viitattu: 24.3.2022].

109 Suomen virallinen tilasto (SVT): Eduskuntavaalit. Äänestäneiden tausta-analyysi 2019. Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022].

110 Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen. Valtioneuvoston demokriatiipoliittinen selonteko 2014. Oikeusministeriön julkaisu 15/2014;

Kansallinen demokriatiiohjelma 2025: toimintasuunnitelma. Oikeusministeriö, VN/8051/2019.

ihmiset ovat aliedustettuina¹¹¹. Vuoden 2017 kuntavaaleissa erityisesti venäläis- ja virolaistaustaisten äänestysaktiivisuus oli kokonaisuudessaan heikko: miehet äänestivät vieläkin harvemmin kuin naiset. Sen sijaan somalialaistaustaisten äänestysaktiivisuus ei juuri poikennut suomalaistaustaisista eikä miesten ja naisten aktiivisuus eronnut toisistaan.¹¹²

Sukupuolen lisäksi on kiinnitettävä huomiota eri vähemmistöjen edustukseen poliittisessa ja taloudellisessa päätöksenteossa. Moniperusteinen syrjintä voi vaarantaa demokraattisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. On tärkeää, että myös sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt voivat osallistua kaikkeen päätöksentekoon ja sen valmisteluun. Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia ja osallisuutta on vahvistettava yhteiskunnan kaikessa toiminnassa.

On myös tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten valitut päättäjät pystyvät täysipainoisesti toimimaan edustuksellisissa instituutioissa ilman, että eriarvoistavat rakenteet ja käytännöt vaikeuttavat edustajien toimintaa. Sukupuolten tasa-arvoa tulee edistää päätöksenteon kaikilla toimintatasoilla.

Osallisuuden turvaaminen toimintaympäristön muutoksissa

Järjestelmällisen, sananvapauden rajoittamiseen pyrkivän verkkohäirinnän kasvaminen on selkeä uhka demokratialle Suomessa. Naisiin ja tyttöihin sukupuolen perusteella kohdistuva vihapuhe ja seksuaalinen häirintä ovat verkossa yleistyneet merkittävästi¹¹³. Laajamittainen verkkohäirintä normalisoi vihaa ja rajoittaa erityisesti naisten ja tyttöjen toimintatilaa ja sananvapautta verkkoympäristön lisäksi sen ulkopuolella. Se heikentää kohteena olevan ryhmän tai yksilöiden kiinnostusta ja mahdollisuuksia osallistua politiikkaan ja julkiseen keskusteluun ja siten toimia yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä¹¹⁴. Yleisesti vihapuhe kaventaa sananvapautta ja yhteiskunnallista luottamusta.

111 Suomen virallinen tilasto (SVT): Eduskuntavaalit. Ehdokkaat ja valitut 2019, 1. Ehdokkaiden ja eduskuntaan valittujen tausta-analyysi eduskuntavaaleissa 2019. Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022].

Tilastokeskuksen luokituksessa *vieraskielisillä* viitataan henkilöihin, joiden kieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Tässä tekstissä termiä *muunkieliset* käytetään samassa tarkoituksessa.

112 Sipinen, J. (2021): Poliittinen osallistuminen osana kotoutumista. Maahan muuttaneiden äänestysaktiivisuus vuoden 2017 kuntavaaleissa. *Politiikka* 63:2, s. 107–134.

113 Joka toista 16–24-vuotiasta tyttöä tai nuorta naista on häiritty netissä (Kohvakka, R. & Saarenmaa, K. (2021): Vihapuhe, nettikiusaaminen ja häirintä koskettaa erityisesti nuoria. *Tieto & trendit* 9.3.2021, Tilastokeskus).

114 Saresma, T. & Pöyhtäri, R. & Kosonen, H. & Haara, P. & Knuutila, A. (2020): Poliittisten toimijoiden kokemus vihapuhe sukupuolittuneena poliittisena väkivaltana. *Sukupuolentutkimus*, 33(4), s. 18–38;

Knuutila, A. & Kosonen, H. & Saresma, T. & Haara, P. & Pöyhtäri, R. (2019): Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:5; Kuntapäätäjätutkimus 2020: Kuntavaaliehdokkuuteen vaikuttavat tekijät. Kuntaliitto.

Tieteentekijän, toimittajan tai yhteiskunnallisen vaikuttajan¹¹⁵ sukupuoli tai vähemmistöasema voivat lisätä riskiä joutua maalittamisen kohteeksi.¹¹⁶ Maalittamisella tarkoitetaan järjestelmällistä häirintää ja epäasiallista toimintaa, jolla pyritään vaientamaan tai muutoin vaikuttamaan kohteena olevan henkilön toimintaan¹¹⁷. Maalittamisessa on kysymys myös ammatin harjoittamisen vaikeuttamisesta ja työsuojeluasiasta. Naiset kokevat kunta-päättäjinä vihapuhetta huomattavasti enemmän kuin miehet. Vihapuhe kohdistuu heihin usein juuri sukupuolen vuoksi ja voi sisältää seksuaalisen väkivallan elementtejä.¹¹⁸

Yhteiskunnallinen osallistuminen ja poliittinen toiminta tapahtuvat yhä enenevässä määrin verkkoympäristössä. Sosiaalinen media on tarjonnut häirinnälle matalan kynnyksen samalla kun koronapandemia on siirtänyt koulutus- ja työympäristön entistä vahvemmin verkkoon. On varmistettava, että digitaalisiin järjestelmiin perustuvat osallistumisen muodot eivät sulje esimerkiksi ikääntyviä yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen ulkopuolelle tai rajoita haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten osallisuutta.

Kohti taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävää yhteiskuntaa

Valta jakautuu suomalaisessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa edelleen epätasaisesti. Esimerkiksi työmarkkinajärjestöillä on merkittävää valtaa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Naiset kuuluvat miehiä useammin ammattiliittoon¹¹⁹, mutta järjestöissä ylin valta on naisia enemmän miehillä¹²⁰. Lisäksi esimerkiksi ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen johto- ja hallintoelimissä miehet ovat naisia vahvemmin edustettuina huolimatta siitä, että enemmistö korkeakouluopiskelijoista on naisia¹²¹.

115 Vihapuheen kohtaaminen on poliittisten päättäjien keskuudessa yleistä (Knuutila, A. & Kosonen, H. & Saresma, T. & Haara, P. & Pöyhtäri, R. (2019): Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:57).

116 Illman, M. (2020): Järjestelmällinen häirintä ja maalittaminen. Lainsäädännön arviointia. Valtioneuvoston selvityksiä 2020:3.

117 Keinoja ovat esimerkiksi yksityiselämää koskevien tai perättömien tietojen levittäminen ja uhkaaminen (Maalittamisen laajuutta käsittelevä kirjallinen aineisto. Sisäinen turvallisuus, Sisäministeriön julkaisu 2021:8).

118 Knuutila, A. & Kosonen, H. & Saresma, T. & Haara, P. & Pöyhtäri, R. (2019): Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:57.

119 Ammattijärjestöihin ja työttömyyskassoihin kuuluvat 2002–2019, Työolobarometri, Työ- ja elinkeinoministeriö.

120 Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2021, Tilastokeskus; Ylen selvitys naisten määrästä työnantaja- ja työntekijäliittojen hallituksissa 19.1.2021.

121 Suomen virallinen tilasto (SVT): Koulutus. Väestön koulutus rakenne. 15 vuotta täyttänyt väestö koulutusasteen, kunnan, sukupuolen ja ikäryhmän mukaan, 1970–2020. Tilastokeskus; Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2021, Tilastokeskus; Härkönen, H. (2020): Sukupuolijakauma korkeakoulujen hallinnossa. Akava.

Sukupuolten tasapuolista edustusta ja laajemmin moninaisuutta tulee lisätä yritysten, mukaan lukien pörssiyritysten, johtotehtävissä. Miehet toimivat naisia useammin erilaisissa johtotehtävissä¹²², vaikka naisten määrä esihenkilöinä, johtajina tai erityisasiantuntijoina on kasvanut. Työmarkkinoiden sukupuolen mukainen eriytyminen näkyy siten, että johtotehtävissä naiset ovat keskittyneet tukitoimintojen kuten viestinnän ja henkilöstöhallinnon johtoon, ja esimerkiksi tukku- ja vähittäiskaupan alalla yritysten ylimmässä johdossa naisten osuus on suurempi kuin teollisuuden aloilla¹²³.

Yritysten ylimmillä johtopaikoilla naiset ovat edelleen aliedustettuina. Huolimatta siitä, että naisten osuus on yritysten hallituksissa ja johtoryhmissä noussut viimeisen kymmenen vuoden aikana, yritysten toimitusjohtajina ja hallitusten puheenjohtajina naiset ovat selkeässä vähemmistössä.¹²⁴ Yritysten johdon monimuotoisuuden on viime vuosina kiinnitetty huomiota ja tavoitteellinen toiminta on lisännyt naisten osuutta. On tärkeää avata syitä, jotka estävät tasapuolisen edustuksen toteutumista.

Taloudellisen päätöksenteon tasa-arvossa kysymys ei ole ainoastaan oikeudenmukaisuudesta ja taloudellisten oikeuksien toteutumisen varmistamisesta, vaan päätöksenteon laadusta ja yritysvastuusta sekä laajan osaamispotentiaalin hyödyntämisestä. Sukupuolten tasa-arvo lisää parhaimmillaan yritysten kilpailukykyä ja kannattavuutta¹²⁵.

Sukupuolten tasa-arvo on toimivan demokratian sekä taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävä yhteiskunnan edellytys. Poliittisten ja taloudellisten päätöksentekijöiden monimuotoisuus on tärkeää myös kestävä kehityksen kannalta. Sukupuoleen perustuvaa syrjintään, vihapuheeseen ja maalittamiseen on suhtauduttava vakavasti, ja yhteiskunnallisen ja poliittisen osallistumisen edellytykset ja turvallisuus on varmistettava.

122 Tämä huolimatta siitä, että naiset ovat miehiä keskimäärin korkeammin koulutettuja.

36 prosentilla palkansaajanaisista ja 46 prosentilla palkansaajamiehistä omaan työhön kuuluu työn johtamista tai töiden jakamista (Sutela, H. & Pärnänen, A. & Keyriläinen, M. (2019): Digiajan työelämä – Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2018. Tilastokeskus).

123 Naisten ja miesten edustus yritysten ylimmässä johdossa. Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisu 2015:3.

124 Vuonna 2020 pörssiyritysten hallitusten jäsenistä oli naisia 30 prosenttia ja johtoryhmien jäsenistä 24 prosenttia (Naiset pörssiyritysten johdossa. Kansainvälinen vertailu. Naisjohtajakatsaus, Keskuskauppakamari. Maaliskuu 2021).

Valtio-omisteisten yhtiöiden hallitusten puheenjohtajista oli naisia 20 prosenttia ja toimitusjohtajista 16 prosenttia vuonna 2018. (Lipasti, L. & Pietiläinen, M. & Katainen, A. (2020): Naiset ja miehet yritysten ylimmässä johdossa, Tilastokeskus. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:12).

Pörssiyritysten toimitusjohtajista oli naisia 8 prosenttia vuonna 2020 (Naiset pörssiyritysten toimitusjohtajina ja johtoryhmissä, Keskuskauppakamari, joulukuu 2020), ja hallitusten puheenjohtajista 9 prosenttia vuonna 2021 (Naiset pörssiyritysten hallituksissa, Keskuskauppakamari, heinäkuu 2021).

125 Economic Benefits of Gender Equality in the EU. EU and EU Member States overviews. European Institute for Gender Equality, 2017;

Soares, R. & Foust-Cummings, R. (2015): Companies Behaving Responsibly: Gender Diversity on Boards. Catalyst, New York.

4 Taloudellisen tasa-arvon Suomi

TAVOITE 4

Suomessa toteutuu sukupuolten taloudellinen tasa-arvo ja syrjimättömillä työmarkkinoilla maksetaan samaa palkkaa samanarvoisesta työstä

Tavoitetila

Keskimääräinen sukupuolten palkkaero ja elinikäinen tuloero ovat puolittuneet vuosikymmenen loppuun mennessä. Työmarkkinoille pääsy ja työmarkkina-asema eivät ole kiinni henkilön sukupuolesta ja taustasta. Vaativuudeltaan samanarvoisista töistä maksetaan työmarkkinoilla samaa palkkaa. Talouspolitiikka edistää sukupuolten tasa-arvoa.

Taloudellinen riippumattomuus on lähtökohta ihmisen osallisuudelle ja oman elämän hallinnalle. Se on myös yksi sukupuolten tasa-arvon edellytyksistä. Oikeus työhön on perusoikeus, jota julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle¹²⁶. Välttämätön toimeentulo sekä oikeudenmukaiset työolot ja palkka ovat ihmisoikeuksia, joita turvaa taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus¹²⁷. Taloudellisella eriarvoisuudella voi olla mittavia inhimillisiä ja kansantaloudellisia vaikutuksia.

Naisten tulot ovat Suomessa keskimäärin neljänneksen pienemmät kuin miesten kun otetaan huomioon kaikki henkilökohtainen tulo, myös omaisuustulot ja etuudet. Omaisuustulot, eli vuokra-, korko- ja osinkotulot, tuovat turvaa niitä saaville myös eläkevuosina.

126 Suomen perustuslaki (731/1999) 18 §.

127 Asetus taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen voimaansaattamisesta (6/1976). Yleissopimuksen lisäksi TSS-oikeuksia Suomessa turvaa Euroopan sosiaalinen peruskirja. Loppuvuonna 2020 Euroopan komissio esitti ehdotuksen direktiiviksi riittävästä vähimmäispalkoista Euroopan unionissa.

Yli kaksi kolmasosaa omaisuustuloista kertyy miehille¹²⁸. Mitä suurituloisimmista ihmisistä on kysymys, sitä todennäköisimmin he ovat miehiä. Toisaalta tulojen hajonta on miehillä suurempaa kuin naisilla.¹²⁹ Yksinhuoltajuus¹³⁰, heikko työmarkkina-asema, osa- ja määräaikaisen sekä vuorotyön tekeminen ovat naisille yleisempiä kuin miehille. Naisten ja miesten keskimääräinen palkkaero tarkoittaa työkäisten naisten pienempiä ansiotuloja, mutta myös sukupuolten eläke-eroja työeläkkeiden kertyessä ansioiden perusteella.

Suurin köyhyysriski on yksin asuvilla ikääntyneillä naisilla, yksinhuoltajilla sekä henkilöillä, jotka ovat heikossa työmarkkina-asemassa. Naisten kokonaiseläkkeet ovat keskimäärin viidenneksen matalampia kuin miesten¹³¹. Tilannetta voi osaltaan vaikeuttaa se, että ikäsyryjä koskee erityisesti naisia¹³². Pienipalkkaisuus yhdistettynä elatustaakkaan lisää yksinhuoltajien köyhyysriskiä heidän melko korkeasta työllisyysasteesta huolimatta¹³³.

Työvoimaa ja ihmiselämää ylläpitävä ja uusintava toiminta, kuten esimerkiksi hoiva, tulisi nähdä osana talouden ja siten talouspolitiikan ydintä. Ikääntyneiden osuuden kasvu väestössä koettelee hoivapalvelujen rahoituksen kestävyyttä. Hoivapalvelujärjestelmän muutokset ja hoivan markkinaistuminen ovat lisänneet omaisten hoivavastuuta, jota erityisesti

128 Kajantie, M. (2020): Omaisuustulot kasvattavat sukupuolten välistä tuloeroa – ja tuovat etenkin miehille taloudellista turvaa myös eläkkeellä. Tieto & trendit 18.8.2020, Tilastokeskus;

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöryhmittäiset tuloerot ja pienituloisuus 2018. Tilastokeskus [viitattu: 17.1.2022].

129 Tarkastelussa on vuoden 2019 aikana saadut tulot (Okkonen, K-M. (2021): Miehet ja naiset tuloluokkakuvassa – sekä tulot että tuloerot ovat miehillä naisia suuremmat. Tieto & trendit 19.3.2021, Tilastokeskus).

130 Suurin osa yhden vanhemman perheistä on äidin ja lapsen tai lasten muodostamia perheitä, joiden pienituloisuusaste on korkea (Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto, Väestöryhmittäiset tuloerot 2019. Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022]).

On viitteitä siitä, että 30–54-vuotiaiden romaninaisten yksinhuoltajuus olisi huomattavasti yleisempää kuin kaikkien saman ikäisten naisten väestötasolla (Weiste-Paakkanen, A. & Lämsä, R. & Kuusio, H. (2018): Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi. Romanien hyvinvointitutkimus Roosan perustulokset 2017–2018. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusraportti 15/2018).

131 Suomessa yli 75-vuotiaiden naisten köyhyysriski on suurempi kuin EU:ssa keskimäärin. Naisten keskimääräinen kokonaiseläke oli vuonna 2020 1 579 euroa ja miesten 1 983 euroa kuukaudessa (Eläketurvakeskus; Kela).

132 Esim. McKie, L. & Jyrkinen, M. (2017): "MyManagement": Women Managers in Gendered and Sexualised Workplaces. *Gender in Management: An International Journal*, 32 (2), s. 98–110.

133 Vuonna 2019 yksinhuoltajanaisten kotitalouksista 30 prosenttia sai perustoimeentulotukea (Suomen virallinen tilasto (SVT) Toimeentulotuki 2019. Tilastoraportti 22/2020 Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos).

Yksinhuoltajanaiset saivat toimeentulotukea enemmän kuin yksinhuoltajamiehet vuosina 1990–2020 (Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2021. Tilastokeskus).

naiset ovat kantaneet¹³⁴. Omaishoito voi laskea julkisia menoja¹³⁵, mutta samalla se voi heikentää omaishoitajan tai läheisestään auttamisvastuuta kantavan taloudellista asemaa. Hoivakriisi voi siten kasvattaa sukupuolten eriarvoisuutta.¹³⁶

Naisten ja miesten työllisyysasteessa ei Suomessa ole juurikaan eroa, mutta alle 3-vuotiaiden lasten vanhempien kohdalla ero on merkittävä¹³⁷. Naiset työskentelevät pääsääntöisesti kokopäiväisesti¹³⁸. Naiset tekevät miehiä keskimäärin enemmän palkatonta kotityötä ja vapaaehtoistyötä, kun taas miehet tekevät enemmän ansiotyötunteja¹³⁹. Osa-aikatyötä tehdään Suomessa vähemmän kuin EU27-maissa keskimäärin¹⁴⁰. Kaikista yrittäjistä kaksi kolmesta on miehiä, mutta itsensä työllistäjien joukko jakautuu hieman tasaisemmin miehiin ja naisiin. Yrittäjinä toimivat naiset kokevat toimeentulonsa epävarmaksi miehiä useammin.¹⁴¹

Miehet ovat olleet työttöminä viime vuosikymmenen aikana hieman yleisemmin kuin naiset, sen sijaan perheellistymiskäiset naiset ovat miehiä useammin olleet työvoiman ulkopuolella¹⁴². Kasvanut työttömyysriski on erityisesti perusasteen koulutuksen varassa olevilla,

134 Karsio, O. & Näre, L. & Olakivi, A. & Sounti, L. & Zechner, M. (2020): Vanhuus, vaiva ja tasa-arvo. Teoksessa: Kantola, J. & Koskinen Sandberg, P. & Ylöstalo, H. (toim.): Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutoksia. Gaudeamus, s. 227–242;

Keväjärvä, M. & Lindholm, M. & Reiman, A. (2020): Että joku näkee mut – omaishoitajan hyvinvointi ja tarpeet. Kunnallisalan kehittämissäätöön julkaisu 36 2020.

135 Keväjärvä, M. & Lindholm, M. & Reiman, A. (2020): Että joku näkee mut – omaishoitajan hyvinvointi ja tarpeet. Kunnallisalan kehittämissäätöön julkaisu 36 2020;

Kehusmaa, S. (2014): Hoidon menoja hillitsemässä. Heikkokuntoisten kotona asuvien ikäihmisten palvelujen käyttö, omaishoito ja kuntoutus. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 131, Kela.

136 Elomäki, A., & Ylöstalo, H. (2021): Feministisempää poliittisen talouden tutkimusta. Poliittinen talous 8(2020):1, s. 87–99;

Elomäki, A. & Ylöstalo, H. & Hoppania, H-K. (2021): Koronakriisistä hoivaavaan talouteen. Poliitikasta – Tutkimuksesta ajankohtaisesti ja ajattomasti 3.3.2021.

137 15–64-vuotiaiden naisten työllisyysaste oli 70,9 prosenttia ja miesten 73,5 prosenttia vuonna 2021 (Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus 2021. Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022]).

Alle 3-vuotiaiden lasten vanhemmista miesten työllisyysaste oli 90 ja naisten 54 prosenttia vuonna 2020. Tieto koskee 20–59-vuotiaita miehiä ja naisia. (Työvoimatutkimus. Perheet ja työ 2020. Tilastokeskus [viitattu: 18.1.2022].)

138 Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus (2021). Osa- tai kokoaikatyötä tekevät työlliset ja palkansaajat sukupuolen ja iän mukaan, 2009–2021. Tilastokeskus.

139 Kuviot 10.2a ja 10.2b. Julkaisussa: Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2021. Tilastokeskus.

140 Eurostat (2021): Part-time employment as a percentage of the total employment, by sex and age (%).

141 Yrittäjämiehistä joka neljäs on osa ylintä tuloluokkaa, naisista vain noin 10 prosenttia. Kokemus siitä, että oma taloudellinen tilanne yrittäjänä on vähintään jokseenkin vakaa ja turvattu, oli yleisempää miehillä kuin naisilla riippumatta yrittäjätyyppistä vuonna 2017. (Sutela, H. & Pärnänen, A. (2018): Yrittäjät Suomessa 2017, Tilastokeskus.)

142 Suomen virallinen tilasto (SVT): Työelämä. Naisten ja miesten työllisyysaste ikäluokittain 2009–2021, 25–34-vuotiaat. Tilastokeskus;

Naisten ja miesten työttömyysaste ikäluokittain 2009–2021, 15–64-vuotiaat. Tilastokeskus. [Viitattu: 11.2.2022].

joista enemmistö on miehiä¹⁴³. Työllistymisessä on nähtävissä kertautuvaa vaikeutta kun kysymyksessä on osatyökykyinen henkilö¹⁴⁴ tai ulkomaalaistaustainen ja nainen¹⁴⁵.

Koronapandemian ensimmäisenä vuonna 2020 naisten työllisyys heikkeni hieman enemmän kuin miesten työllisyys. Naisilla työllisyys väheni osa-aikatyössä, miehillä kokoaikatyössä¹⁴⁶. Vuonna 2021 työllisyys kuitenkin kääntyi kasvuun, ja naisten työllisyysaste nousi hieman enemmän kuin miesten.¹⁴⁷

Sama palkka samasta ja samanarvoisesta työstä

Sukupuolen mukaan eriytyneet työmarkkinat ja rakenteellinen palkkaeriarvoisuus ovat suomalaisen yhteiskunnan keskeisiä ongelmia. Rakenteellinen palkkaepätasa-arvo konkretisoituu siten, että naisenemmistöisten alojen ja ammattien työ on keskimäärin heikomminkin palkattua kuin miesenemmistöisten.

Eurooppalaisessa mittakaavassa naisten ja miesten palkkaero on Suomessa suuri: keskimääräinen palkkaero koko työmarkkinoilla on hitaasti kaventunut 2010-luvulla, mutta on edelleen vajaat 16 prosenttia naisten tappioksi¹⁴⁸. Palkkaero on pienin valtiolla ja suurin yksityisellä sektorilla¹⁴⁹. Naisten miehiä keskimäärin korkeampi koulutustaso ei ole kaventanut palkkaeroa toivotulla tavalla. Miehet pitävät palkkaansa oikeudenmukaisena

143 Vuonna 2020 ainoastaan perusasteen koulutuksen suorittaneita oli 16 prosenttia kaikista 20–29-vuotiaista. Kyseisen ikäluokan miehistä ainoastaan perusasteen suorittaneita oli 18 prosenttia ja naisista 13 prosenttia. (Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön koulutus rakenne 2020. Tilastokeskus. [viitattu: 10.2.2022].)

144 Osatyökykyisten reitit työllisyyteen – etuudet, palvelut, tukitoimet. Selvityshenkilöiden raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 43/2018.

145 Ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste on noin yhdeksän prosenttia heikempi kuin suomalaistaustaisten miesten. Ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste on puolestaan heikempi verrattuna ulkomaalaistaustaisiin miehiin ja merkittävästi heikempi kuin saman ikäisten suomalaistaustaisten naisten.

Ulkomaalaistaustaisella viitataan tässä Tilastokeskuksen syntyperä -luokituksen mukaisesti henkilöihin, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet Suomen ulkopuolella. (Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus. Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022].)

146 Mesiäislehto, M. & Elomäki, A. & Närvi, J. & Simanainen, M. & Sutela, H. & Räsänen, T. (2022): The gendered impacts of the Covid-19 crisis in Finland and the effectiveness of the policy responses. Finnish institute for health and welfare, THL. Discussion paper nro 02/2022;

Sutela, H. (2021): Koronakriisin sukupuolivaikutukset työmarkkinoilla näennäisen ristiriitaisia – pandemia heijastunut eri tavoin osa- ja kokoaikatyöhön. Tieto & trendit 29.10.2021, Tilastokeskus.

147 Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus 2021. Liitetaulukko 44. Työvoimatutkimuksen keskeisimmät tunnusluvut sukupuolen mukaan vuosina 2019–2021. Työllisyysaste, 15–64-vuotiaat. Tilastokeskus.

148 Naisten ja miesten palkkaeroa seurataan keskimääräisellä kuukausiansiolla, joka kuvaa kokoaikaisen palkan saajan säännöllisen työajan ansioita koko työmarkkinoilla (Säännöllisen työajan kuukausikeskiansiot. Suomen virallinen tilasto (SVT): Ansiotasoindeksi 2020. Tilastokeskus).

149 Vuonna 2020 naisten keskimääräinen kuukausiansio oli yksityissektorilla 85,2, kuntasektorilla 87,8 ja valtiolla 88,4 prosenttia miesten ansioista (Säännöllisen työajan kuukausikeskiansiot, Suomen virallinen tilasto (SVT): Ansiotasoindeksi 2020. Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022]).

suhteessa työmäärään selvästi useammin kuin naiset, ja ero kokemuksissa on voimistunut koronapandemian myötä.¹⁵⁰

Merkittävä osa tasa-arvovaltuutetulle ilmoitetuista sukupuolisyrijintäepäilyistä liittyy raskaus- ja perhevapaisiin, mutta myös palkkaukseen tai työhönottoon¹⁵¹. Palkkasyrijintää voi esiintyä naisten ja miesten tehdessä samoja töitä, mutta erityisesti silloin kun työt ovat erilaisia mutta vaatavuudeltaan samanarvoisia¹⁵². Palkkaeriarvoisuus voimistuu, kun huomioon otetaan sukupuolen lisäksi iän karttumisen ja palkansaajan maahanmuuttohistoria. Pienin keskimääräinen palkka maksetaan muunkielisille naisille¹⁵³, huolimatta siitä, että Suomessa asuvat ulkomaalaistaustaiset naiset ovat suorittaneet korkea-asteen tutkinnon useammin kuin ulkomaalais- tai suomalaistaustaiset miehet¹⁵⁴.

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja EU-oikeus kieltävät palkkasyrijinnan kaikilla sektoreilla. Yhdistyneiden kansakuntien Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW) ja kansainvälisen työjärjestö ILO:n samapalkkaisuutta koskeva yleissopimus velvoittavat Suomen valtiota puuttumaan myös yksityissektorilla tapahtuvaan palkkasyrijintään¹⁵⁵. ILO:n samapalkkaisuussopimus ja ammatinharjoittamisessa tapahtuvan

150 Sutela, H. & Pärnänen, A. (2021): Koronakriisin vaikutus palkansaajien työoloihin. Työpäperi 1/2021, Tilastokeskus.

151 Tasa-arvovaltuutetun vuosikertomus 2020. Tasa-arvojulkaisu 2021:1.

Myös: Kanninen, O. & Virkola, T. & Lilja, E. & Rask, S. (2022): Tavoitteena syrjimätön työelämä. Työsyrijinnan nykytila ja keinoja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Valtioneuvoston kanslia.

Kyselytutkimuksen mukaan syrjintää voi ilmetä työelämässä myös sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisen sekä kehon sukupuolittettujen piirteiden perusteella. Rekisteriaineistoihin perustuvista työelämätilastoista ei tällä hetkellä saada tietoa sukupuolivähemmistöjen tilanteesta työmarkkinoilla. Katso: Saloheimo, A. (2021): Sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen työelämässä 2015–2020. Kyselytutkimuksen raportti; Myös: Policy Brief 5, Syrjintä Suomessa, 2021 Ajankohtaista tietoa syrjinnästä ja yhdenvertaisuudesta. Tutkimustietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteesta Suomessa. Oikeusministeriö.

152 Viitamaa-Tervonen, O. & Bruun, N. & Nummijärvi, A. & Nousiainen, K. & Koskinen Sandberg, P. (2019): Samapalkkaisuuden perusteet ja edistäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:28;

Maarianvaara, J. (2018): Selvitys palkka-avoimuudesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 41/2018.

153 Suomen virallinen tilasto (SVT): Työssäkäyntitilasto. Kotimaisia kieliä puhuvien ja vieraskielisten miesten ja naisten keskimääräiset kuukausitulot 2020. Otos vähintään 12 työkuukautta.

Myrskylä, P. & Pyykkönen, T. (2014): Suomeen muuttaneiden naisten ja miesten työmarkkinatilanne, koulutus ja poliittinen osallistuminen. Tilastokeskus: Working Papers 2/2014.

Tilastokeskuksen luokituksessa *vieraskielisillä* viitataan henkilöihin, joiden kieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Tässä tekstissä termiä *muunkieliset* käytetään samassa tarkoituksessa.

154 Larja, L. (2019): Maahanmuuttajanaiset työmarkkinoilla ja työmarkkinoiden ulkopuolella. Teoksessa: Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10, s. 28–42.

155 Bruun, N. (2019): Samapalkkaisuuden perustaa säännöstävä kansainvälinen normisto. Teoksessa: Viitamaa-Tervonen, O. & Bruun, N. & Nummijärvi, A. & Nousiainen, K. & Koskinen Sandberg, P. (2019): Samapalkkaisuuden perusteet ja edistäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:28, s. 29–35.

syrijinnän kieltoa koskeva yleissopimus¹⁵⁶ ovat perustavaa laatua olevia sopimuksia. Ne määrittävät ihmisarvoisen ja syrjimättömän työn reunaehdot.

Sama palkka pitää maksaa saman työn lisäksi samanarvoisesta työstä. Sisällöltään erilaiset työt ovat samanarvoisia, jos niitä voi pitää yhtä vaativina. Tältä osin tulisi arvioida tasa-arvolain toimivuus sekä toteuttaa tarvittavat muutokset. Lisäksi tavoitteen 4 saavuttaminen edellyttää palkkasyrjintään puuttumista, eriarvoistavien palkkarakenteiden korjaamista, eri alojen töiden vaativuuden uudelleen arviointia¹⁵⁷ sekä palkan vertailua yli työehtosopimusrajojen. Samassa yhteydessä naisten tyypillisesti tekemien töiden vaatimukset voitaisiin ottaa nykyistä paremmin huomioon ja tarvittaessa poistaa töiden aliarvostusta. Rakenteellista uudistumista voidaan vauhdittaa edistämällä palkka-avoimuutta.

Sukupuolten palkkaerojen kaventuminen on ollut hyvin hidasta, mihin on useita syitä. Sukupuolen mukaan jakautuneilla työmarkkinoilla naiset ja miehet ovat Suomessa pitkälti eri työehtosopimusten piirissä. Tämän lisäksi palkkausjärjestelmien ja palkkojen avoimuuden puute on ollut omiaan säilyttämään palkkaeroja. Palkkaerojen kaventamista koko työmarkkinoilla on vaikeuttanut myös toimintaympäristön ja neuvottelujärjestelmän muutos, jossa työehdoista sopiminen on siirtynyt toimialatasolle ilman työmarkkinakeskusjärjestöjen keskitettyjen sopimusten tukea, ja jossa myös paikallinen sopiminen lisääntyy. Kun työehdoista sovitaan enenevästi työpaikkatasolla, voi se merkitä työehtojen eriytymistä ja haastaa sukupuolten tasa-arvon ja palkkatasa-arvon tavoitetta¹⁵⁸.

156 Kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimus nro 100: Samanarvoisesta työstä miehille ja naisille maksettava sama palkka (1951, Sopimussarja 9/1963), ja yleissopimus nro 111: Työmarkkinoilla ja ammatin harjoittamisen yhteydessä tapahtuva syrjintä (1958).

Näitä yleissopimuksia koskevia sitoumuksia on myös monissa kauppapolitiikan ja yritysten yhteiskuntavastuuta koskevissa instrumenteissa ja ohjelmissa.

157 Suomaa, L. (2018): Samapalkkaisuusohjelman kokonaisarviointi 2016–2019. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 56/2018.

158 Hajautetussa ja paikallisissa sopimisissa on haasteeksi arvioitu neuvotteluvoiman vajeet. Toiseksi tulospalkkausjärjestelmät on katsottu sukupuolisegregaation vuoksi hyödyntävän miehiä naisia enemmän. Naisten tyypillisesti tekemissä töissä henkilökohtaisen suorituksen arvioiminen voi olla vaikeampaa kuin miesten tyypillisesti tekemissä töissä. (Sutela, H. & Lehto, A-M. (2014): Työolojen muutokset 1977–2013. Tilastokeskus. Aiheesta myös: Saari, M. (2016): Samapalkkaisuus – neuvoteltu oikeus: Naisten ja miesten palkkaeriarvoisuus poliittisena ja oikeudellisenä kysymyksenä korporatistisessa Suomessa. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, politiikan ja talouden tutkimuksen laitos.)

Työ-, talous- ja sosiaalipoliittisia päätöksiä on usein valmisteltu kolmikantaisesti valtion ja työmarkkinajärjestöjen yhteistyönä. ILO:n samapalkkaisuussopimuksen¹⁵⁹ mukaan jäsenvaltion tulee pyrkiä sopimuksen täytäntöönpanoon yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa. Kolmikantaiseen menettelyyn on tasa-arvokysymyksissä liittynyt haasteita¹⁶⁰.

Samapalkkaisuudessa on kysymys perus- ja ihmisoikeudesta, joka ei pelkisty neuvottelukysymykseksi. Asian erityisen merkityksen vuoksi perustuslaissa korostetaan tasa-arvon edistämistä palkkauksessa ja muissa palvelussuhteen ehtoissa¹⁶¹. Kansainväliset ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ja EU-sopimusten toimielimet ovat pitäneet Suomen palkkaerojen kaventamistoimien tehokkuutta riittämättöminä¹⁶². Valtion on kannettava vastuu kansainvälisten ihmisoikeusveloitteiden täytäntöönpanosta sekä perusoikeuksien tosiasiallisesta toteutumisesta.

Muuttuvat työn teettämisen tavat ja sukupuolten työmarkkina-asema

Kokoaikainen työskentely toistaiseksi voimassa olevan työsopimuksen perusteella on miehille naisia tyypillisempää. Se merkitsee miehille keskimäärin naisia vahvempaa työmarkkina-asemaa ja palkkakehitystä. Määräaikaisten naispalkansaajien osuus on pysynyt 2010-luvulla ennallaan, ja on selvästi suurempi kuin EU-maissa keskimäärin¹⁶³. Joka viides naispalkansaaja ja joka kymmenes miespalkansaaja tekee osa-aikatyötä¹⁶⁴. Määräaikaista sekä osa-aikaista työtä teetetään erityisesti naisenemmistöisillä toimialoilla. Ulkomaalaistaustaiset miehet ovat osa-aikatyössä muita miehiä huomattavasti useammin¹⁶⁵. Määräaikaiset työsuhteet, niin kutsutut nollatuntisopimukset ja vuokratyö voivat altistaa

159 Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimus nro 100: Samanarvoisesta työstä miehille ja naisille maksettava sama palkka (1951).

160 Sukupuolten tasa-arvon edistämisen kannalta menettelyn heikkoutena voi esimerkiksi olla se, että työmarkkinajärjestöjen ensisijainen tehtävä on edistää edustamansa ryhmän intressejä, minkä vuoksi eri ammattiryhmien palkkasuhteiden muuttaminen pysyvästi on vaikeaa.

Lisää aiheesta: Koskinen Sandberg, P. (2019): Samapalkkaisuuden politiikka korporatistisessa järjestelmässä. Teoksessa: Viitamaa-Tervonen, O. & Bruun, N. & Nummijärvi, A. & Nousiainen, K. & Koskinen Sandberg, P.: Samapalkkaisuuden perusteet ja edistäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:28, s. 65–74; Koskinen Sandberg, P. & Törnroos, M. & Kohvakka, R. (2018): The institutionalised undervaluation of women's work. The case of local government sector collective agreements. *Work, Employment and Society*, 32:4, s. 707–725.

161 Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §.

162 Suomi on saanut kriittistä palautetta muun muassa YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen (TSS-sopimus) komitealta ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitealta.

163 Temporary employees as percentage of the total number of employees, by sex, age and country of birth (%) 2019, Eurostat, 08.02.2021.

164 Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus. Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022].

165 Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. (2015): Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Tilastokeskus.

työntekijän syrjinnälle¹⁶⁶. Rikkonaisen työuran ja osa-aikatyön tulot voivat heijastua matalampina eläkkeinä.

Jokaisen työikäisen, osa- tai täystyökykyisen, potentiaalinen työpanos on tärkeä. Ulkomaalaistaustaiset miehet ja naiset ovat yliedustettuina pienipalkkaisissa tehtävissä, mutta aliedustettuina asiantuntijatehtävissä¹⁶⁷. On hälyttävää, että pohjoismaisessa vertailussa ulkomaalaistaustaisten naisten työmarkkina-asema on Suomessa heikko huolimatta varsin hyvästä koulutustasosta ja lukuisista asumisvuosista.¹⁶⁸ Lisäksi syrjintää työhönotossa kokevat Euroopan ulkopuolelta tulleet maahanmuuttajataustaiset miehet¹⁶⁹. Kysymys on merkittävän työvoimapotentialin omaavan ihmisryhmän osallisuuden ja oman toimeentulon hankkimisen rakenteellisesta estymisestä. Suomen olisi aktiivisemmin purettava moniperustaista syrjintää.

Viime vuosina työelämän muutoksiin on vaikuttanut erityisesti digitalisaatio ja koronapandemia. Työn teettämisen tavat, aika ja paikka ovat moninaistuneet. Automaatioteknologiat, uusia tehtäviä luovat sekä pääomaa ja työn tuottavuutta kasvattavat teknologiat vaikuttavat eri tehtäviin eri tavoin¹⁷⁰. Suomessa toimialat ja siten myös katoavien tehtävien alat ovat vahvasti sukupuolittuneita¹⁷¹. Samanaikaisesti työikäisen väestön osuuden pieneneminen jatkuu¹⁷². Yhdessä työvoimapolun kasvun kanssa se voi merkitä joustavan työvoiman kysynnän voimistumista erityisesti naisemmistöisillä palvelualoilla.

166 Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018. K 22/2018 vp.

167 Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. (2015): Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Tilastokeskus.

168 Larja, L. (2019): Maahanmuuttajanaiset työmarkkinoilla ja työmarkkinoiden ulkopuolella. Teoksessa: Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019:10. Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. Työ- ja elinkeinoministeriö, s. 28–42;

Steel, T. & Jyrkinen, M. (2017): Searching for employment: highly educated immigrant women and combined capabilities. *Research on Finnish Society* Vol. 10 (2017), s. 35–42;

Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results 2017. European Union Agency for Fundamental Rights.

169 Tutkimus osoittaa, että suomalaisilla työmarkkinoilla hakijat, joiden nimi ei viittaa suomalaiseen alkuperään, saavat kutsuja työhaastatteluihin merkittävästi vähemmän, vaikka hakijoiden ikä, koulutus, työkokemus ja ammatillinen tutkinto olisivat täysin samat (Ahmad, A. (2019): Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla. Teoksessa: Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019:10. Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. Työ- ja elinkeinoministeriö, s. 15–27).

Myös: Ahmad, A., (2019): When the Name Matters: An Experimental Investigation of Ethnic Discrimination in the Finnish Labor Market. *Sociological Inquiry*.

170 Automaatioteknologian yleistyminen voi vähentää ihmistyötä rutiiniluontoisissa tehtävissä. Kun keskipalkkaiset tehtävät vähentyvät, korkea- ja matalapalkkaisten tehtävien osuus voi kasvaa. Tällainen tehtävien polarisaatio voi kasvattaa palkkaeroja. (Kauhanen, A. (2021): Teknologisen kehityksen vaikutus työllisyyteen. ETLA Raportti No 114; Böckerman, P. & Vainionmäki, J. (2014): Kutistuuko keskiluokka Suomessa? Talous ja yhteiskunta 1 | 2014).

171 Kognitiivista rutiiniväistöä, esimerkiksi toimistotyötä, tekevistä 73 prosenttia on naisia. Manuaalista rutiiniväistöä tekevistä 85 prosenttia on miehiä. On viitteitä siitä, että ammattirakenteen murroksessa miehet työllistyvät naisia todennäköisemmin korkeapalkka-aloille ja naiset päätyvät miehiä todennäköisemmin työttömyyteen tai muuten työvoiman ulkopuolelle. (Maczulskij, T. (2020): Teknologinen kehitys ja katoava keskiluokka. Mihin työntekijät päätyvät? Raportti. Teollisuuden palkansaajat TP ry.)

172 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste 2019. Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022].

Alustatalous ja uudet työn teettämisen muodot haastavat työnantajan ja työntekijän oikeudellista suhdetta. Toisinaan ne voivat merkitä tervetullutta joustavuutta, mutta myös kasvanutta riskiä joidenkin väestöryhmien työmarkkina-aseman heikentymisestä, riittävästä toimeentulosta ja elinkaaren sosiaaliturvasta. Lisääntynyt työn epävarmuus ja pirstaloituminen eivät välttämättä tue vanhemmuutta ja voivat vaarantaa riittävän toimeentulon. Prekariaattiasemaan¹⁷³ päätyminen riski voi ulkomaalaistaustaisilla väestöryhmillä olla muita suurempi.

Taloudellisen tasa-arvon edellytyksiä

Universaali ja yksilöllinen sosiaaliturva sekä erillisverojärjestelmä ovat välttämättömiä sukupuolten taloudellisen tasa-arvon kannalta. Varallisuuden kasautuminen muun muassa pääomatuloina on hyvin sukupuolittunutta. Verotuksella ja tulonsiirroilla on mahdollista tasata rakenteellisia tuloeroja. Esimerkiksi kansan- ja takueläkkeillä on ikääntyneiden naisten pienempien työeläkkeiden kompensoijana ollut huomattava merkitys.¹⁷⁴ Verotus on isossa kuvassa tasannut sukupuolten kokonaistuloeroja¹⁷⁵, mutta esimerkiksi vuosien 2016–2018 verotusmuutokset hyödyttivät miehiä enemmän kuin naisia¹⁷⁶. Erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, että usein päätösten vaikutukset ovat tuntuvampia sellaisten henkilöiden asemaan ja elinoloihin, jotka ovat haavoittuvassa asemassa ja muita riippuvaisempia julkisista palveluista ja sosiaalietuuksista.

Valtion talousarvioesitys on keskeinen sosiaalipoliittisen ohjauksen väline, jolla vaikutetaan tuloerojen kehitykseen ja sukupuolten tasa-arvoon. Tässä asetettuun tavoitteeseen 4 pääseminen edellyttää, että tasa-arvotavoitteet sisällytetään talousarvioesitykseen ja että sen sukupuolivaikutukset arvioidaan. Toimintatavat eivät ole toistaiseksi juurtuneet osaksi kaikkea talouspolitiikan valmistelua, yhteiskunnallisia uudistuksia tai leikkaus- ja elvytystoimia¹⁷⁷. Työtä tukisi myös tasa-arvotavoitteen sisällyttäminen osaksi finanssi- ja

173 *Prekariaattiasemalla* viitataan heikosti ennakoitavaan ja epävarmaan työmarkkina-asemaan, johon tyypillisesti liittyvät tilapäiset ja katkonaiset työsuhteet sekä epävarma toimeentulo.

174 Kuivalainen, S. & Järnefelt, N. & Kuitto, K. & Ritola, S. (2021): Naisten ja miesten eläke-erot – katsaus tutkimukseen ja tilastoihin. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:66, s. 67–68.

175 Verotus kaventaa tuloeroja siten, että naisten käytettävissä oleva tulot ovat noin 80 prosenttia miesten tuloista (Kajantie, M. (2020): Omaisuustulot kasvattavat sukupuolten välistä tuloeroa – ja tuovat etenkin miehille taloudellista turvaa myös eläkkeellä. Tieto & trendit 18.8.2020, Tilastokeskus; Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto 2018. Tilastokeskus [viitattu: 24.1.2022]).

176 Verotus- ja sosiaalietuuksien muutosten (2016–2018) seurauksena tulojaan menettäneistä yli puolet oli naisia ja tappiot olivat suurimmat alimmilla tulotasoilla (Elomäki, A. & Ylöstalo, H. (toim.): Tasa-arvoa talousarvioon – talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi ja sukupuolittietoinen budjetointi. Valtioneuvoston selvityksiä tutkimustoiminnan julkaisusarja 58/2018).

177 Elomäki, A. & Ylöstalo, H. (toim.) (2018): Tasa-arvoa talousarvioon – talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi ja sukupuolittietoinen budjetointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 58/2018.

talouspolitiikkaa määrittäviä hallitusohjelmia. Sukupuolten taloudellisen tasa-arvon parantamisella voi myös olla myönteisiä kerrannaisvaikutuksia, jotka vahvistavat kansantaloutta¹⁷⁸.

Ihmisarvoinen työ, työelämän tasa-arvo ja syrjimätön pääsy työhön ovat keskeisiä tekijöitä naisten ja vähemmistöjen aseman vahvistamiseksi koko yhteiskunnassa. Suomen pitää pyrkiä siihen, että julkisten toimijoiden ohella myös yksityiset toimijat ja elinkeinoelämä omaksuvat ja edistävät Agenda 2030 -ohjelman tavoitteita. Kestävään kehitykseen pyrkivänä yhteiskuntana Suomen on varmistettava, että perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat työssä ja työmarkkinoilla. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jokainen saa mahdollisuuden ansaita elantonsa, saa oikeudenmukaisen vastineen työ- ja hoivapanokselleen, ja että yhteiskunnan koulutusinvestoinnit hyödynnetään parhaalla mahdollisella tavalla.

178 Economic Benefits of Gender Equality on the EU. EU and EU Member States overviews. European Institute for Gender Equality.

5 Tasa-arvoisesti hyvinvoiva Suomi

TAVOITE 5

Suomessa jokaisella on mahdollisuus hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen sukupuolesta riippumatta

Tavoitetila

Sukupuolten hyvinvointi- ja terveyserot ovat vähentyneet vuosikymmenen loppuun mennessä. Miesten välinen eriarvoistumiskehitys on taittunut. Hyvinvointi-, terveys- ja sosiaalipolitiikka vahvistavat sukupuolten tasa-arvoa. Sukupuolistuneen väkivallan kysymykset ovat osa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämistä. Sukupuolen moninaisuus on lähtökohta sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Sukupuolten hyvinvointi- ja terveyseroissa mitataan taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen. Niin kutsuttujen TSS-oikeuksien merkitys korostuu sellaisten ihmisten elämässä, jotka ovat sukupuolensa ja ikänsä, toimintarajoihteensa tai taustansa vuoksi muita heikommassa asemassa. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus lisää hyvinvointieroja, mikä voi haastaa yhteiskuntarauhaa. Suomen on varmistuttava sosiaalisen suojelun järjestelmien, kuten sosiaaliturvan oikeudenmukaisuudesta, ja kiinnitettävä huomiota haavoittuvassa asemassa olevien terveyden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden suojeluun.

Miesten terveys ja hyvinvointi

Erot hyvinvoinnissa, terveydessä ja sosiaalisessa osallisuudessa ovat yhteydessä sukupuolen lisäksi muun muassa ikään ja sosioekonomiseen asemaan. Sosioekonominen asema vaikuttaa erityisesti miesten hyvinvointiin ja terveyteen ja siten keskimääräiseen elinikään. Miesten välinen terveys- ja hyvinvointikuilu on Suomessa suuri. Miesten keskinäinen eriytyminen

näky jo poikien oppimistuloksissa jakautumisena pärjääjiin ja niihin, joilla menee heikommin¹⁷⁹.

Alimman tuloluokan miesten elintavat sisältävät usein enemmän riskejä, ja työssään he altistuvat tapaturmille tai työperäisille taudeille parempituloisia miehiä useammin. Pienituloisimpien miesten eliniänodote on yli kymmenen vuotta lyhyempi kuin suurituloisten miesten. Myös alueelliset erot ovat miehillä merkittäviä: matalin eliniänodote on maaseutumaisissa kunnissa asuvilla miehillä.¹⁸⁰

Asunnottomista ja vangeista huomattava enemmistö on miehiä¹⁸¹. Huono-osaisuus ja syrjäytymisriski koskettavat erityisesti keski-ikäisiä työttömiä, heikossa taloudellisessa asemassa olevia ja yksineläviä miehiä. Pitkäaikaistyöttömyys on miehillä yleisempää kuin naisilla kaikissa muissa ikäryhmissä paitsi eläkeikää lähentyvillä¹⁸². Työttömyys tai työkyvyn menettäminen voi merkitä myös sosiaalisen osallisuuden menettämistä¹⁸³. Miestapainen elämä ei suojaa työelämästä pudonneita miehiä hyvinvointivajeelta samalla tavalla kuin naistapainen elämä, johon usein liittyy merkityksellisiä sosiaalisia suhteita sekä hoivan antamista ja vastaanottamista.¹⁸⁴

Keskeiset kansantaudit, esimerkiksi diabetes sekä sydän- ja verisuonitaudit ja niiden riskitekijät ovat lähes kaikissa ikäryhmissä miehillä yleisempiä kuin naisilla¹⁸⁵. Vaikka mies- ja

179 Pisa 2018 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2019:40.

180 Suomen virallinen tilasto (SVT): Kuolleet. 01/2020. Tilastokeskus [viitattu: 25.1.2022];

Tarkiainen, L. & Martikainen, P. & Peltonen, R. & Remes, H. (2017): Sosiaaliryhmien elinajanodote-erojen kasvu on pääosin pysähtynyt. Suomen lääkirlehti 2017;72, s. 588–595.

Katso myös: Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030. Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisu 2021:14.

181 Asunnottomista miehiä on noin 75 prosenttia (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus Ara. Asunnottomat 2020. Selvitys 2/2021; Laihiala, T. & Ohisalo, M. (2017): Leipäjonot sukupuolisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden mittarina. Sosiologia 2/2017, s. 128–148).

Vangeista miehiä oli 92 prosenttia vuonna 2020 (Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2020: Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020).

182 Eläkeikää lähentyvillä viitataan ikäryhmään 60–64-vuotiaat (Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto (SVT): Työssäkäynti 2019).

183 Työkyvyttömyyseläkettä saavat miehet ovat naisia harvemmin mukana työelämässä (Kannisto, J. (2020): Eläkkeellä ja työssä. Tilasto eläkeläisten työnteosta vuosina 2007–2019. Eläketurvakeskuksen tilastoja 14:2020). Epävarmat työsuhteet näyttävät lisäävän miesten riskiä saada masennuksesta johtuvaa työkyvyttömyyseläkettä (Pyöriä, P. & Ojala, S. & Nätti, J. (2021): Precarious Work Increases Depression-based Disability among Male Employees. European Journal of Public Health, 2021:31(6), s. 1223–1230).

184 Laihiala, T. & Ohisalo, M. (2017): Leipäjonot sukupuolisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden mittarina. Sosiologia 2/2017, s. 128–148.

185 Jokela, S. & Kilpeläinen, K. & Parikka, S. & Sares-Jäske, L. & Koskela, T. & Lumme, S. & Martelin, T. & Koponen, P. & Koskinen, S. & Rotko, T. (2021): Terveyden eriarvoisuus Suomessa – ehdotus seurantajärjestelmän kehittämiseen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 5/2021.

naistapaiset alkoholinkäyttötavat ovat alkaneet lähentyä toisiaan¹⁸⁶, miehillä alkoholin liikkakäyttö ja päihdesairauksien sairaalahoitajaksot ovat huomattavasti yleisempiä¹⁸⁷. Miehet tekevät naisia enemmän itsemurhia.¹⁸⁸ Yleisesti psyykinen kuormittuneisuus, masennus ja syömishäiriöt ovat kuitenkin naisilla ja tytöillä yleisempiä kuin miehillä¹⁸⁹.

Eri ihmisryhmien mahdollisuudet terveyteen ja hyvinvointiin ovat erilaiset, esimerkiksi eri sosioekonomiset ryhmät käyttävät käytännössä erilaista terveydenhuoltoa, mikä voi korostaa sukupuolten sisäisiä terveyseroja. Terveyskäyttäytymisessä, terveystalvelujen käytössä ja palvelujen tarpeessa on sukupuolten välisiä eroja: yleisesti naiset hakevat herkemmin apua ja käyttävät sekä julkisia että yksityisiä terveystalveluita miehiä enemmän¹⁹⁰.

Arkiliikunnan lisääminen sekä ruokavalion muuttaminen ilmastoystävällisemmäksi voivat parantaa terveyttä. Yleisesti miehet hyötyisivät molemmista muutoksista enemmän, mutta keskimäärin naiset toteuttavat niitä ahkerammin.¹⁹¹ Odotukset ja käsitykset sukupuolelle tyypillisestä käyttäytymisestä omaksutaan jo lapsuudessa. Esimerkiksi riskien ottaminen,

186 Mäkelä, P. (2018): Miten käyttötavat ovat muuttuneet? Teoksessa: Mäkelä, P. & Härkönen, J. & Lintonen, T. & Tigerstedt, C. & Warpenius, K. (toim.): Näin Suomi juo – Suomalaisen muuttuvat alkoholinkäyttötavat. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, s. 26–38.

187 Lintonen, T. & Mäkelä, P. (2018): Kuinka suuri osa juomisesta on alkoholin riskikäyttöä? Teoksessa: Mäkelä, P. & Härkönen, J. & Lintonen, T. & Tigerstedt, C. & Warpenius, K. (toim.): Näin Suomi juo – Suomalaisen muuttuvat alkoholinkäyttötavat. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, s. 40–48;

Härkönen, J. & Savonen, J. & Virtala, E. & Mäkelä, P. (2017): Suomalaisen alkoholinkäyttötavat 1968–2016 – juomatapatutkimuksen tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, raportteja 3/2017;

Suomen virallinen tilasto (SVT) & Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, THL: Päihdetilastollinen vuosikirja 2019: Alkoholi ja huumeet, s. 59.

188 Koponen, P. & Borodulin, K. & Lundqvist, A. & Sääksjärvi, K. & Koskinen, S. (toim.) (2018): Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017 – tutkimus. Raportti 4/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos;

Markkula, N. & Suvisaari, J. (2017): Masennushäiriöiden esiintyvyys, riskitekijät ja ennuste. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim, 2017:133(3), s. 275–282;

Suvisaari, J. (2013): Mielenterveyshäiriöiden esiintyvyyden sukupuolierot. Lääkärelehti 20/2013, s. 1487–1492.

189 Silén, Y. & Sipilä, P. N. & Raevuori, A. & Mustelin, L. & Marttunen, M. & Kaprio, J. & Keski-Rahkonen, A. (2021): Detection, treatment, and course of eating disorders in Finland: A population-based study of adolescent and young adult females and males. European Eating Disorders Review, 29(5), s. 720–732;

Suvisaari, J. & Appelqvist-Schmidlechner, K. & Solin, P. & Partonen, T. & Parikka, S. & Koskela, T. & Ikonen, J. (2020): Aikuisväestön mielenterveys ja avun hakeminen mielenterveysongelmiin – FinSote 2020. Tutkimuksesta tiivistä 42/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL;

Psyykkisesti merkittävästi kuormittuneiden osuus (%), FinSote -tutkimus 2020, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL; FinTerveys 2017-tutkimuksen tuloksia: Ajankohtainen masennusoireilu (BDI-6 yli 4) (%).

190 Koponen, P. & Borodulin, K. & Lundqvist, A. & Sääksjärvi, K. & Koskinen, S. (2018) (toim.): Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017-tutkimus. Raportti 4/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL;

Kestilä, L. & Knape, N. & Hetemaa, T. (2018): Suomalaisen sosiaali- ja terveystalveluiden käyttö tilastojen valossa. Teoksessa: Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim.): Suomalaisen hyvinvointi 2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL.

191 Esim. Lehtonen, K. & Oja, S. & Hakamäki, M. (2021): Liikunnan ja urheilun tasa-arvo Suomessa 2021;

Valsta, L. & Kaartinen, N. & Tapanainen, H. & Männistö, S. Sääksjärvi, K. (toim.) Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017 -tutkimus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL, 2018;

Koponen, P. & Borodulin, K. & Lundqvist, A. & Sääksjärvi, K. & Koskinen, S. (toim.): Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa – FinTerveys 2017-tutkimus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL, Raportti 4/2018.

kestävyys ja yksin pärjäämisen eetos eivät ole miesten terveyden kannalta edullisia, mikä olisi palvelujärjestelmää kehitettäessä otettava huomioon.

Naisten terveys ja hyvinvointi

Naisten huono-osaisuuden kokemukset yhdistyvät usein heikkoon taloudelliseen asemaan ja kasautuvat miehiä myöhemmälle iälle. Köyhyys- ja syrjäytymisriskissä olevat miehet ovat tyypillisesti työikäisiä ja naiset eläkeikäisiä¹⁹². Naiset kokevat toimeentulonsa miehiä harvemmin riittäväksi¹⁹³. Naisten keskimääräisesti pienempi palkka, heikompi työmarkkina-asema ja työsuhteiden laatu voivat merkitä sitä, etteivät ansiotulot välttämättä riitä kattamaan perusmenoja. Toimeentulovaikkeudet voivat vaarantaa erityisesti ikääntyneiden ja yksinhuoltajina toimivien naisten hyvinvoinnin ja terveyden.

Eri naisryhmien välillä on eroja hyvinvoinnissa ja terveydessä: esimerkiksi Lähi-itä- ja Afrikka-taustaisten naisten fyysinen ja psyykinen terveys on keskimäärin muita naisia heikompi¹⁹⁴. Terveyttä ja hyvinvointia koskevassa päätöksenteossa ja muun muassa kotoutumispalveluja kehittäessä tulisi ottaa huomioon mahdolliset sukupuolen mukaiset erot tarpeissa.

Monien etuuskien käyttö on sukupuolittunutta: esimerkiksi perusturvaetuuskien saajissa on enemmän naisia kuin miehiä¹⁹⁵. Sosiaaliturvauudistuksessa on tärkeää huomioida sukupuolten erilainen työmarkkina-asema ja hoivavastuun epätasainen jakautuminen sekä niiden mahdolliset vaikutukset eläkkeisiin, sosiaaliturvaan ja palvelujen käyttöön. Näiden erojen vaikutukset kumuloituvat ihmisen koko elinkaarelle ja vaikuttavat myös eläkkeiden kertymiseen. Sosiaaliturvauudistuksen yhtenä keskeisenä tavoitteena onkin työllisyyden tukeminen ja edistäminen sukupuolten tasa-arvoa vahvistavalla tavalla. Sillä on myönteisiä vaikutuksia myös eläketurvaan.

192 Koko kotitalousväestöstä oli vuonna 2018 köyhyys- ja syrjäytymisriskissä 856 000 henkilöä (Suomen virallinen tilasto (SVT): Elinolotilasto 2019, Tilastokeskus. [viitattu: 23.1.2022]).

193 Koponen P. & Borodulin, K. & Lundqvist A. & Sääksjärvi K. & Koskinen S. (toim.) (2018): Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017 - tutkimus. Raportti 4/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL.

194 Myös Lähi-itä- ja Afrikka-taustaisilla miehillä on enemmän lääkärin toteamien mielenterveysongelmia kuin muulla Suomessa asuvalla väestöllä. Tiedot koskevat henkilöitä, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla. (Nieminen, T. & Sutela, H. & Hannula, U. (2015): Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Tilastokeskus.)

195 Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2015–2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL, Työpaperieita 6/2019.

Keskimäärin naiset elävät miehiä pidempään, mutta ikääntyneinä heidän toimintakykynsä on selvästi saman ikäisiä miehiä heikompi¹⁹⁶. Väestön ikääntyminen ja väestöllisen huoltosuhteen heikkeneminen jatkuu ja työikäisen väestön osuus pienenee¹⁹⁷. Iäkkäiden hoiva on siirtynyt aiempaa useammin kotiin, mikä siirtää vastuuta hoivasta julkisilta toimijoilta lähiomaisille ja yksityisille toimijoille. Samalla hoitotarpeiden vaativuus on kasvanut¹⁹⁸.

Omaishoitajista noin 70 prosenttia on naisia¹⁹⁹. Myös ikäihmisten laitos- ja kotihoidon työntekijöistä valtaosa on naisia. Näissä töissä työolosuhteet ovat kehittyneet huolestuttavaan suuntaan ja väkivallan uhka on arkipäiväistynyt²⁰⁰. On varmistettava se, että naisennemmistöisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön massasiirtyminen kuntien palveluksesta hyvinvointialueille ei lisäisi kuormitusta entisestään²⁰¹. Hoivakriisin puutteellinen hoito voisi kasvattaa työvoimapakoa ja ajaa työllisiä naisia paikkaamaan hoivallaan yhteiskunnan palvelutarjontaa²⁰².

Koska tehtävät, ammatit ja toimialat ovat sukupuolen mukaan vahvasti eriytyneitä, myös työn fyysinen ja psykososiaalinen kuormitus voi poiketa merkittävästi sukupuolten välillä. Kokemukset työoloista ovat eriytyneet siten, että tyypillisesti naisten tekemä työ on miesten työtä useammin suorittavaa ja haittaavan kiireen kuormittamaa.²⁰³ Samalla yhteiskunta odottaa ikääntyviltä aiempaa pidempää työuraa. Koronapandemia on lisännyt työoloihin liittyvää kuormitusta erityisesti naisenemmistöisessä sosiaali- ja terveydenhuollossa, mikä kunnallisella hoito-alalla näkyy lisääntyneinä sairauspoissaoloina²⁰⁴.

196 Jylhä, M. & Enroth, L. & Halonen, P. (2019): Vanhoista vanhimpien terveys ja toimintakyky. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 2019, 135(11):1085–91;

Koponen, P. & Borodulin, K. & Lundqvist, A. & Sääksjärvi, K. & Koskinen, S. (toim.) (2018): Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017 – tutkimus. Raportti 4/2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, THL.

197 Ruotsalainen, K. (2016): Vanheneva väestö ja alhainen työllisyys korkean huoltosuhteen taustalla. Tieto & trendit 22.6.2016, Tilastokeskus.

198 Viimeisen kymmenen vuoden aikana kotihoidon asiakasmäärät ja hoitotarpeiden vaativuus ovat kasvaneet (Kröger, T. & Aerschot, L. & Puthenparambil, J. M. (2018): Hoivatyö muutoksessa. Suomalainen vanhustyö pohjoismaisessa vertailussa. Jyväskylän yliopisto, YFI julkaisu – YFI Publications 6).

199 Noro, A. (toim.) (2018): Omais- ja perhehoidon kehitys vuosina 2015–2018. Päätelmät ja suositukset jatkotoimenpiteiksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2018:61.

200 Työntekijöihin kohdistuva väkivalta ja sen uhka sekä seksuaalinen häirintä ovat koti- ja laitoshoidossa lisääntyneet. Tilanne on tässä suhteessa Suomessa heikompi kuin muissa Pohjoismaissa. (Kröger, T. & Van Aerschot, L. & Puthenparambil, J. M. (2018): Hoivatyö muutoksessa. Suomalainen vanhustyö pohjoismaisessa vertailussa. Jyväskylän yliopisto, YFI julkaisu – YFI Publications 6.)

201 Viitamaa-Tervonen, O. (2021): Sukupuolten tasa-arvo ja samapalkkaisuus hyvinvointialueilla. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Uutinen 2.12.2021.

202 Kallioma-Puha, L. (2017): Vanhuksen oikeus hoivaan ja omaisolettama. Gerontologia 31(3), s. 227–242.

203 Sutela, H. (2021): Tilastot ja tarina suomalaisista työoloista – paranemista vai eriytymistä? Teoksessa: Helin, T. & Heiskanen, L. & Jonker-Hoffrén, P. (toim.): Työelämän tutkimuspäivä 2020 – Työelämän uusi normaali? Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatutkimuksen tiedekunta, Työelämän tutkimuskeskus, 8/2021.

204 Ervasti, J. (2021): Ensimmäisen koronavuoden sairauspoissaoloissa on kunta-alalla huomattavia eroja ammattiryhmien välillä. Työterveyslaitos: Työelämäntieto, Analyysi 8.6.2021.

Lähisuhdeväkivalta on Suomessa merkittävä ongelma, joka väestötasolla heikentää erityisesti naisten elinikäistä hyvinvointia ja terveyttä. Riski joutua väkivallan kohteeksi on erityisen korkea vammaisilla naisilla²⁰⁵. Lapset, joilla on fyysisiä toimintarajoitteita sekä lapset, jotka eivät ole syntyneet Suomessa tai asuvat sijoitettuna kokevat seksuaalista häirintää ja väkivaltaa muita todennäköisemmin²⁰⁶. Tässä asetettuun tavoitteeseen 5 pääseminen edellyttää sukupuolistuneen väkivallan kysymysten liittämistä osaksi kansallista hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi tehtävää työtä ja rakenteita. Vaikuttava edistämistyö kattaa myös haavoittuvassa asemassa olevien suojaamisen väkivallalta, alistamiselta ja hyväksikäytöltä.

Pääsy turvallisiin ja itsemääräämisoikeutta täysimääräisesti kunnioitaviin seksuaali- ja lisääntymisterveyspalveluihin mittaa naisten ja tyttöjen oikeuksien toteutumista globaalisti ja kansallisesti. Suomen on varmistuttava siitä, että seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksiin liittyvät päätökset, esimerkiksi raskaudenkeskeytyksestä päättäminen, kuuluvat itsemääräämisoikeuden piiriin. Seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien toteutumista tukee maksuttoman ehkäisyn tarjoaminen kaikille nuorille ja nuorille aikuisille. Sitä tukee myös koulutusjärjestelmän läpäisevä ja ikätasoisesti toteutettu seksuaalikasvatus, joka vahvistaa ymmärrystä jokaisen oikeudesta rikkomattomaan koskemattomuuteen sekä rakentuu sukupuolen moninaisuudelle.

Syrjintä hyvinvointi- ja terveysriskinä

Syrjinnän ja osattomuuden kokemukset voivat kasvattaa eroja hyvinvoinnissa ja terveydessä. Syrjintä on sukupolvien ajan vaikuttanut esimerkiksi monien vähemmistökuultureihin kuuluvien, kuten romanien ja alkuperäiskansa saamelaiden elämään.²⁰⁷ Esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluiden saamisessa saamenkielisinä ja kulttuurinmukaisina on edelleen puutteita²⁰⁸, millä on sukupuolittuneita vaikutuksia. Myös naisten sosiaaliturvaa ja hyvinvointipalveluja perinteisten saamelaislinkeinon harjoittajana tulisi arvioida tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmasta.

205 Violence against women: an EU-wide survey (2014). European Union Agency for Fundamental Rights.

206 Väkivallaton lapsuus. Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27;

Ikonen, R. & Halme, N. (2017): Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja väkivalta. Kouluterveyskyselyn 2017 tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 6, maaliskuu 2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL.

207 Weiste-Paakkanen, A. & Lämsä, R. & Kuusio, H. (2018): Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi. Romanien hyvinvointitutkimus Roosan perustulokset 2017–2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 15/2018.

208 Miettunen, T. (2021): Saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutuksen nykytilanne ja kehittämistarpeet. Selvitys saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen kehittämisyöryhmälle. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:18.

Oletukset heteroseksuaalisuudesta, käsitys sukupuolen kaksijakoisuudesta ja siitä, että sukupuoli-identiteetti vastaa syntymässä määritettyä sukupuolta, ovat syvällä yhteiskunnassa. Se voi tehdä moninaisuuden näkymättömäksi ja aiheuttaa toiseuden kokemusta. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla²⁰⁹ on muita nuoria huomattavasti enemmän hyvinvointi- ja terveyshaasteita. He myös joutuvat muita todennäköisemmin syrjityiksi sekä häirinnän ja väkivallan kohteiksi, ja kokevat turvattomuutta kouluympäristössä muita useammin²¹⁰. Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus²¹¹ edellyttää alaikäisten henkilöiden fyysisen koskemattomuuden, sukupuoli-identiteetin ja autonomian turvaamista. Tavoitteeseen 5 pääseminen vaatii toimenpiteitä, joilla kaikille lapsille ja nuorille taataan turvallinen kasvu- ja opiskeluympäristö sekä heidän hyvinvointiaan ja mahdollisuuksia elää kokemansa sukupuolen mukaisesti vahvistetaan.

Terveiden ja hyvinvoinnin turvaaminen kaikille

Jokaisen tulisi saada ilmaista sukupuoltaan turvallisesti itse parhaaksi katsomallaan tavalla sekä määritellä itse sukupuolensa.

Transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti ei vastaa syntymän yhteydessä määritettyä sukupuolta. Joskus ristiriita on voimakas, ja sen lieventämiseksi on henkilön kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta olennaista päästä psykososiaalisiin tukipalveluihin, lääketieteellisiin tutkimuksiin ja hoitoihin. Perustuslaissa turvataan jokaiselle oikeus riittäviin, yksilöllisiin tarpeisiin perustuviin terveyspalveluihin sen mukaan kuin laissa tarkemmin säädetään²¹². Yhä nuoremmat henkilöt hakeutuvat tutkimuksiin ja hoitoihin, ja oikeudellisen sukupuolensa vahvistaneiden määrä on viisinkertaistunut 2010-luvulla.²¹³

209 *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin* kuuluvat nuoret muodostavat merkittävän ryhmän: Perusopetuksen 8.–9. luokkien oppilaista sekä lukion ja ammatillisten oppilaitosten 1.–2. vuoden opiskelijoista noin kolmella prosentilla oma kokemus sukupuolesta ei vastaa syntymässä määritettyä, ja noin yhdeksän prosenttia ilmoittaa kuuluvansa seksuaalivähemmistöihin (Jokela, S. & Luopa, P. & Hyvärinen, A. & Ruuska, T. & Martelin, T. & Klemetti, R. (2020): Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 38/2020). Vuonna 2021 vastaavat osuudet olivat neljä prosenttia ja 14 prosenttia (Majlander, S. ym. (2022): Sateenkaarinuoret poikkeusaikana. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Nuorisotutkimusverkosto ja Valtion nuorisoneuvosto. [Artikkeli julkaistaan Nuorten elinolut –vuosikirjassa marraskuussa 2022]).

210 Jokela, S. & Luopa, P. & Hyvärinen, A. & Ruuska, T. & Martelin, T. & Klemetti, R. (2020): Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Työpaperi 38/2020;

Taavetti, R. & Alanko, K. & Heikkinen, L. (2015): Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimushanke. Tulosten tiivistelmä. Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 82, julkaisu 158.

211 Yleissopimus lapsen oikeuksista (Convention on the Rights of the Child, CRC).

212 Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi. Translainsäädännön uudistamisen valmistelutyöryhmä 2020.

213 On kuitenkin huomattava, että kaikki henkilöt, jotka ovat saaneet transsukupuolisuusdiagnoosin ja lausunnon oikeudellisen sukupuolen vahvistamiseksi, eivät tosiasiallisesti hae oikeudellisen sukupuolen vahvistamista tai tekevät sen viiveellä (Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi. Translainsäädännön uudistamisen valmistelutyöryhmä 2020).

Sukupuolenkorjausprosessi on rakentunut pitkälti kaksijakoiselle sukupuolikäsitykselle. Nykyisin muunsukupuolisuus tunnustetaan yhdeksi sukupuoli-identiteetin variaatioista, ja myös siihen liittyvää kehodysforiaa hoidetaan. Toimivien palvelujen lisäksi tarvitaan lisätietoa eri hoitojen vaikutuksista. On myös tärkeää lisätä tietoisuutta sukupuoli-identiteettiin liittyvistä tekijöistä ja vähentää sukupuoliristiriidasta kärsivien ihmisten riskiä tulla syrjityksi ja kohdelluksi ihmisarvoa loukkaavasti sukupuolittavassa yhteiskunnassa.²¹⁴

Intersukupuolisten²¹⁵ lasten hoitokäytäntöjä ja transsukupuolisten henkilöiden sukupuolen vahvistamisen ehtoja on arvioitava koskemattomuuden, itsemääräämisoikeuden ja yksityiselämän suojan näkökulmasta²¹⁶. Alaikäiseen kohdistuva muu kuin lääketieteellisesti perusteltavissa oleva sukulinkirurgia sekä sukupuoli-identiteetin tai seksuaaliseen suuntautumisen muuttamiseen tähtäävät toimet loukkaavat henkilökohtaista koskemattomuutta, ja siten haastavat tässä selonteossa asetettuja tasa-arvotavoitteita.

Lapsiperheet ovat rakenteeltaan erilaisia. Joka kolmas perhe on muunlainen kuin äidin, isän ja biologisten lasten muodostama perhe. Äidistä ja lapsista koostuvien perheiden osuus on hivenen kasvanut 2010 luvun toisella puoliskolla ja on viidennes kaikista lapsiperheistä²¹⁷. Uudenlaiset perhe- ja asumismuodot lisääntyvät, ja lasten

214 *Muunsukupuolisuudella* tarkoitetaan sitä, että henkilön sukupuoli-identiteetti ei ole yksiselitteisesti joko mies tai nainen. Henkilön sukupuoli-identiteetti voi olla esimerkiksi miehen ja naisen identiteetin yhdistelmä tai jotain muuta (Seta ry).

Sukupuoliristiriita merkitsee sitä, että ihmisen kokema sukupuoli ei vastaa hänelle syntymässä määriteltyä sukupuolta.

Sukupuolidysforia on sukupuoliristiriidan aiheuttama kokonaisvaltainen pahan olon tunne, joka voi ilmetä kehollisena ja sosiaalisena. Transsukupuolisen ihmisen tavoin myös muunsukupuolinen ihminen saattaa kärsiä sukupuoliristiriidasta ja -dysforiasta. (Kärnä, T. (2021): *Muunsukupuolisuus*. Lääkärikirja Duodecim 5.1.2021; Palveluvalikoimaneuvoston suositus: Aikuisten muunsukupuolisuuteen liittyvän sukupuolidysforian lääketieteelliset hoitomenetelmät. Sosiaali- ja terveysministeriö, STM038:00/2017; Palveluvalikoimaneuvoston suositus: Transsukupuolisuudesta johtuvan dysforian lääketieteelliset hoitomenetelmät. Sosiaali- ja terveysministeriö, STM038:00/2017).

215 *Intersukupuolisuus* tarkoittaa synnynnäistä tilaa, jossa yksilön fyysiset sukupuoliominaisuudet eivät mahdu luokiteltuun miehen ja naisen kategoriaan tai ovat ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi kromosomit, sukuelimet tai hormonitoiminta eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset.

216 Toistaiseksi käytännöt ovat heijastaneet varsin joustamatonta sukupuolikäsitystä (Oikarinen, T. (2019): Ei tietoa eikä vaihtoehtoja: Selvitys intersukupuolisten ihmisten oikeuksista ja kokemuksista. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2019:3; Rantala, M. H. (2016). *Sukupuoleen sopeutetut: Intersukupuolisten ja transsukupuolisten henkilöiden oikeusasema Suomessa*. Oikeus, 45(1), s. 8–28).

217 Isän ja lapsien muodostamien perheiden osuus kaikista lapsiperheistä on 3,5 prosenttia. *Lapsiperheillä* tarkoitetaan perhettä, johon kuuluu vähintään yksi kotona asuva alle 18-vuotias lapsi. Lukuja tulkittaessa on otettava huomioon se, että perhetilastossa lapset kirjautuvat perheeseen sen mukaan missä he ovat virallisesti kirjoilla. Erotapauksissa lapsi kirjautuu siis vain toisen vanhemman perheeseen, vaikka käytännössä vanhemmilla olisikin yhteishuoltajuus. (Suomen virallinen tilasto (SVT): *Perheet 2020*, Liitetaulukko 3. *Lapsiperheet tyypeittäin 1950–2020*. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022].)

vuoroasuminen²¹⁸ on vakiintunut ja noin joka kymmenes lapsi asuu uusperheessä²¹⁹. Lähes 1 500 lasta asuu parisuhteensa virallistaneen nais- tai miesparin ja lapsen tai lapsien muodostamassa perheessä²²⁰.

Perhemuodosta ja -tilanteesta riippumatta kaikille lapsille olisi varmistettava tasavertainen mahdollisuus saada turvaa ja huolenpitoa vanhemmiltaan ja muilta huoltajiltaan näiden sukupuolesta riippumatta. Yhteiskunnan palveluissa on lähtökohtana oltava tasa-arvoinen vanhemmuus sekä erilaisten perheiden yhdenvertaisuuden vahvistaminen. Tällöin esimerkiksi lapsen palvelut eivät saisi kiinnittyä vain siihen osoitteeseen, johon lapsi on merkitty väestötietojärjestelmän mukaisesti asuvaksi.

Sukupuolten terveys- ja hyvinvointierojen kaventaminen edellyttää sukupuoli- ja tasa-arvotietoista sosiaali- ja terveyspolitiikkaa sekä perhepolitiikkaa. Se edellyttää sukupuolittuneen köyhyyden vähentämistä. Keskeistä on tunnistaa sukupuolen merkitys ja moninaisuus, ja poistaa eriarvoisuutta aiheuttavia rakenteita. Samalla sukupuolten ja asemaltaan erilaisten ryhmien erilaiset tarpeet ja tilanteet on otettava huomioon. Se edellyttää myös miesten ja poikien sosiaalisen hyvinvoinnin tukemista, sosioekonomisen taustan vaikutusten tunnistamista sekä kulttuurisia muutoksia: itsestään ja muista huolta pitävän mieheyden vahvistamista²²¹.

218 *Vuoroasumisella* tarkoitetaan sitä, että lapsi, jonka vanhemmat eivät asu yhdessä, asuu vuoroin kummankin vanhemman luona.

Vuonna 2018 alle 15-vuotiaan lapsen vanhemmista 14–17 prosentilla oli lapsia, jotka asuivat kahdessa kodissa. Noin 63 000 naisella oli kahdessa kodissa asuvia alle 15-vuotiaita lapsia vuonna 2018. (Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet. Vuoroasuminen 2018. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022].) Katso myös: Miettinen, A. & Hakovirta, M. & Saarikallio-Torp, M. & Haapanen, M. & Kurki, P. & Kalliomaa-Puha, L. & Sihvonen, E. & Heinonen, H-M. & Kivistö, N. (2021): Lasten vuoroasuminen ja sosiaaliturva. Vuoroasumisen nykytila ja merkitys etuus- ja palvelujärjestelmän kannalta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:51.)

219 Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022].

220 Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet 2020. Tilastokeskus [viitattu: 29.3.2022].

Rekistereihin perustuva tilastointi ei tavoita kaikkia perhemuotoja eikä siten välttämättä kuvaa todellista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vanhempien kanssa elävien alaikäisten lasten määrää. Esimerkiksi saman sukupuolen avoparin perheessä elävät lapset tilastoituvat usein yhden vanhemman perheeseen, ellei perheessä ole sekä biologinen äiti että vahvistettu äiti. Myös yhden vanhemman perheen vanhempi voi kuulua kyseisiin vähemmistöihin.

221 On viitteitä siitä, että lapsen hoivaamiseen käytetty aika lisää isän onnellisuutta ja hyvinvointia (esim. Lewis, S. N. & West, A. F. & Stein, A. & Malmberg, L-E. & Bethell, K. & Barnes, J. & Sylva, K. & Leach, P. (2009): A comparison of father - infant interaction between primary and non-primary care giving fathers. *Child: care, health and development*, Volume 35, Issue 2, s. 199–207).

6 Tasa-arvoisen työnjaon ja koulutuksen Suomi

TAVOITE 6

Hoivavastuu, koulutus ja työmarkkinat jakautuvat Suomessa tasa-arvoisesti sukupuolten kesken

Tavoitetila

Julkinen ja yksityinen hoivavastuu jakautuvat tasapuolisesti sukupuolten kesken. Toimialojen sukupuolen mukainen jakautuminen on lieventynyt, ja tasa-ammateissa työskentelevien osuus on kaksinkertaistunut vuosikymmenen loppuun mennessä. Koulutuksessa, työllisyyspolitiikassa ja työ- ja elinkeinoelämässä puretaan sukupuolen mukaista työnjakoa tavoitteellisesti. Varhaiskasvatus, opetus ja koulutus vahvistavat sukupuolten tasa-arvoa.

Vahva kaksijakoinen sukupuolikäsitys vaikuttaa ihmisiin läpi elämänkaaren, ja siten moniin yhteiskunnan toimintoihin. Yhdessä hetero-oletuksen²²² kanssa se luo raamit sille, mitä tehtävää, valintaa tai asemaa pidetään tietylle sukupuolelle sopivana tai tyypillisenä. Ajattelu rajaa ulkopuolelleen monet muut sukupuolen ulottuvuudet ja sukupuolen ilmaisun tavat, mikä kaventaa yksilöiden toimintamahdollisuuksia ja luo pohjaa syrjinnälle.

Kaksijakoinen sukupuolikäsitys ja sukupuoleen liitetyt odotukset ylläpitävät sukupuolen mukaista työnjakoa. Eriytyminen jäykistää yhteiskuntarakenteen sekä erottaa naisten ja miesten koulutuksen, työt ja toimintakentät toisistaan. Jäykät rakenteet rajoittavat yksilöiden vahvuuksien ja potentiaalin käyttöönottoa ja kaventavat sukupuolen ilmaisutilaa.

²²² *Hetero-oletuksella* tarkoitetaan yhteiskunnassa vallitsevaa ajattelumallia, jonka mukaan ihmisten odotetaan ensisijaisesti kuuluvan kahteen toisilleen vastakkaiseen ja toisiinsa vetoa tuntevaan sukupuoleen, naisiin ja miehiin. Heteroseksuaalisuus nähdään siten muita seksuaalisia suuntautumisia normaalimpana (Tasa-arvosanasto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL).

Sukupuolittunut hoivavastuu

Vastuu hoivan antamisesta ja järjestämisestä voi erityisesti naisilla piirtää koko elämäntaakkaa: vaikka miehillä on aiempaa suurempi rooli lastenhoidossa, käyttävät naiset perhevapaita moninkertaisesti enemmän kuin miehet²²³, ovat useimmiten vastuussa kotitaloudesta, tekevät useammin osa-aikaisia töitä läheisten hoidon vuoksi sekä työskentelevät enemmistönä hoiva-alalla ja toimivat omaishoitajina²²⁴. Se, että omaishoitajista ja perhevapaiden käyttäjistä valtaosa on naisia, korostaa hoivavastuun kantamisen vahvaa sukupuolittuneisuutta²²⁵.

Suomessa naisten koulutustaso on korkea ja ansiotyöhistoria varsin pitkä. Palkansaajista niukka enemmistö on naisia ja enemmistö palkansaajanaisten työskentelee kokopäiväisesti ja yksityisellä sektorilla. Sosiaali- ja terveystaloudella on selvästi naisemmistöisin toimiala kaikilla sektoreilla.²²⁶

Kahden vanhemman lapsiperheissä molemmat vanhemmat tekevät Suomessa tyypillisesti kokoikäistä ansiotyötä²²⁷. Poikkeuksena ovat lapsen ensimmäiset elinvuodet, joiden aikana vanhemmista naiset ovat miehiä useammin kokoikäisesti työelämän ulkopuolella. Mahdollisuudet työn ja perheen yhteensovittamiseen ovat eri sukupuolilla erilaiset. Miehet voivat vaikuttaa työaikoihinsa keskimäärin paremmin kuin naiset²²⁸. Muuttuvat työn teettämisen tavat ja pirstaloituminen voivat aiheuttaa haasteita työn ja perheen

223 Vuonna 2020 äidit pitivät kaikista vanhempainpäivärahopäivistä 90 prosenttia ja isät 10 prosenttia (Kelan lapsiperhe-etuustilasto 2020. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2021).

224 Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2021;

Attila, H. & Pietiläinen, M. & Keski-Petäjä, M. & Hokka, P. & Nieminen, M. (2018): Tasa-arvobarometri 2017. Julkaisu 8/2018, Sosiaali- ja terveysministeriö;

Kröger, T. & Aerschot, L. & Puthenparambil, J. M. (2018): Hoivatyö muutoksessa. Suomalainen vanhustyö pohjoismaisessa vertailussa. Jyväskylän yliopisto, YFI julkaisuja;

Noro, A. (toim.) (2018): Omais- ja perhehoidon kehitys vuosina 2015–2018. Päätelmät ja suositukset jatkotoimenpiteiksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2018:61.

225 Suomen virallinen tilasto (SVT): Kelan lapsiperhe-etuustilasto 2020. Kansaneläkelaitos 2021;

Noro, A. (toim.) (2018): Omais- ja perhehoidon kehitys vuosina 2015–2018. Päätelmät ja suositukset jatkotoimenpiteiksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2018:61.

226 Eurostat (2021). Part-time employment as a percentage of the total employment, by sex and age (%);

Työvoimatutkimus (2021). Osa- tai kokoaikatyötä tekevät työlliset ja palkansaajat sukupuolen ja iän mukaan, 2009-2021. Tilastokeskus;

Sutela, H. & Pärnänen, A. & Keyriläinen, M. (2019): Digiajan työelämä – Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2018. Tilastokeskus;

Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus 2019. Tilastokeskus. [viitattu: 1.2.2022].

227 Alle 18-vuotiaiden lasten työllisistä äideistä vain 15 prosenttia teki osa-aikatyötä vuonna 2018 (Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus 2019. Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022]).

228 Tieto koskee vanhempia, joilla on hoivavastuita omista ja/tai puolison alle 15-vuotiaista lapsista. Vapaan järjestäminen on vaikeinta naisemmistöisillä hoito- ja opetusaloilla. Sukupuolten erot työaikojen järjestelymahdollisuuksissa ovat kasvaneet entisestään 2010-luvulla. (Immonen, J. (2020): Työaikojen järjestely on selvästi helpompaa miehille kuin naisille – erot ovat monen tekijän summa. Tieto & trendit 31.8.2020, Tilastokeskus; Nieminen, T. (2019): Kumpi joustaa – työ vai perhe? Tieto & trendit 5.12.2019, Tilastokeskus.)

yhteensovittamiseen, mikä voi korostua erityisesti yhden vanhemman perheissä. Tähän haasteeseen julkisen palvelujärjestelmän on lapsen edun mukaisesti vastattava.

Hoivan käsite on voimakkaasti sukupuolittunut: odotukset hoivataakan kantamisesta ja toisaalta oikeudesta hoivaan ovat erilaisia sukupuolesta riippuen. Hoivaan liitetään käsitys luonnollisuudesta ja itsestäänselvyydestä, jolloin palkaton tai ansiotyönä tehtävä hoivatyö ei välttämättä saa ansaitsemaansa arvostusta²²⁹. Odotukset toissijaisesta hoivavastuusta haastavat miesten oikeutta täysimääräiseen vanhemmuuteen, ja voivat työelämässä näkyä työn ja muun elämän yhteensovittamisen vähäisenä tukena²³⁰. Elokuussa 2022 voimaan tulevassa perhevapaaudistuksessa äitiys- ja isyysvapaa -termeistä luovutaan ja vanhempainvapaa jaetaan lähtökohtaisesti puoliksi lapsen vanhempien kesken. Uudistus tukee vanhempien tasa-arvoa ja tässä asetetun tavoitteen 6 saavuttamista.

Yleisesti vanhemmuus voi edelleen heikentää erityisesti naisten työmarkkina-asemaa. Ras-kaussyrjintä on suomalaisessa työelämässä ongelma²³¹. Se voi muiden tekijöiden rinnalla vaikuttaa syntyvyyteen²³². Pienen lapsen vanhemmista nainen on miestä todennäköisemmin työtön²³³. Heikossa työmarkkina-asemassa olevat naiset käyttävät muita enemmän kotihoidontukea²³⁴. Hoivavastuut voivat vaikuttaa myös siihen, että vanhempi jättää tarttumatta uralla etenemisen mahdollisuuksiin²³⁵. Tilannetta voidaan parantaa esimerkiksi perhevapaaudistuksen tehokkaalla toimeenpanolla, tukemalla yksinhuoltajien työllisyyttä ja puuttamalla työmarkkinoilla esiintyvään syrjintään nykyistä paremmin.

229 Sohlo, P. (2021): Patriarkaalinen maskuliinisuus yhä naisten työmarkkina-aseman jarruna – Mikä on ILO:n rooli muutoksen edistämiseksi? Työelämän tutkimus/Arbetslivsforskning, Vol 19 Nro 1 (2021).

230 Työelämän ja yhteiskunnan perheystävällisyydestä hyötyvät lapsi, vanhempi itse, parisuhde, työ ja työyhteisö (Toppinen-Tanner, S. & Laine, M. & Olin, N. & Törnroos, K. & Viljanen, O. (2018): Työn ja muun elämän yhteensovittaminen – esimiesvalmennus. Työterveyslaitos; Närvi, J. (2017): Perhevapaat työpaikoilla ja työelämässä. Teoksessa: Salmi M. & Närvi, J. (toim.): Perhevapaat, talouskriisi ja sukupuolten tasa-arvo. Raportti 4/2017. Terveystieteiden tutkimuskeskus, s. 135–185; Paavola, J.-M. (2015): Perheystävällinen työpaikka – Perheen ja työelämän yhteensovittamisen parhaita käytäntöjä tanskalaisilta työpaikoilta. Perheystävällisesti töissä –hanke, Väestöliitto).

231 Tasa-arvovaltuutetun vuosikertomus 2020. Tasa-arvo julkaisu 2021:1.

232 Suomi tasa-arvon kärkimaaksi. Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2020:35;

Kokonaishedelmällisyysluku laski jyrkästi vuodesta 2010 vuoteen 2019. Lasku kääntyi lievään nousuun vuonna 2020. (Suomen virallinen tilasto (SVT): Syntyneet 2020. Tilastokeskus [viitattu: 7.1.2022].)

233 Alle 3-vuotiaiden lasten vanhemmista miesten työllisyysaste oli 90 ja naisten 54 prosenttia vuonna 2020. Tieto koskee 20–59-vuotiaita miehiä ja naisia (Työvoimatutkimus. Perheet ja työ 2020. Tilastokeskus [viitattu: 18.1.2022]).

234 Kotihoidontuki on Kelan maksama avustus alle kolmivuotiaan lapsen hoitamiseen. Tuki maksetaan huoltajalle tai pääasialliselle hoitajalle, joka asuu lapsen kanssa samassa taloudessa. Kotihoidon tukea ei voi saada lapsesta, jolla on kunnallinen varhaiskasvatuspaikka. (Kela.)

235 Keyriläinen, M. (2019): Perhevapaan vaikutus naisten urakehitykseen kielteisempi korkeakoulutetuilla. Tieto & trendit 5.12.2019, Tilastokeskus.

Naiset ovat enemmistönä sekä vanhustyön tekijöinä että asiakkaina. Väestön ikääntyessä yhä suurempi joukko tarvitsee omaishoitoa ja kotihoitopalveluja. Selvä enemmistö omaishoittajista on naisia, usein työikäisiä, jotka tekevät sitovaa ja kuormittavaa läheisen hoivatyötä. Hoivatyön järjestämisessä on kysymys vahvasti sukupuolittuneesta työolokysymyksestä. Vanhustyön kriisiytyminen ja hoivavastuun sukupuolittuneisuus lisäävät sukupuolten epätasa-arvoa.²³⁶

Nopeilla toimintaympäristön muutoksilla voi olla sukupuolittuneita vaikutuksia. Koronapandemia on nostanut esiin sen, että pandemian aikana huoltovarmuuden kannalta kriittisissä ammattiryhmissä toimivista valtaosa on naisia²³⁷. Kyseiset toimialat ovat myös verrattain matalapalkkaisia. Pandemia on lisännyt työn kuormittavuutta esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla²³⁸. Samalla pandemia on siirtänyt asiantuntijatehtäviä koteihin osin mahdollisesti pysyvästikin. On havaittu, että pandemian ensimmäinen sulkukäynnillä 2020 tasasi vanhempien lastenhoitovastuita, mutta vain väliaikaisesti. Yleisesti etäkoulu ja lastenhoitovastuu ovat kuormittaneet enemmän äitejä kuin isiä.²³⁹

Sukupuolittuneet työmarkkinat

Työmarkkinat, ammatit ja organisaatiot ovat Suomessa vahvasti sukupuolen mukaan eriytyneitä: naiset ja miehet²⁴⁰ toimivat eri sektoreilla, eri ammateissa ja eri tehtävissä

236 Leppäaho, S. & Kehusmaa, S. & Jokinen, S. & Luomala, O. & Luoma M-L. (2019): Kaikenikäisten omaishoito – Omais- ja perhehoidon kysely 2018. Teoksessa: Noro, A. (toim.): Omais- ja perhehoidon kehitys vuosina 2015–2018. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2018:61, s. 25–36;

Kröger, T. & Van Aerschot, L. & Puthenparambil, J. M. (2018): Hoivatyö muutoksessa Suomalainen vanhustyö pohjoismaisessa vertailussa. YFI julkaisu – YFI Publications 6, Jyväskylän yliopisto;

Kalliomaa-Puha, L. & Kangas, O. (2015): Yhteistä ja yksityistä varautumista: vanhusten hoivan tulevaisuus. Kalevi Sorsa –säätö;

Näre, L. (2012): Hoivatyön uudet paradoksit. Niin & Näin 1/2012, s. 92–96.

237 Keva, J. (2020): Kriittisten ammattien työntekijöistä 67 prosenttia on naisia. Tieto & trendit 8.12.2020, Tilastokeskus.

238 Sutela, H. (2021): Toiset kukoistavat, toiset kuormittuvat – koronan vaikutukset työoloihin ovat moninaisia. Tieto & trendit 20.12.2021, Tilastokeskus.

239 Mesiäislehto, M. & Elomäki, A. & Närvi, J. & Simanainen, M. & Sutela, H. & Räsänen, T. (2022): The gendered impacts of the Covid-19 crisis in Finland and the effectiveness of the policy responses. Finnish institute for health and welfare (THL). Discussion paper nro 02/2022;

Närvi, J. & Lammi-Taskula, J. (2021): Lapsiperheiden hyvinvointi koronapandemian aikana. Osaraportti 3: Vanhempien kokemukset työn ja perheen yhteensovittamisesta ja hoivan jakamisesta. JYU Reports 11, Jyväskylän yliopisto.

Katso myös: Karjalainen, M. (2021): Työn rajojen hämärtyminen koronapandemian aikana: etätö ja sukupuoli, Työelämän tutkimus 19 (4) 2021, s. 546–569.

Kansainvälisessä tarkastelussa on myös havaittu, että etätöskentely on lisännyt esimerkiksi tutkijana työskentelevien naisten kantamaa hoitovastuuta (Gewin, V. (2020): The career cost of Covid-19 to female researchers, and how science should respond. Nature 583, s. 867–869).

240 Rekisteriaineistoihin perustuvista työelämätilastoista ei tällä hetkellä saada tietoa sukupuolivähemmistöjen tilanteesta työmarkkinoilla.

toimialojen sisällä. Ongelma on sitkeä: vaikka yhteiskunnan ja työmarkkinoiden rakenteessa on tapahtunut muutoksia, eriytyminen on Suomessa säilynyt erityisen vahvana verrattuna moniin eurooppalaisiin maihin.²⁴¹ Nykyisin harvempi kuin joka kymmenes palkansaaja työskentelee ammatissa, jossa naisia ja miehiä on vähintään 40 prosenttia²⁴². Sukupuolten työnjako näkyy usein myös organisaatioiden sisällä. Naiset kohtaavat miehiä enemmän esteitä työurakehityksessä²⁴³.

Työmarkkinoiden eriytyminen vahvistaa sukupuolioletuksia sekä tuottaa hierarkkisia ja epätasa-arvoisia rakenteita. Eriytyminen heijastuu muun muassa sukupuolten palkka- ja eläke-eroina. Kysymys on myös resurssien heikentyneestä kohdentumisesta työmarkkinoilla²⁴⁴. Sukupuolen mukaan jakautuneet työmarkkinat johtavat siihen, että myös työolot sukupuolittuvat. Ne voivat merkitä poissulkevaa ja työturvallisuutta haastavaa työkuultuuria. On havaittu, että sukupuolestaan kokevat töissä eniten haittaa naiset, jotka työskentelevät miesenemmistöisillä työpaikoilla²⁴⁵.

Sukupuolten työnjako on tekijä, jonka vaikutukset on otettava huomioon eri politiikka-alueiden päätöksenteossa. Esimerkiksi hiilineutraaliin yhteiskuntaan siirtyminen edellyttää merkittävää systeemistä muutosta energia-, ruoka- ja liikennejärjestelmissä²⁴⁶. Energiantuotanto, rakentaminen, liikenne, teollisuus ja metsätalous ovat miesenemmistöisiä aloja. Vaikka on odotettavissa, että fossiilisiin polttoaineisiin liittyviä työtehtäviä häviää, voi hiilineutraalisuustoimien kokonaisvaikutus olla näihin aloihin myönteinen. Sen sijaan ne vähentänevät naisenemmistöisten palvelualojen työllisyyttä.²⁴⁷ Ilmastotoimista

241 Sutela, H. & Pärnänen, A. & Keyriläinen, M. (2019): Digiajan työelämä – Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2018. Tilastokeskus;

Kauhanen, A. & Riukula, K. (2019): Työmarkkinoiden eriytyminen ja tasa-arvo Suomessa. Teoksessa: Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon – analyseja tasa-arvobarometrista 2017. (Toim.) Teräsaho, M. & Närvi, J. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Raportti 6/2019, s. 80–100;

Lyttinen, S. & Kinnunen, M. (2014): Työt loppuivat – segregatio jatkuu. Sukupuoli, segregatio ja työmarkkinat Itä-Lapissa. Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning 12 (3) – 2014, s. 227–243.

242 *Tasa-ammateissa* työskentelevien palkansaajien osuus oli 13 prosenttia vuonna 2010. Tämän jälkeen osuus on laskenut, ja oli vuonna 2018 enää 9 prosenttia. Tasa-ammateiksi määritellään ammatit, joissa toimivista vähintään 40 prosenttia on naisia ja vähintään 40 prosenttia miehiä. (Suomen virallinen tilasto (SVT): Työssäkäynti. Tilastokeskus [viitattu: 17.1.2022].)

243 Vuorinen-Lampila, P. (2018): Korkeakoulutuksen eriytyvät työelämätulokset. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos, Tutkimuksia 33; Kauhanen, A. & Napari, S. (2009): Työurat Suomessa – Onko sukupuolella merkitystä? Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, ETLA.

244 Kauhanen, A. (2017): Gender differences in corporate hierarchies. IZA World of Labor, 2017:358.

245 Kauhanen, A. & Riukula, K. (2019): Työmarkkinoiden eriytyminen ja tasa-arvo Suomessa. Teoksessa: Teräsaho, M. & Närvi, J. (toim.): Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon – analyseja tasa-arvobarometrista 2017. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Raportti 6/2019, s. 80–100.

246 Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa on asetettu tavoite tehdä Suomesta hiilineutraali vuoteen 2035 mennessä (Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisu 2019:31).

247 Paavola, J.-M. & Kinnunen, A. & Tanhua, I. & Rautiainen, T. (2021): Ilmasto- ja energiastrategian sukupuolivaikutusten arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriö.

päätettäessä niiden sukupuolivaikutukset tulee arvioida ja mahdollisia tunnistettuja haittoja pitää ehkäistä. Sukupuolivaikutusten rinnalla iän, sosioekonomisen aseman ja esimerkiksi alkuperäiskansaankuulumisen huomioon ottaminen on tärkeää, ja se voi parhailaan tehostaa ilmastotoimien vaikuttavuutta.

Työnjaon perinne on juurtunut syväälle. Se ilmenee esimerkiksi vaikeutena uudistaa valtionhallinnon sukupuolittavia virkanimikkeitä²⁴⁸. Audiovisuaalisten tuotteiden ja tiedotusvälineiden rakentama kuva maailmasta on usein perinteisiä sukupuoliodotuksia vahvistava, edelleen melko mieskeskeinen, valkoinen ja vammaton. Kysymys on arkisista päätöksistä: miten roolit sukupuolitetaan, kenelle kokemusasiantuntijan tai asiantuntijan ääni annetaan, kenelle viesti kohdennetaan ja mitkä teemat ja näkökulmat valitaan.²⁴⁹ Vastaavasti digitaalisten pelien sisällöntuotannossa vahvistetaan usein perinteisiä sukupuolioletuksia huolimatta siitä, että pelien naishahmot ovat jonkin verran yleistyneet ja monipuolistuneet²⁵⁰.

On varmistuttava siitä, että automatisoidut järjestelmät eivät lähtökohtaisesti luo eriarvoisuutta ja vahvista sukupuolioletuksia. Koneoppimiseen perustuvat algoritmit käyttävät saatavilla olevaa dataa, joka saattaa olla vinoutunutta ja sukupuolittunutta. Tämä puolestaan voi vaikuttaa siihen, millaisia päätöksiä automatisoitu järjestelmä tekee. Järjestelmiä olisikin kehitettävä nykyistä monimuotoisemmalta pohjalta.

Varhaiskasvatuksen ja koulutuksen tasa-arvo

Nuoret tekevät ala- ja ammattivalinnat yhä hyvin vahvasti perinteisten sukupuolioletusten mukaan: tyttöjen ja nuorten naisten yleisin toiveammatti on sosiaali- ja terveysalalla, poikien ja nuorten miesten tekniikan alalla²⁵¹. Jyrkkä sukupuolen mukainen eriytyminen

248 Sukupuolittaviin nimikkeisiin on alettu viime vuosina kiinnittämään aiempaa enemmän huomiota: yksittäiset rekrytointitoimijat, yksityisen sektorin työnantajat ja kuntatyönantajat ovat alkaneet käyttää sukupuolineutraaleja vaihtoehtoja.

Työmarkkinakeskusjärjestöt ovat suositelleet työ- ja virkaehtosopimusapuolia selvittämään, onko aloilla edelleen käytössä perinteisiä sukupuolileimallisia ammattinimikkeitä ja tehtävän kuvauksia sekä onko näitä mahdollista muuttaa sukupuolineutraaleiksi (esimerkiksi varastomies > varastotyöntekijä).

Katso myös: Työ- ja virkaehtosopimusten sukupuolivaikutusten arviointia koskeva työmarkkinakeskusjärjestöjen suositus 22.11.2021.

249 Kjellman, M. & Mannila, S. & Siivonen, J. (2021): Global Media Monitoring Project. GMMP Finland 2020. National Report.

250 Friman, U. (2015): From Pixel Babes to Active Agents: How to Fix the Lack of Diversity in Fe-male Digital Game Characters. *Well Played: A Journal on Video Games, Value and Meaning* 4 (3), s. 11–26.

251 Myllyniemi, S. (toim.) (2016): Katse tulevaisuudessa: Nuorisobarometri 2016. Valtion nuorisoneuvoston julkaisu.

näky Suomessa kaikilla koulutusasteilla aine- ja alavalinnoissa, ja korostuu toiselle asteelle siirryttäessä erityisesti ammatillisessa koulutuksessa²⁵².

Korkeakoulujen opiskelijavalinnat uudistettiin vuosina 2018–2020²⁵³. Todistusvalinnan yleistyminen näyttää parantavan naisten pääsyä miesenemmistöisille teknillisille aloille, mutta ei miesten pääsyä naisenemmistöisille aloille²⁵⁴. Naisten osuuden kasvu näyttää opiskelijavalintauudistuksen myötä pysähtyneen, mutta miehet ovat edelleen aliedustettuina korkeakoulutuksessa²⁵⁵. Tällä hetkellä tasa-arvon edistämistä ei mainita korkeakoululainsäädännössä²⁵⁶. On tärkeää varmistaa, että rakenteelliset muutokset vahvistavat tasa-arvoa ja lieventävät eriytymistä.

Vuonna 2021 voimaan tulleen laajentuneen oppivelvollisuuden on arvioitu lisäävän sukupuolten yhdenvertaisuutta²⁵⁷. Toistaiseksi perusasteen koulutuksen varassa on enemmän miehiä kuin naisia²⁵⁸. Peruskoulussa erityistä tai tehostettua tukea saavat pojat huomattavasti yleisemmin kuin tytöt²⁵⁹. Sukupuolten väliset keskimääräiset erot peruskoulumenestyksessä ovat kaventaneet poikien jatko-opintomahdollisuuksia.²⁶⁰ Tyttöjen ja poikien välinen ero koulumenestyksessä ei selity eroilla kognitiivisissa kyvyissä. Sen sijaan sitä voi selittää poikien heikompi lukutaito ja erot oppimista tukevissa asenteissa.

252 Murto, V. & Vieno, A. & Inkinen, A. & Reinikainen, R. & Saari, J. (2018): Toisen asteen ammatillisten koulutusvalintojen sukupuolittuminen ja nuorten epätyypilliset valinnat. Valtioneuvosto selvitys- ja tutkimustoiminta. Policy Brief 18/2018;

Teräsaho, M. & Keski-Petäjä, M. (2016): Nuorten toiveammatit sukupuolen mukaan eriytyneitä. Teoksessa: Myllyniemi, S. (toim.): Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016, s. 203–218.

253 Opiskelijavalintauudistuksen myötä valtaosa opiskelupaikoista täytetään valintakokeiden sijaan ylioppilastutkinnon arvosanojen perusteella tai korkeakoulun päätöksen mukaan myös ammatillisen perustutkinnon arvosanojen perusteella (Opetus- ja kulttuuriministeriö).

254 Nori, H. & Juusola, H. & Kohtamäki, V. & Lyytinen, A. & Kivistö, J. (2021): Korkeakoulutuksen saavutettavuus ja tasa-arvo Suomessa ja verrokkimaissa. GATE-hankkeen loppuraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:12;

Kosunen, T. (2021): Kohti saavutettavampaa korkeakoulutusta ja korkeakoulua. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

255 Karhunen, H. & Pekkarinen, T. & Suhonen, T. & Virkola, T. (2021): Opiskelijavalintauudistuksen seurantatutkimuksen väliraportti. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, VATT, Muistiot 62.

256 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) edellyttää oppilaitoksilta tasa-arvosuunnitelmaa ja yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) yhdenvertaisuussuunnitelmaa.

257 Oppivelvollisuuslaki (30.12.2020/1214).

Oppivelvollisuus koskee kaikkia niitä nuoria, jotka suorittavat perusopetuksen oppimäärää oppivelvollisina 1.1.2021 ja tämän jälkeen. Käytännössä se tarkoittaa nuorelle velvollisuutta jatkaa perusopetuksen jälkeisessä koulutuksessa. Oppivelvollisuus päättyy, kun nuori täyttää 18 vuotta tai kun hän tätä ennen suorittaa toisen asteen tutkinnon (ylioppilastutkinto tai ammatillinen tutkinto).

258 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön koulutusrakenne 2018. Tilastokeskus [viitattu: 5.1.2022].

259 Suomen virallinen tilasto (SVT): Erityisopetus 2019. Tilastokeskus [viitattu: 5.1.2022].

260 Kosunen, T. (2021): Kohti saavutettavampaa korkeakoulutusta ja korkeakoulua. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Koulutuksellinen eriarvoisuus kasautuu useiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Esimerkiksi sukupuoleen liitetyt odotukset, tietynlaista miehisyyttä korostava kulttuuri ja sosio-ekonomiseen asemaan liittyvät mahdollisuudet voivat vaikuttaa oppilaiden kouluviihtyvyyteen ja siten heidän oppimistuloksiinsa.²⁶¹ Sukupuoleen perustuva häirintä voi rajoittaa erityisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien oppilaiden koulussa pärjäämistä²⁶². Liikkumatila sukupuolen ilmaisemisessa on edelleen liian ahdas, eivätkä opetusmateriaalit huomioi sukupuolten moninaisuutta riittävästi.

Opetussisällöt ja -käytännöt vaikuttavat käsityksiin sukupuolista, sukupuolirooleista ja eri ihmisten tehtävistä yhteiskunnassa. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet²⁶³ edellyttävät tasa-arvon edistämistä läpileikkaavasti koulun eri oppiaineissa ja käytännöissä. Tasa-arvotyötä tukee myös toiminnallisen tasa-arvosuunnitteluvuorokauden laajentaminen perusopetukseen vuonna 2015. Oppilaitosten käytännöt eivät kuitenkaan ole kehittyneet kaikilta osin vastaamaan näitä edistämismääriä²⁶⁴ eikä oppimateriaalien sukupuolikuva ole muuttunut riittävästi²⁶⁵. Kaikkien sukupuolten tasa-arvon edistämistä on myös vastustettu. Tässä asetettuun tavoitteeseen 6 pääseminen edellyttää tasa-arvo- ja ihmisoikeuskasvatusta sekä oppilaitosten osallistavaa suunnittelutyötä kaikilla koulutusasteilla. Akuuteimmin se edellyttää opetuskäytäntöjen uudistamisen vahvempaa tukemista ja resursointia oppilaitoksissa sekä pysyvästi osana opettajien perus- ja täydennyskoulutusta.

Työ on aloitettava varhain. Huolimatta siitä, että varhaiskasvatuksen ohjausasiakirjat edellyttävät tasa-arvon edistämistä²⁶⁶, tarvittavia toimia ei toistaiseksi ole konkretisoitu. Tällöin sukupuolten tasa-arvon edistäminen on hajanaista ja toimipaikkakohtaista. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitteluvuorokauden ollaan parhaillaan laajentamassa

261 Pöysä, S. & Kupiainen, S. (toim.) (2018): Tytöt ja pojat koulussa. Miten selittää poikien heikko suoriutuminen peruskoulussa? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 36/2018.

262 Jokela, S. & Luopa, P. & Hyvärinen, A. & Ruuska, T. & Martelin, T. & Klemetti, R. (2020): Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 38/2020.

263 Uudistetut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet on otettu käyttöön asteittain vuosina 2016, 2017 ja 2018.

264 Mikkola, A. (2019): Tasa-arvosuunnitelmien seuranta 2019. Perusopetuksen oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2020:23.

265 Opiskelijoista joka kolmas kokee, että oppimateriaalien sisällöissä on stereotyyppisiä käsityksiä sukupuolista (Tasa-arvobarometri 2017. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 8/2018).;

McAteer, M. (2018): Oppimateriaalien kehittäminen tasa-arvotyötä tukeviksi. Oppima -esiselvitysmuistio. Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisematon työpaperi.

266 Varhaiskasvatustilain (540/2018) 3.1 § kohta 6;

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus: Määräykset ja ohjeet 2018:3a.

varhaiskasvatukseen²⁶⁷. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää toimintakulttuurin kehittämistä²⁶⁸ sekä ihmisoikeus- ja tasa-arvotiedon ja tasa-arvotietoisen pedagogiikan sisällyttämistä varhaiskasvatuksen henkilöstön tutkinto- ja täydennyskoulutukseen.

Kohti monimuotoisia työmarkkinoita

Työmarkkinoiden sukupuolijakoa on pyritty purkamaan lukuisilla kansallisilla ja EU-rahoitetuilla hankkeilla, mutta toistaiseksi ilman pysyvää koordinaatiota ja resursseja. Segregaation purkaminen on ollut myös yksi suomalaisen samapalkkaisuuspolitiikan tavoitteista. Työmarkkinoiden sukupuolijako sekä naisten miehiä keskimäärin heikompi työmarkkina-asema ovat keskeisiä ratkottavia yhteiskuntapoliittisia kysymyksiä. Segregaation purkaminen edellyttää siihen keskittyviä pysyviä rakenteita. Työllisyys-, talous- ja koulutuspolitiikka eivät voi täysin onnistua, ellei niissä oteta huomioon työmarkkinoiden sukupuolittuneisuutta.

Työnantajilla, viranomaisilla ja koulutuksen tai opetuksen järjestäjillä on velvollisuus edistää sukupuolten tasa-arvoa²⁶⁹. Monimuotoisuutta tukevat töiden organisointi-, urakehitys- ja rekrytointikäytännöt voivat onnistuessaan purkaa sukupuolisegregaatiota. Työpäivät ovatkin avainasemassa: syrjintää, mukaan lukien häirintää ja ahdistelua, ehkäisevät työpaikkatoimet tukevat työturvallisuutta ja työyhteisöjen monimuotoistumista. Eriytymisen purkaminen edellyttää myös sitä, että työorganisaatiossa varmistetaan, että sukupuolelleen epätyypillisen valinnan tehneet eivät koe sukupuolestaan haittaa etenemisessä, arvostuksessa ja palkkauksessa²⁷⁰.

Poistamalla sukupuoleen perustuvaa syrjintää ja purkamalla työmarkkinoiden eriytymistä kasvatetaan kaikkien todellisia mahdollisuuksia valita ala ja tehtävä sukupuolesta riippumatta, lisätään työyhteisöjen monimuotoisuutta sekä saadaan kaikkien potentiaali käyttöön. Samalla vahvistetaan tasa-arvoa, pienennetään sukupuolten palkkaeroja, torjutaan köyhyyden sukupuolittuneisuutta ja edistetään työllisyyttä sekä helpotetaan työvoimapuolaa, kun työ ja uudelle alalle tai tehtävään koulutetut tekijät kohtaavat ilman sukupuoleen sidottuja odotuksia.

267 Lakiin naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) ja yhdenvertaisuuslakiin (1325/2014) valmistellaan parhaillaan muutoksia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitteluelvoitteiden ulottamiseksi varhaiskasvatukseen. Luonnokset hallituksen esityksiksi ovat lausuntokierroksella.

268 Eskelinen, M. & Itäkare, S. (2020): "Pidetään huolta, ettei erotella tyttöjen ja poikien juttuja". Tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuolensensitiivisyyttä rakentavat diskurssit paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. *Journal of Early Childhood Education Research*, JECER 9(2), s. 197–229.

269 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986).

270 Kauhanen, A. & Riukula, K. (2019): Työmarkkinoiden eriytyminen ja tasa-arvo Suomessa. Teoksessa: Teräsaho, M. & Närvi, J. (toim.): Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon – analyyseja tasa-arvobarometrista 2017. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusraportti 6/2019, 80–100.

Tulevaisuudessa monipuolisten taitojen ja kriittisen ajattelun merkitys kasvaa, ja elinikäisestä oppimisesta tulee välttämättömyys²⁷¹. Ekologinen kestävyyskriisi haastaa kehittämään uusia innovaatioita ja toimijuutta. Suomella ei ole varaa jäykkiin rakenteisiin, jotka pohjautuvat toissijaisiin tekijöihin, ja jotka estävät yksilölliset koulutus- ja uravalinnat. Sukupuolen mukaista opinto- ja ammattialojen jakautumista on systemaattisesti purettava kaikilla opetusasteilla, oppilaan- ja opinto-ohjauksessa, vapaassa sivistystyössä, uravalmennuksessa ja työvoima- ja uudelleen koulutuksessa. Jakautumisen vaikutukset on otettava läpileikkaavasti huomioon eri politiikka-alueilla, erityisesti työllisyyspolitiikassa ja valtiollisessa työllistämisen edistämisessä, kuten investointituissa. Tavoitteeseen pääseminen edellyttää sukupuoleen liitettyjen stereotyyppien ja odotusten systemaattista purkamista kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla.

271 Dufva, M. (2020): Megatrendit 2020. Sitran selvityksiä 162.

7 Tasa-arvoa kansainvälisesti edistävä Suomi

TAVOITE 7

Suomi on sukupuolten tasa-arvon ja ihmisoikeuksien järjestelmällinen edistäjä kansainvälisesti

Tavoitetilä

Suomi on aloitteellinen ja ajaa Euroopan unionissa ja kansainvälisessä toiminnassa pitkäjänteisesti ja kunnianhimoisesti naisten ja tyttöjen oikeuksia, kaikkien sukupuolten tasa-arvoa ja ihmisoikeuksia. Suomi edistää kansainvälisten tasa-arvo- ja ihmisoikeusvelvoitteiden täytäntöönpanoa. Suomen kansainvälisessä tasa-arvopolitiikassa painotetaan seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia, sukupuolistuneen väkivallan torjumista sekä naisten tasa-arvoista taloudellista ja poliittista osallistumista. Lisäksi korostetaan haavoittuvassa asemassa olevien aseman parantamista.

Suomi on kansainvälisesti tasa-arvon näkyvä puolustaja. Suomi edistää sukupuolten tasa-arvoa ihmisoikeusperustaisessa ulkopoliitikassaan, kansainvälisessä tasa-arvopolitiikassaan ja Euroopan unionissa. Kansainvälisenä tasa-arvotoimijana Suomen uskottavuus perustuu edistykselliseen kansalliseen tasa-arvopolitiikkaan.

Tasa-arvon edistäminen on keskeinen velvoite useassa Suomessa voimassa olevassa ihmisoikeussopimuksessa, muun muassa naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyssä Euroopan neuvoston yleissopimuksessa (Istanbulin sopimus) sekä ILO:n yleissopimuksissa koskien samapalkkaisuutta ja työssä ja ammatinharjoittamisessa tapahtuvan syrjinnän kieltoa²⁷². Yhdistyneiden kansakuntien Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (CEDAW) täytäntöönpanoa valvova komitea on toistuvasti huomauttanut Suomea siitä, että kansalliset

272 Kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimus nro 100: Samanarvoisesta työstä miehille ja naisille maksettava sama palkka (1951), ja yleissopimus nro 111: Työmarkkinoilla ja ammatin harjoittamisen yhteydessä tapahtuva syrjintä (1958).

toimet sukupuolisyrittämisen poistamiseksi eivät kaikilta osin ole riittäviä. Suomen on varmistettava, että kaikki kansallinen politiikka on kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden ja -sitoumusten mukaista. Lisäksi Suomi aikoo ratifioida väkivallan ja häirinnän poistamista työelämästä koskevan Kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimuksen, jonka taustalla on vahva tasa-arvon edistämisen näkökulma.

Suomi on myös sitoutunut toimeenpanemaan YK:n Pekingin toimintaohjelman²⁷³ ja kestävä kehityksen Agenda 2030 -toimintaohjelman²⁷⁴. Tasa-arvon edistämistavoite on kirjattu kestävä kehityksen toimintaohjelmaan sekä läpileikkaavasti että yhtenä erillistavoitteena.

Maailmanlaajuiset tasa-arvohaasteet

Sukupuolten tasa-arvokysymyksissä on meneillään ristiriitaisia muutoksia EU:ssa ja maailmanlaajuisesti. Globaalisti naisten ja tyttöjen asemassa on saavutettu edistystä²⁷⁵. Naisiin kohdistuva väkivalta on edelleen vakava ihmisoikeusongelma niin Suomessa kuin maailmanlaajuisestikin. Eri vähemmistöryhmiin kuuluvat naiset kohtaavat Euroopassa erityisiä haasteita muun muassa työhön pääsyssä, ja samapalkkaisuutta koskevan periaatteen²⁷⁶ toteutuminen on edelleen merkittävä haaste. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen aseman parantamisessa on otettu ensimmäisiä edistysaskelia²⁷⁷, mutta vähemmistöihin kohdistuva syrjintä ja väkivalta ovat edelleen arkipäivää.

Sukupuolten tasa-arvon, naisten ja tyttöjen oikeuksien sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksien vastustus on kasvanut ja uhkaa ihmisoikeuksien toteutumista. Rajoituspyrkimykset ovat kohdistuneet erityisesti seksuaali- ja lisääntymisterveyteen ja -oikeuksiin. Tämä niin kutsuttu anti-gender-liikehdintä pyrkii heikentämään jo saavutettua tasa-arvoa ja kiistää ihmisoikeuksien universaaliuden. Suomen EU- ja kansainvälisen tasa-arvopolitiikan lähtökohtana on kunnioittaa sukupuolen moninaisuutta ja vastustaa ihmisoikeuksien heikentämispyrkimyksiä. Jokaiselle on taattava itsemääräämisoikeus

273 Naisten asemaa käsittelevässä maailmankonferenssissa 15. syyskuuta 1995 hyväksytty julistus ja toimintaohjelma.

274 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Yhdistyneet kansakunnat, Yleiskokouksen päätöslauselma 25. syyskuuta 2015;

Katso myös: Voluntary National Review Finland 2020, Report on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development. Publications of the Prime Minister's Office 2020:8.

275 Esimerkiksi Euroopan unionissa sukupuolten tasapuolinen edustus on poliittisessa ja taloudellisessa päätöksenteossa edistynyt viime vuosina (The European Institute for Gender Equality, EIGE: Gender Equality Index 2021 Health).

276 Periaate on kirjattu Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 157 artiklaan.

277 Tällä viitataan lainsäädännön muutoksiin koskien samaa sukupuolta olevien henkilöiden avioliittoa sekä transihmisten aseman parantamista joissakin EU-jäsenvaltioissa.

omaan kehoon, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun. Suomi edistää kaikkien sukupuolten rikkomattomien ja universaalien ihmisoikeuksien toteutumista.

Kansainvälistä sopimusjärjestelmää ja ihmisoikeussopimusten velvoittavuutta haastetaan yhä laajemmin. Esimerkiksi Turkki on irtautunut Euroopan neuvoston Istanbulin sopimuksesta, ja osa EU-jäsenvaltioista ei ole ratifioinut sopimusta.²⁷⁸ Euroopan unionin liittyminen Istanbulin sopimukseen ei ole edennyt.

On tärkeää, että jatkossakin Suomi tukee monenkeskistä sopimusjärjestelmää ja oikeusvaltioperiaatetta ja pyrkii vahvistamaan niitä kaikessa EU- ja kansainvälisessä toiminnassaan. Tämä on merkittävä perusta sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi kansallisesti ja globaalilla tasolla, varsinkin nyt, kun sääntöpohjaiseen kansainväliseen järjestelmään kohdistuu muutospaineita. Lisäksi YK:n Ihmisoikeusneuvoston jäsenenä²⁷⁹ Suomi jatkaa työtään sukupuolten tasa-arvon sekä naisten ja tyttöjen oikeuksien toteutumiseksi täysimääräisesti. Suomi toimii aktiivisesti myös pohjoismaisessa tasa-arvoyhteistyössä, jolla pyritään tasa-arvoisen Pohjolan saavuttamisen ohella vaikuttamaan laajemmin globaaliin tasa-arvopolitiikkaan.

Ihmisoikeuspuolustajien turvallisuus on selvästi heikentynyt sekä Euroopassa että globaalisti. Naisihmisoikeuspuolustajat kohtaavat usein moninkertaisesti haasteita sukupuolensa vuoksi. Myös kansalaisjärjestöjen toimintatila on useassa maassa kaventunut.²⁸⁰ Tässä tilanteessa Suomen tulee entistä aktiivisemmin vahvistaa kansalaisyhteiskunnan edustajien osallistumismahdollisuuksia sekä torjua vihatkoja, häirintää ja maalittamista. Suomi tukee YK:n tasa-arvotyötä tekeviä UN Women ja UNFPA -järjestöjä. Tukea on olennaista kohdistaa myös kansainvälisille ja suomalaisille kansalaisjärjestöille, jotka työskentelevät sukupuolten tasa-arvon, mukaan lukien naisten ja tyttöjen oikeuksien edistämiseksi.

Sukupuolten tasa-arvo muutoksissa ja kriiseissä

Koronapandemia on vaarassa vesittää jo saavutetun varovaisen myönteisen tasa-arvokehityksen muun muassa seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia koskevissa

278 Viljanen, J. & Seppä, T. & Järvinen, P. & Keskilampi, N. (2022): Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimusten kansallinen täytäntöönpano ja seuranta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:17;

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (2011).

279 YK:n yleiskokouksessa 14.10.2021 Suomi valittiin YK:n ihmisoikeusneuvoston jäseneksi kaudelle 2022–2024.

280 Commission Communication, 2020 Rule of Law Report, The rule of law situation in Europe (2020), 30.9.2020, COM(2020) 580 final;

Villa, S. (2017): Ihmisoikeuspuolustajat yhä ahtaammalla – Miten Suomen tukea ihmisoikeuspuolustajille pitäisi kehittää? Ulkoministeriö.

kysymyksissä, naisten osallistumisessa työelämään sekä hoivan jakautumisessa. Lisäksi monien tyttöjen koulunkäynti on globaalilla tasolla vaikeutunut²⁸¹. Pandemia on osoittanut kansainvälisen yhteistyön tärkeyden. Naisten köyhyyden torjunta ja taloudellisen itseenäisyyden varmistaminen edellyttävät työllisyyden ja asianmukaisten työehtojen ja -olojen turvaamista. Samalla naisten ja tyttöjen kouluttautumismahdollisuuksia tulee tukea. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen on välttämätöntä sisällyttää yhtenä keskeisenä elementtinä pandemiakriisin elpymis- ja palautumistoimiin niin EU-tasolla kuin globaalisti, jotta toimet olisivat oikeudenmukaisia, tehokkaita ja vaikuttavia.

Digitalisaatiolla on vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon useilla eri alueilla, kuten koulutuksessa, päätöksenteossa ja työelämässä. Digitalisaation synnyttämää uudenlaista eriarvoisuutta ja häirinnän ja väkivallan muotoja on pystyttävä torjumaan. Niihin vastaaminen edellyttää EU- ja kansainvälistä yhteistyötä, jossa Suomen on oltava aktiivinen esimerkiksi toimiessaan Teknologia ja innovaatiot –toimintakoalition rinnakkaisjohtajana kansainvälisessä Generation Equality -kampanjassa.

Uusia konflikteja syntyy, ne venyvät ja muuttavat muotoaan. Kriisioloissa sotilaalliset ja huolto- ja hoivatehtävät sekä niihin sidotut velvollisuudet ovat vahvasti sukupuolittuneita²⁸². Konflikteihin ja pakolaisuuteen liittyy kasvanut toistuvan sukupuolistuneen väkivallan ja ihmiskaupan riski²⁸³. Kestävää rauhaa ei voi rakentaa ilman sukupuolten tasa-arvoa sekä naisten ja tyttöjen osallistumis- ja muiden oikeuksien turvaamista rauhanprosesseissa. Onkin tärkeää, että Suomi vahvistaa naiset, rauha ja turvallisuus –agendan sekä nuoria, rauhaa ja turvallisuutta koskevan päätöslauselman 2250 toimeenpanoa osana ulko- ja turvallisuuspolitiikkaansa. Kansallisessa ja EU:n turvapaikkapolitiikassa on otettava huomioon sukupuolittuneen väkivallan mahdollisuus sekä väkivallan, pakkoavioliiton ja ihmiskaupan uhrien erityistarpeet. Myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kohtaaman syrjinnän tunnistaminen on välttämätöntä. Lähtökohtana on aina oltava ihmisarvon kunnioittaminen.

Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen koettelevat maailmanlaajuisia sosiaalista kestävyyttä. Niiden vaikutukset kohdistuvat eri sukupuoliin ja ryhmiin eri tavoin. Yleisesti naiset ovat ilmastonmuutoksen vaikutuksille miehiä haavoittuvaisempia heikomman yhteiskunnallisen aseman ja sosiaalisten roolien vuoksi.²⁸⁴ Samalla naiset

281 UNESCO (2020). Building Back Equal: Girls Back to School Guide. ED-2020/WS/28.

282 Bjarnegård, E. & Melander, E. & Bardall, G. & Brounéus, K. & Forsberg, E. et al. (2015): Gender, peace and armed conflict. Teoksessa: Davis, I. (eds.): SIPRI Yearbook 2015: Armaments, Disarmament and International Security. Oxford University Press, s. 101–109.

283 Naiset, rauha ja turvallisuus. Suomen kansallinen toimintaohjelma 2018–2021. Ulkoministeriön julkaisusarja 1/2018.;

United Nations Security Council Resolution 2331 (2016). S/RES/2331 (2016) 20.12.2016.

284 IPCC special report 2018 on the impacts of global warming of 1.5 °C.

ovat keskeisiä toimijoita ilmastonmuutoksen hillitsemisessä ja heidän osallistumisensa sitä koskevaan päätöksentekoon on erittäin tärkeää. On todennäköistä, että ilmastokriisi tulee lisäämään muuttoliikettä. On varmistettava kaikkien sukupuolten, ja erityisesti alkuperäiskansojen naisten osallisuus niin ilmastonmuutoksen vaikutuksiin varauduttaessa kuin kaikessa ilmastopoliittisessa päätöksenteossa.

Suomi osana Euroopan unionia

Suomi on sitoutunut Euroopan unionin arvoihin, joita ovat muun muassa sukupuolten tasa-arvo, ihmisoikeuksien kunnioittaminen, demokratia sekä oikeusvaltioperiaate. Sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden sekä naisten ja tyttöjen oikeuksien edistäminen ovat Suomen EU-toiminnan prioriteetteja. Suomen toiminta perustuu vakiintuneeseen määrittelyyn sukupuolten tasa-arvosta, joka tunnustaa sukupuolen moninaisuuden ja sen, että yhteiskunnalliset rakenteet ja toiminta vaikuttavat tasa-arvoon.²⁸⁵ Tämä gender-käsite kuvaa sitä, että sukupuoli rakentuu yhteiskunnassa: sukupuoleen liitetään erilaisia odotuksia ja sukupuoli toimii ihmisten luokitteluperusteena.

Sukupuolten tasa-arvo on kiinteä osa EU:n sosiaalista ulottuvuutta. On tärkeää, että EU:n talous-, työllisyys- ja sosiaalipolitiikkaan on sisällytetty vahva sukupuolinäkökulma. EU:n ja sen jäsenmaiden tulee sinnikkäästi jatkaa toimia, jotka lisäävät samapalkkaisuutta, tasa-arvoa työelämässä sekä hoivavastuun tasapuolista jakamista. Sukupuolten tasa-arvoa edistetään myös läpileikkaavasti muilla alueilla, kuten EU:n budjetoinnissa sekä digitalisatio- ja ilmastopolitiikassa.

Tässä asetetun tavoitteen 7 saavuttaminen edellyttää, että Suomi edistää EU:ssa tasa-arvostrategian tehokasta toimeenpanoa. EU:n politiikassa samoin kuin globaalissa tasa-arvopolitiikassa tulee vahvemmin ottaa huomioon se, että ihmisen asemaan vaikuttavat sukupuolen kanssa risteävästi monet muutkin tekijät, kuten sosioekonominen asema, ikä, vammaisuus, alkuperä ja seksuaalinen suuntautuminen. Samalla on purettava syrjiviä rakenteita. Käytännössä olisi tärkeää vahvistaa sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevien strategioiden yhteyksiä²⁸⁶. Suomi ajaa jatkossakin EU:n perusoikeuskirjan täytäntöönpanon tehostamista sekä sukupuolten tasa-arvoa yhdeksi prioriteetiksi EU:n ulkoisessa toiminnassa.

285 Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta (2021). Vahva ja yhtenäinen EU – Kohti kestävämpää Euroopan unionia.

286 Sukupuolten tasa-arvostrategia 2020–2025, HLBTIQ-henkilöiden tasa-arvoa koskeva strategia 2020–2025, Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva strategia 2021–2030 sekä EU:n strateginen puiteohjelma romani yhdenvertaisuudesta, osallisuudesta ja osallistumisesta sekä EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelma 2020–2025.

Suomi kansainvälisenä tasa-arvon edistäjänä

Sukupuolten tasa-arvo, mukaan luettuna naisten ja tyttöjen oikeuksien edistäminen, on yksi Suomen ulkopolitiikan prioriteeteista. Suomi edistää sukupuolten tasa-arvoa läpileikkaavasti eri politiikka-alueilla sekä EU:ssa että maailmanlaajuisesti. Sukupuolten tasa-arvoa, erityisesti naisten ja tyttöjen oikeuksia, Suomi edistää myös kohdennetuin toimin, esimerkiksi rahoituksella. Suomen kansainvälinen tasa-arvopolitiikka on kunnianhimoista ja yhdenmukaista kansallisen tasa-arvopolitiikan kanssa.

Erytistoimissaan globaalilla tasolla Suomi painottaa seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien toteutumista sekä sukupuolistuneen väkivallan torjumista. Lisäksi Suomi painottaa haavoittuvassa asemassa olevien naisten ja tyttöjen, mukaan lukien vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksien toteutumista. Suomi edistää myös naisten tasa-arvoista taloudellista ja poliittista osallistumista. Esimerkiksi naisten osallistumista rauhanprosesseihin tulee lisätä. Suomi haluaa, että sukupuolten tasa-arvo, mukaan lukien naisten ja tyttöjen oikeudet toteutuvat kaikessa YK:n työssä. Tämän vuoksi UN Women -järjestön vahvistaminen on ensiarvoisen tärkeää.

Sukupuolten tasa-arvoa edistäessä on varmistettava haavoittuvimmassa asemassa olevien henkilöiden oikeuksien toteutuminen. Tätä edellyttää myös YK:n kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttaminen. Useissa maissa vammaiset naiset ja tytöt jäävät opetuksen ja seksuaali- ja lisääntymisterveyteen ja -oikeuksiin liittyvien palvelujen ulkopuolelle ja kokevat seksuaaliväkivaltaa huomattavasti muita todennäköisemmin. Suomi korostaa ulko- ja kehityspolitiikassaan vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksia.

Katse eteenpäin

Ensimmäinen tasa-arvoselonteko annettiin eduskunnalle yli kymmenen vuotta sitten. Moni asia on muuttunut, mutta toisissa kysymyksissä poljetaan paikoillaan. Suomalaisessa yhteiskunnassa on sitkeitä tasa-arvo-ongelmia, kuten palkkaeriarvoisuus, työmarkkinoiden jyrkkä sukupuolen mukainen jakautuminen ja sukupuolistunut väkivalta, jotka vaativat päämäärätietoista työtä ja sitoutumista myös jatkossa. Niiden rinnalle on nousut ja nousee uusia kysymyksiä. Tasa-arvopolitiikan tulee olla pitkäjänteistä ja vaikuttavaa, mutta myös ketterää. Tässä selonteossa on keskitytty asettamaan pitkän ajan tasa-arvopoliittiset tavoitteet, jotka tarjoavat suunnan tulevien hallituskausien toimenpideohjelmille.

Eduskunta edellytti tasa-arvoselontekoa vuonna 2011 käsitellessään muun muassa muutoksia tasa-arvolakiin, turvakotipaikkojen lisäämistä Euroopan neuvoston suositusten tasolle sekä voimavarojen lisäämistä niin tasa-arvon tietopalveluihin kuin tasa-arvovaltuutetulle. Suuri osa eduskunnan kannanoton²⁸⁷ vaatimuksista on toteutunut. Tasa-arvolain muutokset on toteutettu, ja naiseen kohdistuvan väkivallan torjumisessa on otettu askeleita niin lainsäädännön kuin palveluiden kehittämisessä.

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen tavoitteena on parantaa sukupuolten tasa-arvoa kunnianhimoisesti ja nostaa Suomi tasa-arvon kärkimaaksi. Hallitusohjelmassa on vaalikaudelle 2019–2023 asetettu runsaasti sukupuolten tasa-arvoa parantavia tavoitteita. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan 2020–2023 on koottu toimenpiteet sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi. Koronapandemiasta huolimatta tavoitteissa on edetty.

Hallitus on saanut valmiiksi tai sillä on valmistelussa lukuisia merkittäviä uudistuksia, jotka lisäävät sukupuolten tasa-arvoa yhteiskunnassa. Yksi näistä on perhevapaaudistus, joka tulee voimaan elokuussa 2022. Yhtenä uudistuksen keskeisenä tavoitteena on hoivavastuun ja perhevapaiden tasaisempi jakautuminen vanhempien kesken. Vanhemmille on jatkossa korvamerkitty yhtä pitkä vanhempainvapaa. Uudistuksella lisätään myös monimuotoisten perheiden ja erilaisiin perheisiin syntyvien lasten yhdenvertaisuutta.

287 Eduskunnan kirjelmä 51/2010 vp.

Hallitus on tarttunut sukupuolistuneen väkivallan ja vihapuheen ehkäisyyn. Esitys seksuaalirikossäännösten uudistamiseksi on annettu eduskunnalle. Uudistuksen tavoitteena on vahvistaa jokaisen itsemääräämisoikeutta ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa. Lisäksi eduskunnalle on annettu rikoslain muuttamista koskeva esitys, jonka mukaan rangaistusta voitaisiin koventaa, jos rikoksen vaikuttimena on uhrin sukupuoli. Myös ihmis-kaupan ja pakkoavioliiton uhrien asemaa on pyritty parantamaan.

Palkka-avoimuuden lisääminen on yksi keino sitkeiden palkkaerojen pienentämiseksi. Tasa-arvolakiin on valmisteltu muutosta kolmikantaisessa työryhmässä. Palkkatasa-arvoa on edistetty yhteisillä toimilla työmarkkinakeskusjärjestöjen kanssa sekä laajoilla tutkimus- ja kehittämishankkeilla, jotka koskevat työn samanarvoisuuden mittareiden kehittämistä ja työmarkkinoiden sukupuolen mukaisen jakautumisen vähentämistä.

Valmisteilla on ehdotus uudeksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta, jolla vahvistetaan itsemääräämisoikeuden toteutumista. Vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä poistetaan ja lääketieteelliset hoidot eriytetään oikeudellisen sukupuolen vahvistamisesta. Myös intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeutta pyritään vahvistamaan.

Suomi on jatkanut sukupuolten tasa-arvon edistämistä niin EU:ssa kuin globaalistikin. Suomi on edistänyt EU:ssa ja YK:ssa seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia, sukupuolistuneen väkivallan torjuntaa sekä naisten osallistumista rauhanprosesseihin. Euroopan komissio on ollut aktiivinen: vuonna 2020 julkaistiin sukupuolten tasa-arvostrategia²⁸⁸ ja historian ensimmäinen sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden tasa-arvoa koskeva strategia²⁸⁹. Vuonna 2021 komissio antoi ehdotuksen palkka-avoimuusdirektiiviksi ja maaliskuussa 2022 direktiiviehdotuksen koskien sukupuolistuneen väkivallan torjuntaa.

Tämä valtioneuvoston selonteko on luonteeltaan strateginen: se viitoittaa tulevaisuuden tasa-arvopolitiikkaa pitkän linjan tasa-arvopoliittisten tavoitteiden kautta. Tulevat hallitukset määrittelevät käytännön toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi hallitusohjelmissaan ja muissa tasa-arvopolitiikkaa linjaavissa asiakirjoissa. Tasa-arvopoliittinen selonteko muodostaa yhdessä valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisen selonteon 2022 sekä kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2020–2023 kanssa perus- ja

288 Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Tasa-arvon unioni: sukupuolten tasa-arvostrategia 2020–2025.

289 Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Tasa-arvon unioni: hlbtiq-henkilöiden tasa-arvoa koskeva strategia 2020–2025.

Hlbtiq -lyhenteellä viitataan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluviin ihmisiin. Lyhenne tulee sanoista homot, lesbot, biseksuaalit, transihmiset, muunsukupuoliset, intersukupuoliset ja queer -henkilöt.

ihmisoikeuspolitiikkaa ohjaavan kokonaisuuden²⁹⁰. Myös tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022 tukee tasa-arvopolitiikan ja lainsäädännön kehittämistä²⁹¹. Lisäksi Suomen tasa-arvotyötä ohjaa sukupuolten tasa-arvon edistämistä ulkosuhteissa koskeva kolmas EU:n toimintasuunnitelma 2021–2025²⁹².

Suomen valtiolla on vastuu sukupuolten tasa-arvon edistämisestä ja syrjinnän estämisestä. Nyt ensimmäistä kertaa laadittavat kansalliset tasa-arvotavoitteet ovat tärkeä väline tässä työssä. Loppujen lopuksi on tärkeää, kuinka vaikuttava tasa-arvoselonteko käytännössä on. Miten saamme tasa-arvotavoitteet viitoittamaan poliittista päätöksentekoa tulevilla hallituskausilla ja osaksi toiminnan suunnittelua koko valtioneuvostossa? Tasa-arvopoliittisen selonteon onnistunut toimeenpano vaatii järjestelmällistä työtä, mutta myös kaikkien osapuolten sitoutumista selonteossa määriteltyjen tavoitteiden edistämiseen. Kansallisten tasa-arvopoliittisten tavoitteiden toteutumista pitää myös seurata sekä ministeriöissä että tulevassa tasa-arvon seurantajärjestelmässä. Lisäksi eri ohjelmien ja toimenpiteiden vaikuttavuutta on arvioitava eri toimintaloikoilla.

Tasa-arvoselonteon tavoitteiden toteutuminen vaatii entistä vahvempaa vuoropuhelua ja yhteistyötä niin hallituksessa kuin ministeriöiden välillä sekä jatkuvaa dialogia kansalaisyhteiskunnan kanssa. Laaja yhteistyö on ollut Suomen tasa-arvopolitiikan vahvuus tähänkin asti, ja sillä tiellä on hyvä jatkaa.

290 Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko. Valtioneuvoston julkaisu 2021:92;

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurannan kehittäminen. Oikeusministeriö, Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto, Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman asiantuntijatyöryhmä. Valtioneuvoston julkaisu 2021:59.

291 Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle. K 1/2022 vp. Tasa-arvojulkaissu 2022:1.

292 Joint Communication to the European Parliament and the Council EU Gender Action Plan (GAP) III – An Ambitious Agenda for Gender Equality and Women’s Empowerment in EU External Action.

SUOMEN KANSALLISET JA KANSAINVÄLISET TASA-ARVOPOLIITTISET TAVOITTEET

1 Suomi on kaikessa toiminnassaan tasa-arvoinen ja sukupuolisyrjinnästä vapaa yhteiskunta

Sukupuolten tasa-arvo on kansallinen, eri politiikka-aloja läpileikkaava prioriteetti, jonka tilaa seurataan. Lainsäädäntö, politiikkatoimet ja palvelut tukevat sukupuolten tasa-arvoa ja ihmisoikeuksien täysimääräistä toteutumista. Suomessa jokainen voi turvallisesti ilmaista sukupuoltaan ilman pelkoa syrjinnästä.

2 Suomessa jokainen voi elää ilman sukupuolistunutta väkivaltaa tai väkivallan uhkaa eikä kenenkään oikeutta vapauteen ja koskemattomuuteen loukata

Naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta, mukaan lukien seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä, ovat kaikissa muodoissaan vähentyneet merkittävästi eikä sukupuolistuneen väkivallan uhriin kuole tai menetä terveyttään kukaan. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa tunnustetaan sukupuolistuneena väkivaltana ja sitä torjutaan tehokkaasti. Väkivallan uhrit saavat apua ja tekijät ohjataan tukipalveluihin. Yhteiskunta tarjoaa erityistä suojaa haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille henkilökohtaisen koskemattomuuden varmistamiseksi.

3 Suomessa kaikilla on sukupuolesta riippumatta yhtäläiset osallistumismahdollisuudet sekä valta vaikuttaa omaan elämäänsä ja yhteiskuntaan

Valta yhteiskunnassa, politiikassa ja taloudessa jakautuu tasapuolisesti sukupuolten kesken. Kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Sukupuoleen perustuva syrjintä tai vihapuhe eivät rajoita kenenkään ilmaisuvapautta ja osallistumista yhteiskunnan toimintaan.

4 Suomessa toteutuu sukupuolten taloudellinen tasa-arvo ja syrjimättömillä työmarkkinoilla maksetaan samaa palkkaa samanarvoisesta työstä

Keskimääräinen sukupuolten palkkaero ja elinikäinen tuloero ovat puolittuneet vuosikymmenen loppuun mennessä. Työmarkkinoille pääsy ja työmarkkina-asema eivät ole kiinni henkilön sukupuolesta ja taustasta. Vaativuudeltaan samanarvoisista töistä maksetaan työmarkkinoilla samaa palkkaa. Talouspolitiikka edistää sukupuolten tasa-arvoa.

5 Suomessa jokaisella on mahdollisuus hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen sukupuolesta riippumatta

Sukupuolten hyvinvointi- ja terveyserot ovat vähentyneet vuosikymmenen loppuun mennessä. Miesten välinen eriarvoistumiskehitys on taantunut. Hyvinvointi-, terveys- ja sosiaalipolitiikka vahvistavat sukupuolten tasa-arvoa. Sukpuolistuneen väkivallan kysymykset ovat osa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämistä. Sukupuolen moninaisuus on lähtökohta sosiaali- ja terveyspalveluissa.

6 Hoivavastuu, koulutus ja työmarkkinat jakautuvat Suomessa tasa-arvoisesti sukupuolten kesken

Julkinen ja yksityinen hoivavastuu jakautuvat tasapuolisesti sukupuolten kesken. Toimialojen sukupuolen mukainen jakautuminen on lieventynyt, ja tasa-ammateissa työskentelevien osuus on kaksinkertaistunut vuosikymmenen loppuun mennessä. Koulutuksessa, työllisyyspolitiikassa ja työ- ja elinkeinoelämässä puretaan sukupuolen mukaista työnjakoa tavoitteellisesti. Varhaiskasvatus, opetus ja koulutus vahvistavat sukupuolten tasa-arvoa.

7 Suomi on sukupuolten tasa-arvon ja ihmisoikeuksien järjestelmällinen edistäjä kansainvälisesti

Suomi on aloitteellinen ja ajaa Euroopan unionissa ja kansainvälisessä toiminnassa pitkäjänteisesti ja kunnianhimoisesti naisten ja tyttöjen oikeuksia, kaikkien sukupuolten tasa-arvoa ja ihmisoikeuksia. Suomi edistää kansainvälisten tasa-arvo- ja ihmisoikeusveloitteiden täytäntöönpanoa. Suomen kansainvälisessä tasa-arvopolitiikassa painotetaan seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia, sukupuolistuneen väkivallan torjumista sekä naisten tasa-arvoista taloudellista ja poliittista osallistumista. Lisäksi korostetaan haavoittuvassa asemassa olevien aseman parantamista.

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUUVOSTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-383-590-0 PDF
ISSN: 2490-0966 PDF